

PERGJEGJESIA E ADHURIMIT

Ç'ËSHTË NGARKESA ME PERGJEGJESI FETARE (TEKLIF)?

KUSH QUHET PERSON PERGJEGJES (MUKEL'LEF)?

Fjala *teklif* do të thotë dhënie (ngarkim) dikujt e një urdhri të vështirë. Kurse në terminologji, me fjalën *teklif* emërtohet urdhërimi i njerëzve nga feja islame që të kryejnë urdhrat e Allahut dhe të respektojnë ndalimet e Tij.

Person përgjegjës fetarisht (mukel'lef) është personi me zhvillim mendor normal dhe që ka arritur moshën e pubertetit, i cili ngarkohet me përgjegjësi me anë të mesazhit të sjellë nga feja islame dhe me pasoja materiale-shpirtërore dhe fetare-juridike për shkak të mendimeve, fjalëve dhe sjelljeve të tij.

Kur fillon përgjegjësia fetare?

Për t'u quajtur përgjegjës për konkluzionet fetare, është kusht që personi:

- a) të ketë zhvillim mendor normal;
- b) të ketë arritur moshën e pubertetit (të ketë arritur pjekurinë seksuale).

Feja u drejtohet njerëzve me zhvillim mendor normal dhe të vetëdijshëm dhe i orienton ata të e mira dhe dobia materiale-shpirtërore me anë të aftësive të tyre zgjedhëse; atyre që i përgjigjen pozitivisht, feja u premton lumturi të përjetshme.

Nisur nga kjo, feja mund të interpretohet edhe si orientim i posaçëm ndaj një pajisjeje të posaçme, sepse personat pa mendje (arsye) e pa vullnet nuk mbahen fetarisht përgjegjës si dhe nuk orientohen të e mira dhe dobia (në vetvete).

Mendja (arsyeja) dhe vullneti janë kushti i parë i fesë dhe shtylla (rukni) ose elementi përbërës më jetësor i zbatimit të Islamit në jetë. Dhe kjo do të thotë që atyre që s'kanë mendje (arsye) dhe vullnet, nuk mund t'u ngarkohet përgjegjësi fetare e cila kërkon aftësinë e dallimit të së mirës nga e keqja. Për njerëz të tillë s'mund të bëhet fjalë as për fenë, përmbledhjen e ligjeve hyjnore, e cila vë si kusht kryesor mendjen (arsyen) dhe aftësinë zgjedhëse, as për jetën fetare që shfaqet me anë të aktit krijues të Allahut dhe arritjeve njerëzore.

Prandaj, kushti i parë i përgjegjësisë fetare është zhvillimi mendor normal. Njeriu me zhvillim mendor normal ose, shkurt, i mençur, është njeriu që e di se ç'bën dhe që zotëron aftësinë për t'i dalluar të mirën me të keqen nga njëra-tjetra.

Dhe një kusht tjetër i përgjegjësisë fetare është arritja e moshës së pubertetit.

Ç'do të thotë arritje e moshës së pubertetit?

Arritje e moshës së pubertetit do të thotë mbarim i moshës së fëmijërisë dhe fillim i periudhës kur nis pjekuria seksuale.

Mosha e pubertetit dhe shenjat e saj

Sipas shumicës së dijetarëve islamë, mosha e pubertetit është përcaktuar te vajzat 9-15 vjeç dhe te djemtë, 12-15 vjeç.

Arritja e moshës së pubertetit realizohet te meshkujt me fillimin e ejakulacionit të spermës, kurse te vajzat me fillimin e ardhjes së menstruacioneve (zakoneve, të përmuashmeve). Kjo quhet *adoleshencë natyrale*. Por mund të ndodhë që megjithëse djali apo vajza arrijnë moshën e pubertetit, tek ta nuk ndodh përkatësisht ejakulacioni apo menstruacioni. Kjo quhet *adoleshencë konvencionale*, kufiri i fundit i të cilit si për meshkujt, ashtu dhe për femrat, është 15 vjeç. Djali apo vajza që arrijnë moshën 15 vjeç, edhe nëse nuk arrijnë aftësinë seksuale të ejakulimit apo menstruacioneve, quhen se e kanë mbushur moshën e pubertetit.

Meqë supozohet se personi, bashkë me arritjen e moshës së pubertetit, fiton edhe pjekuri mendore të mjaftueshme, po të mos ketë ndonjë provë për të kundërtën, konsiderohet përgjegjës. Në terminologjinë fetare kjo quhet pjekuri mendore dhe fiziologjike. Kjo do të thotë se personi është bërë kompetent për t'i përdorur të drejtat, për t'i kryer personalisht vetë veprimet juridike me gojë, me shkrim dhe në praktikë, për t'u bërë objekt dhe bashkëbisedues i përgjegjësive fetare e shoqërore dhe për të mbajtur përgjegjësi penale. Pjekuri (ruzhd) që do të thotë që personi të sillet në nivel normal i matur dhe parashikues në çështjet ekonomike e financiare, përgjithësisht realizohet bashkë me adoleshencën. Po qe se personi është bërë adoleshent por jo i pjekur, kjo nuk ndikon mbi kompetencën e tij fetare e penale që i ka krejt të plota, vetëm i vihen disa kufizime në veprimet juridike me aspekte ekonomike e financiare.

Cilat janë detyrat fetare të personit përgjegjës?

Për çdo musliman që hyn në moshën e përgjegjësisë fetare, janë disa detyra fetare që është i detyruar t'i kryejë, të cilat në librat e fikhut dhe ilmihalit quhen "ef'al-i mukel'lefin", domethënë aktet e personit përgjegjës. këto akte ndahen në shtatë lloje:

- 1) Farz
- 2) Vaxhib

- 3) Sunet
- 4) Mustehab
- 5) Mubah
- 6) Haram
- 7) Mekruh

Nga këto akte, kryerja e katër të parave është parë e domosdoshme, kryerja apo moskryerja e mubahut i është lënë parapëlqimit të personit, kurse për dy të fundit është kërkuar moskryerja e tyre. Kërkesa fetare për kryerjen e një akti quhet *emr*, kurse ndalimi i kryerjes së një akti quhet *nehj*.

Farzi ose detyrimi fetar

Kuptimi leksikor i mësj fjalë është "saktësim, vlerësim, ndarje në copë dhe pjesë i diçkaje". Kurse kuptimi i saj në terminologjinë islame do të thotë akt dhe detyrë fetare e urdhëruar për t'u kryer me argumente të hapura dhe kategorike, si falja e namazit, mbajtja e agjërit, dhënia e zekatit, etj. Farzi ndahet në dy lloje:

a) Farzi ajn

Farzi ajn ose individual është detyrimi që duhet të kryhet nga secili musliman veç e veç. Fakti që atë detyrim e kryejnë të tjerët, nuk e shpëton individin nga përgjegjësia. Të tilla janë aktet që përbëjnë adhurime themelore, si namazi dhe agjërimi. Si namazi, ashtu dhe agjërimi janë detyrime fetare që është i detyruar t'i kryejë çdo musliman pa përjashtim.

b) Farzi kifaje

Kurse farzi kolektiv (kifaje) është përgjegjësia kolektive e muslimanëve për kryerjen e një akti të caktuar, si falja e namazit të një vdekuri musliman, etj. Mjafton që këto detyra t'i kryejë një pjesë e muslimanëve, përgjegjësia mbi të gjithë muslimanët shkarkohet. Por po qe se nuk i kryen asnjë njeri, të gjithë muslimanët mbeten nën përgjegjësinë e moszbatimit të farzit kifaje përkatës. Mirësia (thevab) e kryerjes së një farzi kifaje i takon ose u takon vetëm atyre që e kryejnë, kurse mëkati si pasojë e moskryerjes nga askush, bie mbi të gjithë muslimanët.

Konkluzioni i farzit

Po të kryhet, ka mirësi të madhe. Ata që e braktisin pa justifikim, jo vetëm nuk gjejnë qetësi e nuk shpëtojnë dot nga shqetësimi i brendshëm në këtë botë, por edhe në ahiret ndëshkohen me dënime të rënda. Mohimi i farzit e nxjerr muslimanin nga feja.

Vaxhibi ose domosdoshmëria fetare

Kuptimi leksikor i fjalës *vaxhib* është "gjë e fiksuar, e nevojshme dhe e domosdoshme". Kurse kuptimi i saj terminologjik, sipas shumicës së juristëve, është sinonim me farzin. Dijetarët hanefitë kanë bërë dallimin farz-vaxhib. Sipas hanefitëve, vaxhibi është detyra fetare e mbështetur në argumente jo aq të fuqishëm sa argumentet e farzit.¹ Por edhe vaxhibet duhet të kryhen detyrimisht si farzet, prandaj vaxhibin e quajnë edhe farz praktik, si therja e kurbanit, falja e namazit të vitrit dhe bajramit.

Konkluzioni i vaxhibit

Edhe konkluzioni i vaxhibit është si i farzit. Po të kryhet, ka mirësi, po të lihet pa kryer, ka ndëshkim. Ndërkaq, nga pikëpamja fetare, vaxhibi nuk është si farzi. Personi që e mohon vaxhibin, nuk del nga feja. Por meqë duke mohuar vaxhibin, mohon një urdhër fetar, konsiderohet se ka mbajtur një qëndrim të sajuar (bid'at) dhe ka bërë mëkat. Personi që e lë pa kryer vaxhibin për harresë ose me vetëdije, është i ngarkuar për ta kryer kaza (më pas). Për shembull, ai të cilit i mbetet pa falur (që nuk e fal dot në kohë) namazi i vitrit, duhet ta falë kaza (më pas).

Suneti ose tradita profetike

Kuptimi leksikor i fjalës *sunet* është *rrugë*. Sipas fikhut ose të drejtës juridike-fetare islame, me fjalën sunet emërtohen sjelljet dhe veprimet që ka kryer Profeti ose ka kërkuar të kryhen përveç farzeve dhe vaxhibeve. Si adhurime, këto sjellje dhe veprime të Profetit mbiquhen "Sunet-i Huda", kurse si zakone profetike, mbiquhen "Sunet-i Zevaid"².

Suneti ndahet në dy lloje:

a) Sunet muekked

¹ Sipas shkencës së fikhut, farzi mbështetet në argumente kategorike (kat'i), kurse vaxhibi, në argumente hipotetike (dhannî). Përkthyesi.

² Përkatësisht, "Sunet i Lartë, Hyjnor", "Sunet Zakonor". Përkthyesi.

b) Sunet gajri muekked

Suneti muekked

Janë veprime që Profeti (paqja qoftë mbi të) i pati kryer rregullisht duke i lënë rrallë pa kryer. Kuptimi leksikor është *sunet i fuqishëm*. Të tilla janë sunetet e agimit, mesditës dhe mbrëmjes (perëndimit të diellit). Edhe sunetet si ezani, kameti dhe pjesëmarrja në xhemaat që konsiderohen nga shenjat dalluese të Islamit, janë sunet muekked. Këto quhen edhe sunet Huda.

Suneti gajri muekked

Janë veprime që Profeti (paqja qoftë mbi të) disa herë i pati kryer e, disa herë, i pati lënë pa kryer, si suneti i namazit të pasditës (iqindisë) dhe suneti i parë i namazit të jacisë. Në sunetin muekked futen edhe mënyrat e veprimeve normale të përditshme të Profetit, si ngrënia, veshmbathja, qëndrimi dhe lëvizjet si dhe veprimet që i përkasin edukatës dhe etikës. Këto janë quajtur edhe sunet zevaid.

Si farzi, edhe suneti ka llojet e tij si ajn dhe kifaje. Për shembull, hyrja në itikaf gjatë dhjetë ditëve të fundit të ramazanit, falja e namazit të teravive me xhemaat, falja e namazit të teravive me hatme janë sunet kifaje. Kurse falja e namazeve farz me xhemaat është farz ajn.

Konkluzioni i sunetit

Në kryerjen e sunetit muekked ka mirësi të mëdha. Edhe nëse lënia pa kryer e tyre me qëllim ose për dembelizëm nuk pasohet nga ndëshkimi me xhehenem, pasohet nga një humbje dhe dëm i madh si privimi nga shefaati i Profetit. Personat që e braktisin sunetin muekked meritojnë qortimin e Profetit, kurse ndryshimi ose mohimi i sunetit muekked është sajim (bid'at) dhe shmangie nga rruga (dalalet).

Edhe kryerja e sunetit gajri muekked është veprim i mirë dhe me rrjedhoja të mira. Veprimet normale ditore, si ngrënia, veshja, etj., duke ndjekur sunetin ose traditën e Profetit, fitojnë vlerë adhurimi. Aktet dhe veprimet, kryerja e të cilave është zakon, në këtë mënyrë, përsëriten e kujtohen, kthehen në pretekste për shefaat dhe i dhurojnë shpirtit të njeriut frymëzime e begati, sepse respektimi edhe i një etike të Profetit, madje, sjell ndërmend Profetin, duke i dhënë zemrën dritë dhe kënaqësi. Në braktisjen e suneteve gajri muekked nuk ka as mëkat, as qortim dhe konsideratë të ulët, por ka humbje të mirësive të mëdha që i përmendëm më lart, humbje të përfitimit nga drita, edukata dhe etika e vërtetë e sunetit.

A mund të braktisen namazet sunet?

Në një kuptim, përvetësimi i sunetit do të thotë që njeriu të hyjë në lidhje me Profetin (pagja qoftë mbi të). Dendësia e kontaktit me Profetin është në raport të drejtë me vazhdimësinë e kryerjes së veprimeve dhe sjelljeve që përbëjnë sunetin e tij. Nisur nga kjo, falja e namazeve sunet ka shumë rëndësi.

Sunetet (namazet) revatib

Këto namaze Profeti kurrë nuk i ka braktisur gjatë gjithë jetës së tij profetike. Jo që s'i ka braktisur, por me mendimin se, po të mos i bëjë kaza sunetet, do t'i krijohet boshllëk në jetë, Profeti i ka falur kaza edhe nja dy sunete që nuk i ka falur dot në kohë.³ Gjithashtu, një herë, namazin tehexhjud që nuk e ka falur dot natën, në kohën e vet, e ka falur kaza të nesërmen gjer në drekë.⁴

Prandaj, ajo që do të na çonte ne, si një ummet "hammadun", që e lavdëron dhe e falenderon shumë Allahun, në lidhje me Profetin dhe do të bëhej pretekst që në jetën e pasme, ahiret, të mbledheshim nën flamurin e tij, "livau'l-hamd", është, gjithsesi, respektimi i suneteve.

Po që se personi i cili i braktis namazet sunet, por i fal farzet, do të thotë se e shlyen borxhin ndaj Allahut dhe e kryen përgjegjësinë që i takon. Ndërkaq, braktisja e sunetit është tregues i faktit se ky person nuk e kryen adhurimin dhe detyrën e tij të robit ndaj Allahut në mënyrë të përkryer. E shprehur në mënyrë vulgare, ashtu siç është mungesë edukate që personi i cili, pasi e ka kryer detyrën e haxhit që kufizohet në hapësirën Mekë-Mina-Arafat-Muzdelife, nuk e viziton Hz. Muhamedin, përhapësin, kumtuesin dhe përfaqësuesin e asaj feje, edhe braktisja e suneteve është mungesë edukate, është mbetje jashtë atmosferës së shenjtë të Profetit. Prandaj adhurimi duhet kryer brenda kufijve të tij. Duhet treguar interesim për ta ndjekur atë si në numrin e namazeve, ashtu dhe në mënyrën se si i ka falur ai.

Nevoja dhe dobietë e respektimit të sunetit

Në Kuran, duke i nxitur besimtarët të bëjnë sipas sunetit të të Dërguarit të Allahut, thuhet kështu: "Te i Dërguari i Allahut është për ju shembulli më i bukur që duhet ndjekur!" (el-Ahzab, 33/21) Kurse në një ajet tjetër është thënë: "Thuaju: "Nëse e doni Allahun, bëni si t'ju them unë, ndiqeni sunetin tim që edhe Allahu t'ju dojë ju!.." (Al-i Imran, 3/31)

³ Ebu Davud, Salat, 11.

⁴ Muslim, Salatu'l-Musafirin, 139.

Kjo do të thotë se treguesi i dashurisë për Allahun dhe rruga për ta bërë veten të dashur për Allahun varen nga ndjekja e sunetit të të Dërguarit të Allahut. Sepse personi që e do me të vërtetë Allahun, sigurisht që do të përpiqet t'i ngajë personit që Allahu e do dhe është i kënaqur prej tij, dhe t'i marrë për model për vete veprimet dhe sjelljet e tij.

Veprimi në përputhje me sunetin ka shumë rrjedhoja të mira shpirtërore. Secili prej akteve që e përbëjnë sunetin, madje veprimet dhe sjelljet më të vogla që janë pjesë e edukatës dhe etikës profetike, si të ishin busulla, i tregojnë muslimanit se si duhet të sillet mes furtunave dhe dallgëve të jetës, si dhe rrugën më të sigurtë e më shpëtimtare, i përftojnë atij kritere vlerash që nuk gabojnë e nuk ndryshojnë. Shkurt, suneti ose tradita profetike është guri themelor i lumturisë së kësaj bote e të përjetësisë, miniera dhe burimi i përkryerjes njerëzore.

Ndjekja e menjëhershme dhe e plotë e sunetit është shumë e vështirë, madje edhe për prijësit dhe njerëzit e mëdhenj të fesë. Ndërkaq, megjithëse jo të gjithë kanë mundësi për ta zbatuar praktikisht tërë sunetin, çdo njeri ka mundësi të vërë si qëllim dhe synim për ta ndjekur atë, për të mbajtur qëndrim përkrahës dhe respektues ndaj sunetit. Kështu, në sajë të qëllimit dhe synimit për ta ndjekur sunetin si dhe të anësisë ndaj sunetit, njeriu arrin të mos mbetet i privuar nga shefaati i të Dërguarit të Allahut dhe i shmangur nga përfitimi prej begatisë së sunetit. Në këto kushte, përballë suneteve që s'mundëm t'i kryejmë për shkak të papërshtatshmërisë së kushteve, duhet ta ruajmë vazhdimisht në vetvete qëllimin, dëshirën dhe etjen për ndjekjen e sunetit, kurse ndaj suneteve që kemi mundësi t'i kryejmë, s'duhet të biem pa shkak në nënvleftësim, dembelizëm dhe indiferentizëm.

Mubah dhe hallall

Mubah janë veprimet dhe sjelljet, kryerja apo moskryerja e të cilave nuk ka asnjë pengesë apo detyrim fetar, pra, veprimet dhe sjelljet që personi përgjegjës fetarisht është krejtësisht i lirë t'i kryejë apo të mos i kryejë, si ndenja, lëvizja, ngrënia fjetja, etj. Në kryerjen e punëve dhe veprimeve mubah nuk ka mirësi, kurse në moskryerjen, nuk ka mëkat. Por në qoftë se besimtari, duke dashur të tregojë lidhjen dhe besnikërinë ndaj Profetit, mendon dhe vepron në përputhje me sunetin e tij, fiton mirësi të sunetit. Cilësia bazë në materie është mubah dhe hallall. Për heqjen e cilësisë mubah të një gjëje ose veprimi, duhet të ketë një provë dhe argument juridiko-fetar sipas të cilit ajo gjë apo ai veprim nuk është mubah. Për sa kohë që nuk ka ndonjë provë apo argument që një gjë apo veprim nuk është mubah, gjërat dhe veprimet e ruajnë karakterin e tyre mubah, domethënë asnjans.

Hallalli është gjëja apo veprimi i konsideruar legjitim dhe i lejueshëm (xhaiz) nga ana fetare. Llojit të hallallit të pastër dhe larg nga çdo dyshim, i thuhet tajjib (i kulluar, puro). Çdo gjë tajjib është hallall, por jo çdo gjë hallall është tajjib.

Mustehab

Kuptimi leksikor i fjalës *mustehab* është "gjë e pëlqyeshme". Kurse si terminologji, mustehab emërton një veprim të kryer nga Profeti herë pas here, si namazi i sillës (paraditës). Profeti ynë (alejhi salatu vesselam) i ka pëlqyer gjërat e konsideruara mustehab dhe i ka kryer herë pas here. Edhe selefi salihinët i kanë kryer veprimet mustehab të Profetit dhe i kanë nxitur edhe besimtarët e tjerë për t'i kryer. Ka nga ata që i kanë dhënë mustehabit konkluzionin e sunetit gjatë muekkes, ka edhe nga ata që e kanë emërtuar mendub, nafile, tatavvu, edeb. Veçanërisht, meqë mustehabi është një veçori dhe sjellje e denjë për lavdërim, në vend të emërtimeve mustehab është përdorur shumë emërtimi edeb (edukatë, cilësi dhe veprim i edukuar). Shumësi i edep është adab.

Konkluzioni mustehab

Kryerja e mustehabit pasohet me fitim mirësie, kurse moskryerja, vetëm me privim nga mirësia përkatëse.

Haram

Haram quhen gjërat, përdorimi, ngrënia dhe pirja e të cilave është e ndaluar në mënyrë të prerë nga feja jonë, si pirja e pijeve alkoolike, loja e bixhozit, marrëdhënia seksuale jolegjitime, krimi i vrasjes, përfolja pas shpine dhe shpifja.

Po qe se gjëja apo veprimi i bërë haram janë në vetvete haram për shkak të cilësive të tyre përmbajtëse që përbëjnë ndyrësi, dëm dhe të keqe, ky quhet haram liajnihi (në vetvete), si mishi i derit dhe vera.

Po qe se gjëja apo veprimi i caktuar janë bërë haram jo për shkak të cilësive përmbajtëse, por për shkaqe të jashtme si mënyra dhe mjetet e përvetësimit, ky quhet haram ligajrihi ose bilvasita (i shkallës së dytë), si buka e vjedhur, paraja e grabitur, etj.

Konkluzioni i haramit

Braktisja e haramit pasohet nga mirësi të mëdha, e ngjit njeriun në shkallën e devocionit (takva). Braktisja e haramit është farz. Zbatimi i një farzi ka shumë mirësi që u korrespondojnë mirësive të shumë suneteve. Në ditët tona kur mëkatet na sulmojnë nga anë të ndryshme, personi që braktis qoftë edhe një haram të vetëm, fiton mirësi sa për shumë harame të braktitura. Kështu, personi që i braktis haramet dhe mëkatet, konsiderohet që ka kryer aq vaxhibe sa harame të ketë braktisur. Për rrjedhojë, nijeti ose qëllimi në emër të devocionit dhe me synim largimin nga mëkati, përbën punë të mirë.

Kryerja e harameve pasohet, krahas nga dëme dhe humbje, si nxirja e zemrës dhe ndryshkja e ndërgegjes, dobësimi i besimit, humbja e qetësisë dhe kënaqësisë dhe asgjësimi i ndjenjës së kënaqësisë, edhe nga një ndëshkim i rëndë në jetën e pasme, ahiret. Pranimi si hallall i një gjëje që konsiderohet haram në mënyrë të prerë, e nxjerr njeriun nga feja.

Mekruh

Kuptimi leksikor i fjalës *mekruh* do të thotë "i papëlqyeshëm, i pakëndshëm". Kurse në terminologjinë fetare, me fjalën mekruh emërtohen veprimet e konsideruara fetarisht si të shëmtuara dhe të këqija. Për shembull, shpenzimi i tepërt dhe shpërdorimi i ujit gjatë marrjes së abdesit dhe bërjes së guslit, falja namaz nga meshkujt me kokë zbuluar konsiderohen mekruh.

Mekruh ndahet në dy lloje:

a) Mekruh tahrimen (pranë haramit). Quhet mekruhu që anon nga harami, si shpërdorimi i ujit duke marrë abdes.

b) Mekruh tenzihen (pranë hallallit). Quhet mekruhu që anon nga hallalli, si pastrimi i hundës me dorën e djathtë.

Konkluzioni i mekruhut

Braktisja e mekruhut tahrimen pasohet me mirësi, kurse në kryerjen e mekruhut është e pranishme mundësia e ndëshkimit në ahiret. Pra, ekziston frika se personit që kryen mekruh pranë haramit, në ahiret t'i kërkohet llogari dhe t'i jepet ndëshkim. Kjo është sipas Imam Adhamit dhe Ebu Jusufit, kurse Imam Muhamedi e konsideron mekruhun tahrimen njëlloj si haramin dhe thotë se ndëshkimi i tij në ahiret është i padiskutueshëm.

Kryerja e mekruhut tenzihen nuk pasohet nga ndëshkimi, kurse braktisja jep mirësi. Konsiderimi i mekruheve si hallall, megjithëse është gabim, nuk e nxjerr njeriun nga feja. Po qe se fjala mekruh përdoret në librat e fikhut pa u cilësuar si tahrimen ose tenzihen, do të thotë se është fjala për mekruhun tahrimen.

Fasid (vicioz)

Fasid që do të thotë "i parregullt, i prishur, vicioz", cilësohet adhurimi i prishur për një apo disa shkaqe të caktuara. Kryerja e veprimit që çon në prishjen e një adhurimi, konsiderohet mëkat. Po qe se ky mëkat është kryer me dashje, pasohet nga ndëshkimi, kurse, po të jetë kryer pa dashje

ose për harresë, nuk pasohet nga ndëshkimi. Për shembull, qeshja në namaz. Edhe qeshja në namaz e prish namazin. Në adhurim, fasid dhe batil janë e njëjta gjë.

Sahih (autentik, i rregullt)

Është adhurimi ose veprimi i kryer pa të meta duke respektuar të gjitha kushtet dhe elementët përbërës. Për shembull, namazi i falur duke respektuar farzet dhe vaxhibet është sahih, autentik, i rregullt.

Xhaiz (i lejueshëm)

Është veprimi, kryerja e të cilit nuk është e ndaluar fetarisht. Kjo fjalë (term) disa herë përdoret në vend të termit sahih, disa herë, në vend të termit mubah. Janë disa veprime të cilat, megjithëse nga pikëpamja e konkluzioneve materiale janë sahih (të rregullta), nga pikëpamja e konkluzioneve shpirtërore nuk janë xhaiz (të rregullta e të lejueshme), si veprimi i personit përgjegjës për ta falur namazin e xhumasë, i cili bën shitblerje (tregti, dhënë e marrë) kur këndohet ezani i xhumasë. Marrëdhënia e tij e shitblerjes është e rregullt dhe e vlefshme, por, meqë pasohet nga përgjegjësi shpirtërore, nuk është xhaiz (e lejueshme).

Batil (i parregullt, i shtrembër)

Është një adhurim dhe veprim ku nuk respektohen plotësisht apo pjesërisht kushtet dhe elementët përbërës. Për shembull, falja e namazit pa abdes. Batil është e kundërta e sahih.

PASTERTIA DHE PASTRIMI

Pastërtia është gjysma e besimit

Pastrimi i kryer para fillimit të namazit është çelësi i namazit, për rrjedhojë, personi që nuk e ka bërë këtë pastrim, do të thotë se nuk ka hyrë dot në namaz. Ajeti "... Gjithsesi, është më e drejtë të falësh namaz në faltoren (e Kuba-s) të ngritur nga dita e parë mbi devocionin (takva). Atje ka burra që e duan pastërtinë. Edhe Allahu i do ata që pastrohen shumë!" (Tevbe, 9/108) ka zbritur për njerëzit e Kuba-s që i jepnin shumë rëndësi pastrimit si përgatitje për namazin, pra, abdesit. Hz. Enesi (r.anh) rrëfen se i Dërguari i Allahut (paqja qoftë mbi të) e ka pyetur kështu popullsinë e Kuba-s: "Allahu ju lavdëron ju për pastërti. Nga vjen kjo?" Dhe ata i janë përgjigjur kështu: "Ne në istinxha (pas kryerjes së nevojës së madhe) bashkojmë gurin me ujin (fshihemi një herë me gurë, pastaj lahemi me ujë)!"⁵ Po, besimtari i cili, kthjelltësinë dhe pastërtinë e brendshme, e reflekton jashtë në formën e abdesit, si rezultat është njeri që e do Allahu.

Me pastrimin e kryer, ndërsa, nga njëra anë, pastrohen nga këllira duart e këmbët, flokët e mjekra, etj., nga ana tjetër, zemra e mbushur me kuptim, çlirohet nga veçoritë përkatëse të moralit të keq dhe ngjitet për në lartësi. Ndërkaq, e fshehta, përballë gjërave të ardhura nga Zoti,

⁵ Ibni Kethir, Tefsir, 4/154.

shndërrohet në një pasqyrë të shkëlqyer dhe e ruan kthjelltësinë. Ja, me një pastrim dhe pastërti të tillë arrihet gjysma e besimit dhe këtu del në shesh e vërteta e fjalës së të Dërguarit të Allahut, "Pastërtia është gjysma e besimit!"⁶ Kurse gjysma që mbetet është çështja e krijimit të besimit në zemër, gjë që i përket krejtësisht Zotit. Me të hyrë në brendësi të një pastrimi të tillë me qëllim për t'i bërë adhurim Zotit të vet, njeriut do t'i fshihet papastërtia e brendshme dhe në këtë zemër të shndërruar në përgatitëse të besimit, Zoti do ta ndezë menjëherë qiririn, pishtarin e besimit!

Gradët që fitohen me pastërti

Namazi është një adhurim i shkëlqyer që përmban katër gradë pastrimi dhe pastërtie. Në emër të përgatitjes për të, më së pari, me marrjen e abdesit dhe guslit, trupi, organet dhe gjymtyrët pastrohen prej këllirës dhe fëlliqësive. Pastrimi i trupit është grada e parë. Në radhën e dytë, sipas shprehjes së ajetit që thotë "Mbaje të pastër rrobën" (Mudeththir, 74/4), vjen pastrimi nga njeriu i veshjes së vet, i mjedisit ku ndodhet dhe i vendit (truallit) ku do të falë namaz. Në këtë mënyrë, syri që kalon nëpër këtë proces pastrimi, nuk sheh në haram, goja nuk thotë fjalë të keqe, dora nuk bën punë të keqe, këmba nuk hedh hap në drejtim të keq dhe, kështu, të gjitha gjymtyrët shmangen nga mëkati. Në një hadith të rrëfyer nga Ebu Hurejre, i Dërguari i Allahut (paqja qoftë mbi të) e shpreh kështu këtë situatë: "Sapo një besimtar të marrë abdes, me larjen e fytyrës, bashkë me ujin apo pikën e fundit të ujit, i derdhen poshtë të gjitha mëkatet që ka bërë me anë të shikimit; me larjen e duarve, bashkë me ujin apo pikën e fundit të ujit, i derdhen poshtë të gjitha mëkatet që ka bërë me anë të duarve; me larjen e këmbëve, bashkë me ujin apo pikën e fundit të ujit, i derdhen poshtë të gjitha mëkatet që ka bërë me anë të këmbëve; kështu, pasi ta plotësojë abdesin, del krejtësisht i pastër, i qëruar nga mëkatet!"⁷ Ndoshta për këtë arsye i Dërguari i Allahut (paqja qoftë mbi të) ka marrë abdesë të veçanta për çdo namaz. Madje duhet se, gjer në triumfin e Mekës, ai nuk ka falur dy namaze me të njëjtin abdes.

Në gradën e tretë është pastrimi i zemrës e cila, duke ardhur në një gjendje të kthjelltë me anë të zhveshjes prej ndjenjave dhe mendimeve të këqija, pas kësaj sheh pëlqimin e Zotit. Po, me anë të gjërave për të cilat i ka urdhëruar njerëzit, Zoti dëshiron të kujdeset për njerëzit dhe këtë kujdesje e bën pretekst që njerëzit të drejtohen drejt Tij: "Kthehuni ju nga unë dhe lutuni, që edhe unë të kthehem nga ju e t'i jap përgjigje lutjes suaj!"⁸ E shprehur ndryshe, nëse një njeri qëndron në namaz i përkulur më dysh para Allahut, do të thotë se edhe Allahu sheh nga ai e i përgjigjet lutjes së tij!

⁶ Muslim, Taharet, 1; Tirmidhi, Da'avat, 91.

⁷ Muslim, Taharet, 32; Muvatta, Taharet, 31.

⁸ Shih. Gafir, 40/60.

Në ajet urdhërohet: "Kujtomëni mua që edhe unë t'ju kujtoj ju!" (Bekare, 2/152). Kurse hadithi profetik e zbërthen kuptimin e tij: "Kujtojeni Allahun në çastin tuaj të gjerë që Ai t'ju kujtojë ju në çastet tuaja të shqetësuar!"⁹ "Kujtomëni mua në këtë botë, që edhe unë t'ju kujtoj ju në varr, në mahsher, në sirat, kur t'ju bien sipër shkëndijat e xhehenemit..." Ja, këtë e shprehin ajeti dhe hadithi. Si flutura që vërtitet rreth dritës, njeriu, robi, duhet ta kërkojë Atë duke u rrotulluar pa pushim rreth Tij, në mënyrë që ta gjejë një ditë. Ja, këtë kthim nga Allahu e siguron namazi. Besimtari që bën përgatitje për namaz, dashje pa dashje, me anë të pastrimit e rifreskon dhe e rinon veten, pastaj vrapon për të dalë para Zotit dhe kthehet në drejtim të Tij. Atëherë, edhe Zoti nuk mbetet indiferent ndaj këtij kthimi, por i hap dyert kat më kat!

Është edhe pastrimi i profetëve që është grada më e lartë e pastrimit, e cila është zhveshja e zemrës nga çdo gjë tjetër veç Allahut¹⁰, heqja nga zemra dhe hedhja tej edhe e gjërave legjitime të kësaj bote dhe shfaqja e Allahut. Ja, pastrimi që kërkohet nga Profeti ynë dhe profetët e tjerë si dhe pika finale ku kanë arritur ata në pastrim dhe pastërti. Për të arritur në këtë gradë, duhet filluar nga fillimi e duhet ndjekur radha e gjërave gjer në fund. Për shembull, pastrimi nga gjërat e tjera veç Allahut është i pamundur pa kaluar nga pastrimi i zemrës dhe pa u zhveshur nga morali i keq, sepse zemra nuk mund të ngrejë lidhje me Allahun pa u çliruar nga morali i keq dhe pa u shkëputur nga gjërat që kanë lidhje me këtë botë. Gjithashtu, pa u çliruar gjymtyrët nga mëkati, nuk mund të ndizet ndonjë dritë në zemër. E thënë ndryshe, vetëm në sajë të largimit të gjymtyrëve të brendshme e të jashtme nga mëkati, në zemrën e njeriut do të shkëlqejë rrezja e besimit. Kjo do të thotë se, pa kaluar, sipas radhës, nga një gradë në tjetrën, kapërcimi i gradëve është i pamundur. Krejt si në shkallaret, duke u ngjitur shkallë-shkallë, do të arrihet në gradën e dëshiruar dhe, në fund, do të arrihet pëlqimi hyjnor. I Dërguari i Allahut (paqja qoftë mbi të) është sjellë, me sa ka patur mundësi, me korrektesë të lartë edhe në abdes, edhe në namaz, në emër të pastërtisë së zemrës ka bërë pendesë njëqind herë në ditë, sipas një rivajeti tjetër, shtatëdhjetë herë në ditë, dhe për ta shprehur këtë, ka thënë: "Me të vërtetë, unë i shfaq pendesën dhe i kërkoj falje Allahut njëqind herë në ditë!"¹¹

Pendesa e Profetit (paqja qoftë mbi të) duhet interpretuar si mësim për njerëzit se sa e domosdoshme është pendesa, se ummeti, bashkësia e tij, duhet t'i luten Allahut t'ua falë mëkatet, se, për sa i përket ndodhjes në përparim të vazhdueshëm, duhet ta shohin të mangët gjendjen e mëparshme në krahasim me të tashmen dhe se, ndonjëherë, duhet braktisur më e mira. Ndryshe, është gabim që, duke e menduar atë si njërin ndër ne, ta kuptojmë pendesën e tij si pendesën tonë, sepse profetët janë të pafajshëm në mëkate të mëdha e të vogla.

⁹ Ahmet Hanbel, Musned, 1/307; Hakim, Mustedrek, 3/623.

¹⁰ Në origjinal: masivâullah.

¹¹ Muslim, Dhikr, 41; Ebu Davud, Salat, 361.

Gjithashtu, bëhet e ditur se Profeti lutej disa herë në mëngjes e mbrëmje: "O Ti që i kthen zemrat nga të duash! Mbama zemrën të qëndrueshme në fe!"¹²

Ja, pra, kontrolli i brendshëm i tij kaq i shëndoshë ishte dhe ai ishte në shpirt kaq i kthjellët e i thellë!

Ekuilibër në pastërti

Çekuilibri në mendësinë e adhurimit shfaqet në formën e një ideje që e braktis adhurimin me bindjen e pastërtisë së zemrës. Kështu, grupi i të shpenguarve në fe, duke thënë, "unë zemrën e kam të pastër, për adhurim s'ka nevojë, leximi i librit, zhvillimi i bisedave janë më me vlerë se adhurimi se adhurimi bëhet kaza, por këto s'kanë kaza", etj., ranë në paturpësi.

Krahas këtyre të sëmurëve në lëshim, janë edhe të sëmurët e anës së kundërt, në shtrëngim. Në adhurimet, këta tregojnë ndjeshmëri vetëm për kallëpet. Në këtë kuptim, për shembull, për të mos e vënë kokën në tokë, njerëzit bartin me vete sexhade, veshin rroba të posaçme për namaz kur një gjë e tillë s'është e nevojshme, e vënë veten në pozita të padëshiruara gjatë marrjes së abdesit me mendimin që të pastrohen mirë, gjëra, këto, që nuk janë parë as te Profeti, as te selefi salihinët, as te juristët e mëdhenj.

Kush merret kot së koti me anën e jashtme të punës, ka shumë mundësi që të mos jenë të preokupuar me anën e brendshme dhe nuk dinë gjë për ndryshkjen e zemrës. Duhet ditur prerazi se sado pamje të turpshme të shfaqë njeriu me mendimin se po bën pastrim, sado që ta fërkojë trupin sepse s'i ka mbetur ujë për fytyrën e i kanë mbetur këmbët të lagura, po që se jeton pa ditur gjë për botën e brendshme dhe për përmbajtjen e gjërave që bën, gjërave që ka bërë nuk do t'u mbetet vlerë dhe ato, si nga një shenjë shëmtie më vete, do t'u përplasen syve në anën tjetër. Feja islame është fe e lehtësisë. Ata që e vështirësojnë atë, janë ata që nuk e kuptojnë atë me të vërtetë. Kjo gjendje trajtohet kështu në fjalët e Profetit: "Kjo fe është fe e lehtësisë. Askush të mos përpiqet për ta kaluar fenë, fitorja mbetet te feja!"¹³ Po, feja është diçka e jetueshme. Ajo është larg si nga mendësia e braktisjes së adhurimeve me pretendimin e zemrës së pastër, ashtu dhe nga ekstremizmi i mosrënies në sexhade pa sexhade. Në vetvete, adhurimi i një njeriu ndaj Zotit të vet është sa emocioni që bart. Ai njeri kurrsesi s'duhet t'u futet disa veprimeve artificiale mbi këtë emocion. Në të kundërt, e prish ekuilibrin. Njeriu le të merret me sa trajta që të dojë; po të mos ketë unitet me botën e brendshme, mund të përsillet sa të dojë kokëzbuluar e këmbëzbuluar në këtë shesh, por do të kthehet duarbosh. Atëherë, në atë vend ku kanë vënë kokën profetët, në

¹² Tirmidhi, Kader, 7; Ibni Maxhe, Mukaddime, 13.

¹³ Buhari, Iman, 29.

asnjë mënyrë s' duhet tentuar me krenari dhe mendjemadhësi për ta vënë kokën me një pamje dhe ngrefosje djallëzore. Sepse të gjitha këto janë gjëra të paekuilibruara.

Profetët kanë sjellë një ekuilibër të caktuar edhe në adhurime. Besimtarët mund ta ruajnë orientimin nëse bëjnë si ta dhe i kryejnë adhurimet siç kanë thënë ata. Prandaj, abdesi merret me ujë, kurse po të mos ketë ujë, siç ka urdhëruar Kurani, merret tejemum me dhé, fërkohen duart dhe fytyra në atë fabrikë transformimi të jashtëzakonshme dhe qëndrohet në namaz. Por, meqë, krahas kësaj, tregimi i kujdesit dhe ndjeshmërisë edhe për pastërtinë e jashtme në raport me kthjelltësinë dhe ndriçimin e brendshëm, nuk e prish tërësinë dhe unitetin, është mjaft i mirë. Besimtarët i kushtojnë vëmendje pastrimit që ka urdhëruar feja dhe kujdesen që asnjë pikë urinë të mos u spërkatet mbi trup. Po të duhet të bëhet istibra, e bëjnë në vendin e duhur dhe presin ndërprerjen e rrjedhjes së urinës. Qysh kur e hedh hapin në vendin ku ka fëlliqësi, besimtari thotë: "Allahu im, mbështetem tek Ti nga shejtani i mallkuar që është i pistë, i fëlliqur e i ndyrë!"¹⁴ Dhe betohet të ruhet nga gjërat që mund ta spërkatin. Për rrjedhojë, në këtë mënyrë, edhe nga i bën një përkujtesë vetes, edhe mbështetet te Zoti nga papastërtitë shpirtërore. Ngaqë Zoti ka dhënë mundësinë për t'i nxjerrë jashtë tepricat, thuhet: "Lavdi Allahut që ma hoqi shtrëngimin dhe më dha lehtësim!"¹⁵ Sepse zemra mbeti e shkaputur nga ai edhe pse vetëm disa çaste. Megjithatë, Ai e shpëtoi njeriun nga gjërat që e shqetësonin dhe i dha lehtësim e shëndet. Se ç'lehtësim është ky, kuptohet po të pyeten ata që, për shkaqe të ndryshme sëmundjesh ose shqetësimesh, s'urinojnë dot.

Pastaj, pavarësisht se me ç'synim, për t'i hequr mbeturinat ushqimore apo për t'i eliminuar bakteriet në mishrat e dhëmbëve, para se të merret abdes, pastrohen dhëmbët me furçë ose me misvak. Sepse njeriu, sado që të duket i lirë në punët e tij, meqë është rob i Allahut, nuk mund të bëjë një sërë ndërhyrjesh as në veten e vet jashtë lejes së Tij. Ai është rob i Allahut dhe rob i lëviz dhe vepron vetëm brenda rrethit të lejes së zotërisë së vet.

Për shembull, njeriu nuk mund të këpusë një copë nga gishti me mendimin se ai është gishti i vet dhe me gishtin e vet ai mund të bëjë ç'të dojë. Një veprim i tillë është haram dhe po të kryhej, do të duhej bërë pendesë.

Në të njëjtën mënyrë, njeriu nuk mund ta copëtojë një rrobë të vetëm me mendimin se është e vetja.

Duke u nisur nga kjo, numri i dhëmbëve në gojën e njeriut është tridhjetë e dy. Edhe nxjerrja jashtë përdorimit, në këtë apo atë mënyrë, e dhëmbëve është vlerësuar me gjakun e njeriut. Kjo do të thotë se edhe gjërat më të vogla në trupin e njeriut nuk janë pa vlerë; secili prej tyre ka një vlerë të veçantë dhe që të gjitha janë dhunti. Ndërkaq, dhënia e këtyre dhuntive në fillim është e

¹⁴ Ibni Maxhe, Taharet, 9.

¹⁵ Ibni Maxhe, Taharet, 10, 40.

detyruar, kurse plotësimi dhe vazhdimi i tyre varet nga vullneti i rob-it. Po qe se dhëmbët në gojën e njeriut nuk janë të shëndoshë, do të thotë se kjo dhunti nuk vazhdon dhe është e magët, gjë që tregon për mungesën e përpjekjes së rob-it në këtë drejtim. Mirë, po ç'është kjo përpjekje?

Kjo përpjekje është pastrimi i dhëmbëve me furçë seriozisht dhe të paktën disa herë në ditë. Në një hadith profetik të përcjellë me rrugën e quajtur mutevatir, i Dërguari i Allahut (paqja qoftë mbi të) thotë: "Pastrojini dhëmbët me misvak, sepse misvaku është shkak pastrimi për gojën dhe pretekst për pëlqimin e Allahut. Në çdo ardhje, Xhebraili më këshilloi mua të përdor misvakun, aq sa pata frikë se mos bëhej farz për ummetin tim. Po të mos druhesha se do t'i shkaktoja vështirësi ummetit, do t'ia bëja farz përdorimin e misvakut. Unë e përdor aq seriozisht misvakun, sa më kap frika se mos më gërryhen mishrat e dhëmbëve!"¹⁶ Hadithi është rrëfyer nga më shumë se dyzet sahabë. Në emër të ruajtjes së shëndetit, edhe sot qëndrohet me ndjeshmëri mbi këtë çështje dhe ka mundësi që do të qëndrohet edhe në të ardhmen. Por ne nuk dimë fjalë tjetër në nivelin e fjalës së të Dërguarit të Allahut i cili na tregon për rëndësinë e kësaj çështjeje. Kurse në një hadith tjetër, Profeti (paqja qoftë mbi të) porositi: "Pa dyshim, gojët tuaja janë rrugët e Kuranit, prandaj pastrojini ato me misvak!"¹⁷ Po, "Allahu është i bukur dhe e do të bukurën"¹⁸, është i tejdukshëm, të tejdukshim e do. Ai nuk i do gjërat e shëmtuara. Ju duhet ta mbani gojën të pastër që edhe Allahu të jetë i kënaqur me ju. Po s'që, do të thotë se do t'i jepni llogari.

Po qe se këtu do të duhej shënuar si e fundit edhe diçka tjetër, është që, sadoqë fjala "sivak" është përdorur me kuptimin e drurit që bën fërkim, në të vërtetë, me këtë synohet të tregohet pastrimi i dhëmbëve dhe po kjo gjë kuptohet. Ky pastrim mund të bëhet edhe duke i fërkuar dhëmbët me gishta, edhe duke i pastruar hapësirat mes tyre me pé, etj. Natyrisht, po qe se ky pastrim bëhet për pëlqim të Allahut, duke synuar kënaqësinë e Tij, serioziteti i urdhrave fetare lidhur me jetën e njeriut kuptohet më mirë.

Abdesi është pastrim më vete

Profeti (paqja qoftë mbi të) e përngjason abdesin me një lumë që kalon para shtëpisë dhe na bën të ditur se pasi besimtari të lahet në të pesë herë në ditë, nuk do t'i mbetet asnjë papastërti në trup.¹⁹ Prandaj, çdo besimtar që vë si qëllim të adhurojë, merr abdes duke i krijuar vetes atmosferën e daljes para Zotit dhe i jep rëndësi më tepër pastrimit të brendshëm se sa atij të jashtëm. Sepse, po qe se ai ndjen ndonjëfarë papastërtie dhe nxirjeje të brendshme po aq sa i ka

¹⁶ Ibni Maxhe, Taharet, 7; Buhari, Xhuma, 8.

¹⁷ Buhari Savm, 27; Nesei, Taharet, 4.

¹⁸ Muslim, Iman, 147; Ibni Maxhe, Dua, 10.

¹⁹ Buhari, Mevakit, 6; Muslim, Mesaxhid, 282.

të pastër dhëmbët, meqë nuk e siguron dot unitetin midis pastërtisë së brendshme me të jashtmen, bart drojën e dyfityrësisë, prandaj, duke i larë duart dhe fytyrën nga tri herë, krahas pastrimit të pluhurave dhe papastërtive në to, e quan daljen para Zotit me një sërë papastërtish si mungesë respekti për Të. "Zoti, më shumë se kufomën (trupin), sheh zemrën!"²⁰ Ata që i shkojnë me papastërti të brendshme, ndryshe nga pastërtia e jashtme, mund t'i përzërë. Prandaj, në të njëjtën kohë, pastrimi i jashtëm bart për besimtarin natyrën e një pastrimi të brendshëm. Në një hadith, Profeti (paqja qoftë mbi të) porositi kështu: "Kur të ngriheni nga gjumi, asnjëri prej jush të mos i fusë duart në enë pa i larë tri herë, sepse ai s'mund ta dijë se në ç'pjesë të trupit i ka kaluar duart gjatë natës!"²¹ Po që se sot çështja do t'i pyetej një mjeku, me siguri do të thoshte se mikrobet jetojnë më shumë në vende të ngrohta e me lagështirë si, bie fjala, sqetullat, se vetëm brenda një thoi mund të strehohen miliarda mikrobe dhe se dora e palarë e futur në enën me ujë, do ta fëlliqte menjëherë ujin i cili, po të përdorej për t'u pirë, do të bëhej shkak për kalimin e sëmundjeve mikrobike në trup. Kështu, njeriu nuk mund ta dijë se ku i çon duart gjatë gjumit. Prandaj, edhe sikur çështja të trajtohet nga ana mjekësore, edhe sikur të konsiderohet pretekst për pastrim për namaz, edhe sikur, duke mos i menduar fare këto, në atmosferën e nënshtrimit ndaj dekretit profetik, të thuhet se po bëhen sepse ashtu ka porositur Profeti, në fund të fundit, kjo është një çështje pastrimi. Ne shpëtojmë nga mëkatet vetëm me faljen e Allahut, kurse duart shpëtojnë nga "mëkati" i tyre duke u larë mirë e mirë. Prandaj, njeriu që merr abdes pesë herë në ditë, as bën gabim ndaj Zotit nëpërmjet turbullimit të brendshëm, as bie në gabimin e lejimit të ngjitjes së mikrobeve në trupin e vet. Abdesi bëhet shpërblim për të gjitha këto dhe ia rrit gradën shpirtërore besimtarit. Sapo të fusë duart në ujë, besimtari hyn në atmosferën e marrjes së abdesit nën afërsinë e Zotit dhe i lë fjalët e kota që i përkasin kësaj bote. As të ftohtit dhe as të nxehtit e motit s'e pengojnë dot atë për të marrë një abdes të plotë. Duke iu nënshtruar plotësisht dekretit "O ju që keni besuar! Kur të ngriheni për të falur namaz, lani fytyrën dhe duart gjer në bërryle, fërkojeni kokën dhe lani këmbët bashkë me thembrat..." (Maide, 5/6), besimtari del para Zotit të vet i pastruar plotësisht. Profeti i ka pyetur sahabet, shokët e tij: "A t'ju them gjërat që i ka bërë pretekst Allahu për t'jua fshirë mëkatet dhe gabimet, për t'jua larguar pengesat dhe për t'jua lartësuar gradën?" Sahabet i janë përgjigjur: "Po, o i Dërguari i Allahut, na i thuaj!" Dhe i Dërguari i Allahut u ka thënë kështu: "Të merrni abdes plotësisht, megjithë vështirësitë!" Në këtë thënie, i Dërguari i Allahut (paqja qoftë mbi të) ka përdorur fjalën "esbig" që do të thotë "plotësisht, pa mungesa e pa të meta", që do të thotë t'i japësh ujë gojës dhe hundës me dorën plot, t'i lashë mirë e mirë duart e këmbët. Gjithashtu, në këtë hadith pëdroret shprehja "alel'l-mekarih" që do të thotë "megjithë vështirësitë, pavarësisht nga vështirësitë, nga të nxehtit e nga të ftohtit, duke vrapuar te uji për të marrë abdes plotësisht. E njëjta shprehje do të thotë edhe "për sa kohë që abdesi të mos ju dëmtojë". Kështu, po që se abdesi do ta dëmtonte më tej shëndetin e një njeriu të sëmurë

²⁰ Muslim, Birr, 33; Ibni Maxhe, Zuhd, 9.

²¹ Buhari, Vudu, 26; muslim, Taharet, 87.

ose do t'ia zgjaste shërimin, ai mund të bëjë tejemum. Po kështu, nëse marrja abdes me ujë të ftohtë do t'ia rrezikonte shëndetin, njeriu mund të bëjë tejemum.

tejemumi përdoret përgjithësisht në kushtet e mungesës fizike ose konvencionale²² të ujit, gjë që është një dhunti dhe mirësi më vete.

Shkurt, me abdesin e plotë që merr, besimtari, jo vetëm që i pastron të gjitha fëlliqësitë e jashtme, bën edhe pastrim të brendshëm dhe del para Zotit i çliruar prej çdo lloj shëmtie.

Abdesi është cilësi e posaçme e muslimanëve

Nuk e dimë se si ka qenë abdesi i bashkësive të kaluara. Nëse ka një gjë që e dimë, kjo është se nuk ka fe tjetër që t'i japë rëndësi pastrimit sa ç'i jep Islami, se Islami i jep rëndësi shumë të madhe pastërtisë materiale e shpirtërore. Allahu ka urdhëruar abdesin para namazit që është adhurimi më i rëndësishëm i njeriut ndaj Zotit: "O ju që keni besuar! Kur të ngriheni për të falur namaz, lani fytyrën dhe duart gjer në bërryle, fërkojeni kokën dhe lani këmbët bashkë me thembrat. Po qe se jeni xhunub, lajeni gjithë trupin. Po qe se jeni të sëmurë ose udhëtarë, po qe se keni dalë nga nevoja ose keni hyrë në marrëdhënie me gratë dhe nuk gjeni ujë, bëni tejemum me dhé të pastër duke fërkuar duart dhe fytyrën me të me qëllim pastrimi shpirtëror..." (Maide, 5/6) Me këtë ajet, Allahu ua ka bërë ligj muslimanëve abdesin dhe tejemumin, e ka quajtur haram ndenjjen në një gjendje që do të bëhej shkak për lënien e namazit dhe ka kërkuar bërjen e tejemumit në kushtet e mungesës së ujit.

Mos e quani abdesin si diçka të zakonshme, ai ka një kuptim të madh në vetvete. Ndoshta për ne është bërë diçka e zakonshme sepse jemi mësuar me të, ndoshta nuk ia shohim dot shkëlqimin, por po të dalim nga radhët e atyre që marrin abdes e falin namaz dhe ta shohim detin nga jashtë, do ta rrokim dhe kuptojmë më mirë vlerën e tij. Të bën të rrëqethesh gjendja e njerëzve që marrin abdes në ngricë me ujërat si akull. Është shumë e vështirë ta shprehësh kuptimin e kësaj.

Po, abdesi është cilësi e posaçme vetëm për muslimanët. Nuk ka tjetër veç muslimanëve që të marrë abdes pa pyetir për të ngrohtë e për të ftohtë!

Dhuntitë dhe mirësitë plotësohen me abdesin

Në mekanizmin e trupit të njeriut, Zoti ka ndjekur qëllime e synime marramendëse. Imam Gazaliu thotë se nuk ka gjë më të çuditshme se trupi i njeriut. Edhe Alexis Carrel, në librin e tij "Ky i panjohuri që i thonë njeri", hap diskutime mbi mrekullinë e strukturës së trupit të njeriut.

²² Mungesë konvencionale e ujit, kur uji ndodhet fizikisht, por, për shkaqe të caktuara, nuk mund të përdoret. Përkthyesi.

Në trupin e njeriut janë vendosur ekuilibra aq të ndjeshëm që, po të tentoni t'i ndryshoni, do të ndodhë një çrregullim dhe do të bëheni shkak për shkatërrimin e një trupi të tërë. Për shembull, në trup është sistemi zemër-enë gjaku që kryen pompimin e gjakut dhe qarkullimin e tij. Ky sistem në jetën tonë është aq i dukshëm, sa pulsimin e tij e ndjejmë çdo çast. Ai e pompon dhe e bart gjakun gjer në skajet më të largëta të trupit tonë. Ky sistem që i përfton gjallëri jetës sonë, gjatë gjithë jetës, pa e kuptuar fare ne, pulson duke thënë "Allah". Dervishët thonë se ritmi i thënies "la ilahe il'lallah" përputhet me rrahjet e zemrës. Pasi njeriu të nisë të thotë "la ilahe il'lallah", zemra fillon të pulsojë po më atë ritëm, "la ilahe il'lallah", "la ilahe il'lallah" dhe ta pompojë gjakun që e mban trupin në këmbë, gjer në vendet më të largëta të trupit. Bartjen e gjakut e kryejnë kapilarët. Këto enë gjaku janë krejt si tubat e ujit në rrjetin e ujësjellësit të ndërtesave të ndryshme. Ndërkaq, ashtu siç zënë tubat e hollë të ujit gëlqere dhe me kohë bllokohen, edhe kapilarët dhe enët e tjera të gjakut, me shtresat yndyrore që formohen me kohë në faqet e brendshme të tyre, forcohen, ashpërsohen dhe, me kohë, bëhen të paafta për ta kryer detyrën. Në këtë mes, pjesët e trupit që preken më shumë janë pjesët e skajshme, si majat e gishtërinjve, truri, etj. Që këto organe të mbeten të shëndosha, duhet që qarkullimi i gjakut të funksionojë në rregull. Ja, pra, përë këtë ndihmon uji i abdesit, i cili i vë në veprim kapilarët që ndodhen më larg zemrës. Dhe kjo është shumë e rëndësishme për mbrojtjen e gjymtyrëve nëpërmjet kthimit në zemër të gjakut të papastër, pastrimit të tij dhe arrijës së rregullt në ato organe. Të gjitha këto janë dhunti dhe mirësi të Allahut. Në vazhdim të ajetit që e përmendëm më sipër, i cili urdhëron abdesin, Allahu (xh.xh.) na thotë: "Allahu nuk dëshiron t'ju nxjerrë vështirësi, por dëshiron të pastroheni në mënyrë që të falenderoni dhe t'jua plotësojë dhuntitë!" (Maide, 5/6)

Mirë, po nëse pyesim se ç'është dhuntia që kërkohet të plotësohet? Çdo gjë që i ka dhënë dhe i jep Zoti njeriut, është dhunti dhe mirësi. Por plotësimi i tyre i është lënë vullnetit të vetë njeriut. Krijimi i parë është detyrues; Allahu krijon dhe lëshon, s'pyet askënd. Por vazhdimi i dhënies së dhuntive dhe mirësive varet nga vullneti i vetë njeriut. Për shembull, siç thonë sot mjekët, njëri prej faktorëve të rëndësishëm për ruajtjen e elasticitetit të enëve të gjakut është larja e alternuar me ujë të ngrohtë e të ftohtë. Uji i nxehët i zgjeron enët e gjakut, kurse uji i ftohtë i mbledh. Kështu, për sa kohë që të marrë abdes, njeriu siguron me vullnetin e vet zgjerimin dhe mbledhjen e enëve të gjakut dhe ruajtjen e elasticitetit të tyre.

Gjithashtu, abdesi dhe gusli, jo vetëm që ndihmojnë mekanizmin e qarkullimit të gjakut në trup, por ndihmojnë edhe për ngacmimin dhe vënien në lëvizje të sistemit limfatik. Është një e vërtetë e njohur nga të gjithë se funksionimi i këtij sistemi është një faktor me rëndësi në mjekimin e plagëve dhe mbrojtjen e trupit ndaj mikrobeve. Në Islam, në shumicën e veprave me tematikë mjekësore thuhet se ngacmimi i sistemit limfatik është i mundur vetëm me marrjen e ujit në hundë dhe fërkimin e zverkut. Ja, pra, Zoti bën që të kryhet kjo detyrë me anë të abdesit. Në të gjithë trupin e njeriut ekziston një ekuilibër elektriciteti statik. Vazhdimësia e ruajtjes dhe e funksionimit të këtij ekuilibri elektrostatisht është shumë e rëndësishme për shëndetin e trupit. Në

të vërtetë, ekuilibri është i rëndësishëm kudo. Bie fjala, ata që një kohë e prishën pa mëshirë ekuilibrin natyror, shumë më vonë e kuptuan se sa i rëndësishëm është ekuilibri. Gjithashtu, sapo e kanë kuptuar se ç'punë të pamatur bënë duke e shpuar me anë të gazrave të ndryshme shtresën e ozonit. Po qe se Allahu (xh.xh.) nuk do t'i riparojë këto veprime prishëse të ekuilibreve dhe nuk do t'i mbyllë këto vrima, askush nuk do të ketë mundësi ta bëjë këtë gjë. Si kjo, edhe ekuilibri në trupin e njeriut duhet ruajtur. Veçanërisht në ditët e sotme, sëmundjet psikike që i quajmë shqetësime psikosomatike, ushtrojnë presion në masë të madhe edhe mbi trupin dhe ndikojnë mbi të. Për shembull, shqetësime të tilla si ulcerat e stomakut janë rezultat i kësaj ndikueshmërie. Në ditët tona janë të shumtë faktorët negativë që ndikojnë mbi strukturën shpirtërore të njeriut dhe e prishin ekuilibrin elektrik të tij. Ajri i ndotur, veshjet dhe enët plastike, etj., të gjithë këta janë faktorë që e prishin ekuilibrin elektrik të trupit dhe e shtyjnë njeriun në çekuilibër. Ndërkaq, uji dhe dheu janë në krye të faktorëve që i eliminojnë këto çekuilibre dhe që rregullojnë elektricitetin e trupit. Këto dy lëndë janë edhe përcjellës të mirë të elektricitetit. Abdesi pesë herë në ditë dhe, në mungesë të ujit, sipas shprehjes së ajetit Kuranor, bërja tejemum me dhë të pastër, rregullon nivelin e elektricitetit në trup duke e hedhur jashtë të tepërtën. Ja, pra, Kurani tërheq vëmendjen edhe për këtë specifike dhe na urdhëron të marrim abdes para se të ngrihemi për në namaz, të bëjmë gusl po të duhet dhe të bëjmë tejemum po të mos gjejmë ujë. Të gjitha këto janë që Zoti t'i plotësojë dhuntitë e Tij për njeriun.

Po kështu, edhe jeta është një dhunti. Vazhdueshmëria e kësaj dhuntie, e thënë ndryshe, fitimi i përjetësisë prej saj varet nga shpenzimi i saj në rrugën e përjetësisë. Allahu (xh.xh.) e ka dhënë këtë mundësi; mundësinë për ta shndërruar një jetë të perkohshme e të vdekshme, në një diell që s'perëndon, ia ka ofruar vullnetit të njeriut. Në këtë kuadër, i ka bërë haram alkoolin, drogën, etj. që e rrezikojnë jetën e njeriut. Po, në fe ka ekuilibre të caktuara që duhen respektuar. Për shembull, i Dërguari i Allahut (paqja qoftë mbi të) i ka dhënë rëndësi të madhe xhemaatit gjatë gjithë jetës, kurse për ata që nuk i falin namazet me xhemaatin në xhami, ka thënë kështu: "Betohem në Atë që ka në dorë frymën time, kam menduar që kur të thirret ezan për të filluar faljen, të lë ditë në vendin tim për ta drejtuar faljen e xhemaatit e të shkoj te ata njerëz që bartin dru në kohën e namazit dhe te ata që nuk vijnë në namaz e t'ua djeg shtëpitë!"²³ Kështu, ndërsa këtu Profeti ka përdorur shprehje kërcënuese për ata që nuk shkojnë për falje me xhemaat, në anën tjetër ka kërkuar që ata që kanë ngrënë qepë apo hudhra, të mos shkojnë në xhami.²⁴

Siç u tha në pjesët e mëparshme, nëse dhëmbët që përbëjnë vetëm një pjesë të gojës, paraqesin një rëndësi kaq të madhe, duhet menduar se sa rëndësi paraqesin pjesët e tjera të saj, si qiellza, gryka, trakea, etj. Goditja e këtyre organeve me gjëra të tilla, se pijet alkoolike, duhani, drogat, etj., dhe ushqimi i tyre me gjëra haram, bart drejtpërsëdrejti kuptimin e një goditjeje ndaj jetës.

²³ Buhari, Ezan, 29; Muslim, Mesaxhid, 252.

²⁴ Buhari, E'ime, 49; Ebu Davud, Et'ime, 40.

Në lidhje me këtë, janë parimet themelore të fesë. Po qe se çështja shihet nga ky këndvështrim, për shembull, cigarja nuk duhet vlerësuar vetëm si shpenzim. Mjekët bëjnë të ditur se sëmundje të tilla të rënda ose të pashërueshme si kanceri i mushkërive, i grykës, i buzëve, etj., janë ose krejtësisht, ose në përqindje të madhe pasojë e duhanit. Prandaj dëmtimi nga vetë njeriu i pjesëve të trupit me anë të këtyre mjeteve merr kuptimin e vetështytjes për në vetëvrasje.

Po, Islami është feja e lehtësisë. Allahu kurrë nuk dëshiron ta fusë robin në vështirësi. Siç shprehet në një ajet, "Ai urdhëron lehtësi, nuk do vështirësi!" (Bekare, 2/185) Prandaj nuk mund të thuhet se pse na kërkohet të marrim abdes edhe në kushte të vështira. Sepse Ai kërkon t'i plotësojë dhuntitë e Tij mbi ne dhe abdesi është një faktor me rëndësi në vazhdimësinë e këtyre dhuntive.

Gjërat që i përfton abdesi besimtarit

Çelësi i namazit si një indeks dhe përmbledhje e adhurimit të bërë ndaj Allahut, është kryerja e një përgatitjeje brenda vetes, kurse jashtë, marrja abdes. Sepse të marrësh abdes, do të thotë ta forcosh shpirtin, të zhvillosh aspektin e aftësive trupore dhe, kështu, të hysh në atmosferën e pritjes së favoreve që do të vijnë nga Zoti. Për shembull, ashtu siç ndjehet një elektrizim dhe gjallëri në çastin e prekjës së ujit të ftohtë me trupin, gjë që ka shpjegimin e vet fizik dhe natyror, ashtu dhe shpirti i forcuar dhe i rinuar fiton cilësinë për t'u bërë reflektues i gjërave që cijnë nga Zoti.

Është abdesi me këtë kuptim dhe cilësi që do të bëhet pretekst që ummeti, bashkësia e Muhamedit, të thirret në ahiret me një emër dallues mes ummeteve, bashkësive të tjera. Ebu Hurejre (r.anh), duke marrë abdes, i lante duart pothuajse gjer në supe dhe këmbët gjer mbi gjunjë dhe pastaj thoshte: "E kam dëgjuar të Dërguarin e Allahut të thotë: "Ditën e ahiretit, kur ummeti im të thirret, do të vijë me një shkëlqim si gjurmë e abdesit. Atëherë, kush të ketë mundësi, le ta shtojë shkëlqimin!" (Sipas një rivajeti tjetër të Muslimit, ka thënë se stolia e besimtarit ngjitet gjer ku të ngjitet abdesi).²⁵ Në një rivajet tjetër, e tregon çështjen në mënyrë më të detajuar: "I Dërguari i Allahut shkoi në varreza (ku, sipas studimeve, ndodhen dhjetë mijë sahabe) dhe tha: "Paqe ty, o vendi i besimtarëve! Në dashtë Zoti, edhe ne do të bashkohemi me ju! Do të dëshiroja shumë t'i shihja vëllezërit e mi të fesë!" Pas këtyre fjalëve, sahabet e pyetën: "A nuk jemi ne vëllezërit e tu të fesë, o i Dërguari i Allahut?" Profeti iu përgjigj: "Ju jeni shokët e mi, kurse vëllezërit janë ata që ende s'kanë ardhur!" Sahabet e pyetën: "Si do t'i njohësh, o i Dërguari i Allahut, ata nga ummeti yt që s'kanë ardhur ende?" Profeti u tha: "Si thoni, a s'i njeh njeriu kuajt e vet nga shenjat e bardha të ballit, të këmbëve, etj.?" "I njeh, o i Dërguari i Allahut!" - I thanë sahabet. Ja, edhe ata do të vijnë kështu, me shenja të bardha të abdesit. Unë do të arrij te hauzi para tyre. Dëgjoni me vëmendje!

²⁵ Buhari, Vudu, 3; Muslim, Taharet, 34.

Disa njerëz, duke rrëshqitur nga kreu i hauzit tim, do të përzihen siç përzihen devetë. Unë do t'u thërras atyre: "Ej, ju, kthehuni pas!" Atëherë mua do të më thuhet: "Ti s'e di se ç'bënë ata pas teje?" Edhe unë do të them: "Të ikin, të rrinë larg prej këtej!"²⁶

Kuptimi dhe rëndësia e pastrimit dhe pastërtisë

Në shumë ajete të Kuranit, në hadithet dhe jetën shembullore të Profetit është qëndruar me këmbëngulje mbi rëndësinë dhe domosdoshmërinë e pastrimit dhe pastërtisë. Janë sjellë një sërë kriteresh dhe parimesh lidhur me pastrimin me qëllim pastrimi për pastërti dhe adhurim në kuptim të përgjithshëm, pastrimi është quajtur parakusht për disa adhurime.

Thelbi i fesë, krahas pastrimit nga fëlliqësitë moralo-shpirtërore, njohjes së Allahut, bindjes dhe adhurimit ndaj Tij, është edhe lartësimi i shpirtit dhe kalimi i njeriut në një mjedis të tillë lidhjeje moralo-shpirtërore. Ndërkaq, edhe kushtet fizike që e rrethojnë njeriun duhet të jenë të përshtatshme për këtë. Një kuptim të tillë bart ngritja e një lidhjeje të ngushtë mes jetës adhurimore, pastrimit moralo-shpirtëror dhe pastrimit të trupit dhe mjedisit, për më tepër, një kuptim të tillë mban edhe fakti që në Kuran, për pastrimin dhe pastërtinë bëhet fjalë me një shprehje të përgjithshme që përfshin edhe pastrimin dhe pastërtinë fizike, edhe pastrimin dhe pastërtinë moralo-shpirtërore.

Në kulturën islame, pastërtia në kuptim të përgjithshëm dhe pastërtia me qëllim adhurimi e plotësojnë njëri-tjetrin dhe shprehin kuptim së bashku. Prandaj, dijetarët islamë e shohin pastrimin si një veprimtari në tri plane: pastrimi material, pastrimi konvencional dhe pastrimi moralo-shpirtëror.

Në Kuran bëhet fjalë për pastërtinë e mjedisit dhe vendit të adhurimit, bëhet e ditur se Allahu i do ata që tregohen të rreptë në pastërti. (Bekare, 2/125; Tevbe, 9/108; Haxh, 22/26)

Edhe Profeti ynë thotë kështu mbi këtë çështje: "Pastërtia është gjysma e besimit!"²⁷ "Allahu është i pastër dhe i pëlqen të pastrit!"²⁸ "Çelësi i namazit është pastërtia!"²⁹

Abdesi nuk është adhurim më vete ose qëllim më vete, por pretekst adhurimi, i cili i bën normale adhurime të caktuara, e përgatit njeriun moralisht dhe shpirtërisht për adhurime dhe ndihmon për marrjen e rezultatit maksimal nga adhurimet.

²⁶ Muslim, Taharet, 39.

²⁷ Muslim, Taharet, 1.

²⁸ Tirmidhi, Edeb, 41.

²⁹ Ebu Davud, Salat, 73; Tirmidhi, Taharet, 3.

Është sunet që personi i cili dëshiron të marrë abdes, të bëjë nijet edhe për veprimet parapërgatitore të abdesit (si vajtja në nevojtoire). Kështu, edhe të gjitha veprimet përgatitore për abdes, si pretekste abdesi, marrin vlerë adhurimi dhe i përftojnë personit mirësi.

Eliminimi i papastërtive dhe fëlliqësive të përgjithshme e të dukshme emërtohet “taharet nga nexhaseti” (pastrim nga papastërtitë dhe fëlliqësitë e përgjithshme e të dukshme), kurse eliminimi i gjendjes së abdesit të prishur emërtohet “taharet nga hadethi” (pastrim nga gjendja e papastërtisë aksidentale).

ABDESI

a) Parapërgatitja për abdes

Para marrjes së abdesit, personi mund të ketë nevojë për urinim ose defekim. Lidhur me këtë specifikë, duhet të qëndrojmë mbi konceptet *istibra* dhe *istinxha*.

Istinxha dhe istibra

Pastrimi pas urinimit (kryerjes së nevojës së vogël) dhe defekimit (kryerjes së nevojës së madhe) quhet *istinxha*, kurse kujdesi për të mos mbetur urinë në organin gjenital pas urinimit quhet *istibra*.

Sidomos meshkujt duhet të bëjnë kujdes që, pas urinimit të ndërpritet krejtësisht rrjedhja e urinës, sepse pas marrjes së abdesit, edhe sikur të rrjedhë një pikë urinë, abdesi prishet. Ndërkaq, disa juristë, personin që, megjithëse e di rëndësinë e çështjes, nuk i kushtojnë kujdes dhe falen pas një shtate të tillë, e kanë përngjasuar me njeriun që fal namaz qëllimisht pa marrë abdes.

Për istibra, kollitja, fërkimi i organit gjenital, ecja, etj., pas marrjes së abdesit janë veprime të këshilluara që herët në librat e fikhut. Pas istibrasë duhet larë organi gjenital dhe ajo zonë duhet tharë me letër higjienike ose pece të pastër.

b) Farzet e abdesit

Për t'u quajtur abdes një pastrim i caktuar, janë disa elementë bazë të domosdoshëm që duhet të ndodhen në të. Siç përmenden në ajetin në vijim, farzet e abdesit janë katër: "O ju që keni besuar! Kur të ngriheni për të falur namaz, lani fytyrën dhe duart gjer në bërryle, fërkojeni kokën dhe lani këmbët bashkë me thembrat!" (Maide, 5/6)

- 1) Larja e fytyrës.
- 2) Larja e duarve dhe parakrahëve bashkë me bërrylat.
- 3) Fërkimi i kokës.
- 4) Larja e këmbëve bashkë me thembrat.

Në shkollat juridike-fetare të tjera veç hanefitëve, bashkë me këto katër farze ka edhe farze të tjera. Sipas shafiitëve, farz është edhe respektimi i nijetit dhe radhës së veprimeve (larjes së organeve sipas radhës). Sipas shkollës malikite, farz është edhe nijeti dhe fërkimi i organeve që lahen (delk). Kurse sipas shkollës hanbelite, farz është edhe nijeti dhe i ashtuquajturi "muvalat", larja e organeve pa pauza mes tyre, larja e organit tjetër pa u tharë organi i parë.

c) Sunetet e abdesit

Sunetet e abdesit mund të radhiten kështu:

- * Fillimi i abdesit duke bërë nijet.
- * Këndimi i Besmele-së.
- * Larja e duarve bashkë me nyjet tri herë.
- * Dhënia ujë gojës tri herë dhe tërheqja ujë me hundë tri herë.
- * Pastrimi i dhëmbëve me misvak ose me furçë dhëmbësh.
- * Sigurimi i arritjes së ujit gjer në rrënjë të qimeve të mjekrës.
- * Fërkimi i gishtave të duarve me njëri-tjetrin.

* Fërkimi i plotë i kokës një herë. Personi që merr abdes e fërkon kokën duke filluar nga balli me pëllëmbën dhe gishtat të shtrira e të hapura dhe duke e çuar gjer në pjesën e prapme duke e përfshirë gjithë kokën.

- * Fërkimi i zverkut.
- * Duke larë gjymtyrët dhe organet e abdesit, të respektohet radha e veprimeve.
- * Abdesi të fillohet nga organet e djathta; gjymtyrët dhe organet të lahen nga tri herë dhe të fërkohen mirë.
- * Abdesi të plotësohet pa krijuar ndërprerje mes veprimeve.

d) Etika e abdesit

Etika e abdesit është siguri i kryerjes së farzeve dhe suneteve të tij në mënyrë të përkryer në një mjedis dhe formë të përshtatshme. Etika e abdesit përbëhet prej shumë elementëve, kryesorët nga të cilët janë:

- * Gjatë marrjes së abdesit, mundësisht të kthehet nga kiblja.
- * Ujërat e abdesit të mos spërkasin trupin dhe rrobat.
- * Të mos bisedohet për punët e kësaj bote, por të këndohen lutjet e abdesit ose lutjet që dihen.
- * Uji të përdoret me masë.
- * Në fund të abdesit të shprehet Fjala e Dëshmisë (esh'hedu en la ilahe il'lallah ve esh'hedu enne muhameden abduhu ve resuluhu).
- * Pas marrjes së abdesit, po nuk qe kohë kerahet, të falen dy reqate namaz.

e) Situatat që e prishin abdesin

Abdesi priset në këto kushte:

- * Dalja nga rrugët e jashtëqitjes e lëngjeve ose materialeve të trasha, si urina, fekalet, sperma, gjaku ose e ndonjë lëngu tjetër.
- * Lëshimi i gazrave.
- * Dalja nga ndonjë pjesë e trupit e gjakut, qelbit ose ndonjë lëndë tjetër. Po qe se gjaku i rrjedhshëm i dalë nga goja është në masë më të madhe ose të barabartë me pështymën, abdesi priset. kjo kuptohet nga ngjyra e gjakut. Kurse, po qe se gjaku i dalë nga vendet e tjera, përhapet anash, e prish abdesin. Pika e gjakut e dalë si majë gjilpërë dhe e mbetur në vend, nuk bëhet pengesë për abdesin. Abdesin nuk e dëmton as fshirja e saj me dorë ose me gisht. Edhe qelbi dhe lëngjet e verdha të dala nga plaga janë si gjaku.
- * Edhe uji i thjeshtë i dalë nga fluskat e trupit është si gjaku. Sipas një pikëpamjeje, dalja e një uji të tillë nuk e prish abdesin. Nga kjo mund të përfitojnë të sëmurët me variolë dhe zgjebe. Sipas

shafiitëve, gjaku dhe lëngjet e tjera të dala nga pjesë të tjera të trupit veç rrugëve të jashtëqitjes, nuk e prishin abdesin.

* Vjellja me plot gojën.

* Qeshja në namazet me ruku dhe sexhde aq sa të mund ta dëgjojnë personat që ndodhen pranë, e prish jo vetëm abdesin, por edhe namazin. Në namazin e të vdekurit, meqë nuk ka ruku dhe sexhde, qeshja nuk e prish namazin.

* Lindja. Edhe sikur gjatë lindjes së fëmijës të mos duket gjak, abdesi priset.

* Takimi dhe prekja e thellë midis burrit dhe gruas. Takim dhe prekje e thellë quhet takimi i vendeve intime të burrit me gruan pa ndonjë veshje ose me një copë të hollë mes tyre. Sipas Imam Muhamedit, pa daljen e ndonjë sekrecioni nga organi seksual i mashkullit, abdesi nuk priset.

* Dalja ose nxjerrja e një peceje ose pambuku të futur brenda organit gjenital femëror ose të mbështjellë mbi të, në gjendje të lagur, e prish abdesin. Për prishjen e abdesit në rastin e peces obe pambukut të mbështjellë nga jashtë, nuk është kusht që lagështira të dalë jashtë, kurse në rastin e peces ose pambukut të futur brenda, gjersa lagështira të mos ketë dalë gjer jashtë, abdesi nuk priset.

* Fjetja shtrirë anash ose mbështetur mbi një send.

*Fjetja në gjendje sexhdeje jashtë namazit. Kurse fjetja në sexhde gjatë namazit nuk e prish abdesin.

* Mbarimi i gjendjes së justifikuar. Për personin me anomali, pas daljes së kohës përkatëse të namazit, abdesi i priset. Pasi personi që ka bërë tejemum ngaqë s'ka gjetur ujë, gjen ujë, abdesi (i marrë me tejemum) i priset. Për personin që ka bërë fërkim mbi meste, pas mbarimit të afatit të vlefshmërisë së fërkimit, abdesi i priset.

A e prish gjumi abdesin?

Gjumi nuk e prish abdesin. Specifika që e prish abdesin është moszotërimi i vetes gjatë gjumit. Ja, pra, për shkak të mundësisë së ngjarjes së dukurive njerëzore si lëshimi i gazrave gjatë moszotërimit të vetes, konkludohet se abdesi është prishur. Në librat e fikhut ka njohuri të hollësishme mbi këtë çështje. Për shembull, personi që udhëton mbi kalë duke fjetur, po të ngjitet në një të përjetë, abdesi i priset, kurse po të zbresë, nuk i priset. E rëndësishme këtu është rrokja e parimit themelor, që është zotërimi apo moszotërimi i vetes.

Veç kësaj, njeriu i kryen siç duhet nevojat jetësore të natyrshme, si ngrënia, fjetja, etj. Njeriu bie për të fjetur pasi të ketë marrë masa dhe të ketë bërë përgatitje, si sigurimi i një mjedisi të ngrohtë, i një shtrat të butë, i izolimit të hyrjes së zhurmave. Gjithashtu, njeriu shtron tavolinat e ngrënies tri herë në ditë duke u përpjekur të mos lërë gjë mangët. Ja, pra, a s'duhet që njeriu i cili

aq sa ç'u kushton kujdes ngrënies dhe gjumit, t'i kushtojë kujdes edhe daljes para Zotit? Tjetër është të dalësh para Zotit me një abdes të dyshimtë, tjetër të dalësh, siç e ka përshkruar i Dërguari i Allahut, pasi të kesh marrë abdes mirë e mirë e të jesh përqëndruar me gjithë zemër. Nga ky këndvështrim, duhet që çdo njeri t'i kushtojë kujdesin më të madh çdo çështjeje që i përket jetës së tij adhurimore. Nuk duhet harruar se braktisja e gjërave të dyshimta është porosi e të Dërguarit të Allahut.

f) Si merret abdes?

Në përputhje me farzet, sunetet dhe etikën, abdesi merret kështu:

* Merret një qëndrim që uji të mos i spërkasë rrobat dhe, mundësisht, kthehet nga kiblja.

* Fillohet duke bërë nijet dhe Besmele, lahen tri herë duart bashkë me nyjet duke fërkuar edhe hapësirat ndërmjet gishtave.

* Pastrohen lëndët që mund të ndodhen mbi lëkurë, si brumi, boja, ngjitësit, etj. Nëse në gishta ka unaza, unazat lëvizin me qëllim që uji të kalojë edhe nën to dhe ta pastrojë vendin e tyre. Me misvak ose furçë dhëmbësh, ose, në mungesë të tyre, me gishtat e dorës së djathtë, pastrohen dhëmbët.

Në këtë mes dëshirojmë të tërheqim vëmendjen mbi një specifikë.

Esenciale në abdes është takimi i ujit me lëkurën dhe thoin. Çdo gjë që e pengon këtë takim, është pengesë për abdesin. Edhe makiazh i thonjve është pengesë për abdesin meqë pengon takimin e ujit me thoin.

Këtu, në mendje mund të vijë pyetja se ç'ndryshim ka midis makiazhit dhe kënasë. Pas lyerjes së kënasë, në lëkurë mbetet vetëm ngjyra, por jo një cipë siç ndodh pas lyerjes me çfarëdo lënde që përdoret për makiazh. Kjo cipë e cila e pengon ujin ta lagë thoin ose lëkurën, është pengesë për abdesin.

* Me ujë të marrë me pëllëmbën e djathtë, shpëlahet dhe pastrohet goja tri herë.

* Me ujë të marrë me pëllëmbën e majtë tërhiqet ujë dhe pastrohet hunda tri herë.

* Lahet fytyra tri herë. Po të ketë mjekër, gishtat futen nëpër mjekër duke siguruar arritjen e ujit gjer në fundet e qimeve.

* Lahet tri herë parakrahu i djathtë bashkë me bërrylin, pastaj tri herë parakrahu i majtë bashkë me bërrylin.

* Laget dora e djathtë dhe, me pëllëmbën dhe gishtat e shtrirë, fërkohet një herë koka sipër. Edhe nëse është i mjaftueshëm fërkimi në këtë mënyrë i një të katërtës së kokës, është sunet që të fërkohet me të dy duart e gjithë koka.

* Lagen duart përsëri dhe me gishtin e madh fërkohet ana e jashtme, kurse me gishtin tregues ose gishtin e vogël, ana e brendshme e llapës së veshit, pastaj, me të prapmen e dy duarve fërkohet zverku.

* Më parë e djathta, pastaj e majta, lahen këmbët duke filluar nga majat e gishtave e duke përfshirë thembrat dhe kockat e nyjeve. Tregohet kujdes për larjen e hapësirave mes gishtave.

* Pas abdesit, këndimi i Fjalës së Dëshmisë, pirja pak prej ujit të abdesit nëse pihet dhe këndimi i sures Kadr janë veprime-pjesë të etikës së abdesit.

g) Abdesi i personit me anomali të justifikuara

Në Islam, sigurimi i lehtësive në çdo çështje përfshi jetën adhurimore dhe parandalimi i vështirësive dhe i shqetësimeve është parim themelor. Duke sjellë konkluzione të posaçme për personat me anomali të justifikuara në çështjen e gjërave që e prishin abdesin në situata normale, këta persona janë lejuar të mos bëjnë adhurime.

Shqetësimet trupore-fizike, të cilat e prishin abdesin dhe kanë vazhdimësi të pjesshme, quhen *anomali të justifikuara*, kurse personat që i kanë këto shqetësime, quhen *persona me anomali të justifikuara*, si gjakrrjedhja e vazhdueshme nga hunda, mosmbajtja e urinës, gjakrrjedhja e vazhdueshme nga plaga, sekrecionet e femrave, etj. Shqetësimet që vazhdojnë të paktën sa kohëzgjatja e një namazi, konsiderohen gjendje anomalie të justifikuar. Personi me anomali të justifikuar merr abdes për çdo kohë namazi dhe, me abdesin e marrë për atë kohë namazi, fal sa të dojë namaze Me mbarimin e kohëzgjatjes së namazit, abdesi i personit me anomali të justifikuar priset, prandaj në kohën e namazit të ri duhet të marrë abdes sërish.

gj) Llojet e abdesit

Ka tre lloje abdesesh:

1) Farz. 2) Vaxhib. 3) Mendub.

Abdeset farz:

Çfarëdo namazi që të jetë (farz, nafile, namazi i të vdekurit), është farz (detyrim) që të merret abdes. Nuk ka dhe nuk mund të falet namaz pa abdes. Edhe për të bërë sexhden e tilavetit, edhe për ta prekur Kuranin, marrja e abdesit është kusht.

Abdeset vaxhib:

Për atë që s'ka abdes, është vaxhib të marrë abdes për ta bërë tavaf Qaben. Po qe se Qabeja bëhet tavaf pa abdes, tavafi mbetet i vlefshëm, por, për shkak të lënies pa marrë abdes, duhet therur kurban ose duhet dhënë sadaka sipas llojit të tavafit.

Abdeset mendub (abdeset që nxiten për t'u marrë):

Veç specifikave që i përmendëm më sipër, janë edhe shumë situata kur nxitet të merret abdes. Le t'i përmendim disa prej tyre:

* Është mendub që, për t'i prekur me dorë librat fetarë, si Fikhun, Hadithin, Akaidin, etj., të merret abdes. Marrja abdes për t'i lexuar këta libra është për t'i respektuar këto dituri. Dijetarët tanë i kanë kushtuar shumë vëmendje kësaj specifike. Në këtë çështje ka shumë shembuj. Këtu duam të mjaftohemi duke përcjellë nja dy shembuj. Imam Hulvani ka thënë: "Ne e merituar këtë gradë në dituri me anë të respektit që ndjemë ndaj diturisë. Unë s'kam marrë në dorë as edhe një letër pa abdes!"

Një nga imamët e mëdhenj të shkencës së fikhut, Serahsiu, qe sëmurrur një natë nga zorrët. Ai ka thënë për atë rast, kështu: "Që të mundja të punoja atë natë, m'u desh të merrja abdes shtatëmbëdhjetë herë!"

* Marrja abdes para gjumit.

* Marrja abdes pas ngritjes nga gjumi.

* Marrja abdes për t'u ndodhur gjithmonë me abdes.

* Rimarrja abdes duke qenë me abdes.

* Marrja abdes pas mëkateve të tilla, si përfolja pas shpine pa dashje, pas gënjeshtërisë, pas sharjes, etj.

* Marrja abdes pas qeshjes me ha-ha-ha.

* Marrja abdes për ta qetësuar zemërimin. Në lidhje me këtë, Profeti na ka porositur: "Zemërimi është nga shejtani. Shejtani është krijuar nga zjarri. Dhe zjarrin e shuan vetëm uji. Prandaj, kur të zemëroheni, merrni menjëherë abdes!" (A.Hanbel, Musned, 4/226)

* Marrja abdes për të kënduar Kuran përmendësh. (Kurani përmendësh mund të këndohet pa abdes).

* Marrja abdes për të lexuar hadith dhe për të treguar hadith.

* Marrja abdes për të lexuar një nga shkencat islame ose për ta dhënë mësim atë.

* Marrja abdes për të bërë vakfe në Arafat dhe për të bërë vajtje-ardhjet mes kodrave Safa dhe Merve.

* Marrja abdes për të shpëtuar nga çështjet kontradiktore mes shkollave juridike-fetare, si çështja nëse prekja e gruas e prish apo jo abdesin.

* Marrja e abdesit për ta larë të vdekurin dhe për ta ndjekur varrimin e tij.

h) Fërkimi mbi meste ose bandazh (mes'h)

Mes'h quhet fërkimi me dorë mbi një gjë. Fërkimi me dorë të lagur i kokës, i mesteve të veshura ose i bandazhit, në terminologjinë e fikhut lidhur me pastrimin quhet *mes'h* (fërkim mbi meste ose bandazh).

Në Islam është xhaiz (e lejueshme) të bëhet fërkim mbi meste ose edhe mbi çorape, këpucë, çizme, etj. që plotësojnë kushtet e mesteve. Dihet se i Dërguari i Allahut ka përdorur fërkimin mbi meste.³⁰ Në historinë islame, në periudhën e formimit të shkollave juridike-fetare, fërkimi mbi meste ka qenë bërë një problem i diskutueshëm. Gjithashtu, dihet se, në veprën e tij, **Fikhi Ekber**, të shkruar për këtë arsye, Imam Adhami e ka konsideruar këtë si një ndër çështjet e besimit.

Kushtet që kërkohen te mestet janë këto:

- 1) Mestet duhet të jenë të tilla që t'i mbulojnë këmbët bashkë me thembrat.
- 2) Mesti duhet të jetë i qëndrueshëm për të ecur me to të paktën 6 km.
- 3) Mestet duhet të qëndrojnë në këmbë pa lidhëza.
- 4) Lëkura e mesteve nuk duhet ta përshkojë ujin.
- 5) Mestet s'duhet të jenë të grisura në pjesën e poshtme në një masë sa tre gishta të vegjël të këmbës.

Afati i vlefshmërisë së fërkimit mbi meste për joudhëtarët është një ditë e një natë (24 orë), kurse për udhëtarët është tri ditë e tri net (72 orë). Ky afat fillon nga situata e parë që e prish abdesin pas mbathjes së mesteve me abdes. Si shembull, edhe sikur një person t'i ketë veshur mestet pasi të ketë marrë abdes dhe po që se pesë orë më pas i prishet abdesi, vlefshmëria e mesteve fillon nga ky çast dhe vazhdon, për joudhëtarin, 24 orë, kurse për udhëtarin, 72 orë.

Po që se larja gjatë marrjes së abdesit e një gjymtyre ose organi që ka sipër bandazh, është e dëmshme nga ana shëndetësore, bandazhi nuk hiqet ose nuk çmbështillet, por mjaftohet me fërkimin mbi të. Ky fërkim konsiderohet larje konvencionale e gjymtyrës ose organit përkatës. Madje, hiqet dorë edhe nga fërkimi nëse edhe ai është i dëmshëm. Është i mjaftueshëm vetëm fërkimi një herë i pjesës më të madhe të bandazhit. Fakti që bandazhi është bërë kur personi ka

³⁰ Buhari, Vudu, 35/48; Muslim, Taharet, 72.

qenë pa abdes ose i papastër seksualisht, nuk përbën pengesë për fërkimin; gjithashtu, vlefshmëria e fërkimit nuk kufizohet me ndonjë afat të caktuar.

Gusli ose larja trupore e plotë

Gusli është pastrimi i gjithë trupit duke e larë me ujë. Në Kuran, me urdhrin, “po qe se jeni xhunub, pastrohuni mirë” (el-Maide, 5/6), është bërë e ditur domosdoshmëria e guslit për të shpëtuar nga gjendja e papastërtisë pas konsumimit të ekstazës seksuale të quajtur “xhunub”. Gjithashtu, duke sqaruar se menstruacionet (të përmuajshmet) janë për femrat situatë anomalie e justifikuar, Kurani ka ndaluar hyrjen në marrëdhënie seksuale me to gjer në mbarimin e situatës dhe gjersa të bëjnë gusl e të pastrohen. (el-Bekare, 2/22) Për domosdoshmërinë e guslit në situatat xhunub dhe pas ndërprerjes së gjakrrjedhjes së menstruacioneve dhe lehonisë të femrat si dhe të mënyrës së bërjes së guslit kanë sjellë shpjegime të rëndësishme edhe fjalët dhe praktikat e Profetit.

Me guslin pastrohen mirë mbeturinat dhe ngjitjet materiale që mund të lënë në trup gjendjet e papastërtisë seksuale, të menstruacioneve dhe lehonisë.

Gusli përmban shumë dobi të shëndetit trupor dhe shpirtëror, si heqja e lodhjes dhe lëshimit që lë në trup gjendja pas konsumimit të ekstazës seksuale, krijimi i një ekuilibri të ri në trup, rirregullimi i qarkullimit të gjakut dhe, duke e shpëtuar personin nga papastërtia konvencionale, përgatitja e tij për atmosferën e adhurimit. Përveç kësaj, gusli bart shumë urtësi dhe dobi të njohura e të panjohura për ne.

Situatat që kërkojnë gusl

1) Papastërtia seksuale (xhenabet)

Janë tre lloje sekrecionesh që vijnë nga organi seksual i njeriut: medhí, vedí dhe mení.

Medhí është një lëng i hollë, i tejdukshëm dhe i rrëshqitshëm që del nga organi seksual për shkak të kënaqësisë së ndjerë pas përkëdheljeve seksuale apo imagjinatës seksuale. personi mund të mos e ndjejë ardhjen e tij. Ndodh edhe te meshkujt, edhe te femrat.

Vedí është një lëng i trashë, i prerë dhe me ngjyrë të ngjashme me spermën për shkak të të ftohtit, ngritjes së peshave të rënda, etj., përgjithësisht pas urinimit. Disa herë mund të vijë edhe pas përkëdheljeve seksuale.

Mení (spermë) është një lëng me ngjyrë dhe erë karakteristike që vjen me anë të epshit dhe del (ejakulohet) jashtë me forcë.

Gusli është i domosdoshëm vetëm pas ejakulimit të spermës. Me ardhjen e dy lëngjeve të tjerë, medhi dhe vedi, vetëm abdesi priset. Lahet vendi (organi seksual dhe vendi i prekur nga lëngu) dhe merret abdes.

Xhenabet është emërtimi i papastërtisë konvencionale që krijohet si pasojë e marrëdhënies seksuale ose ejakulacionit epshor të spermës dhe është pengesë për kryerjen e adhurimeve të caktuara.

Pavarësisht nga ejakulacioni apo jo i spermës, në fund të marrëdhënies seksuale, edhe mashkulli, edhe femra bëhen seksualisht të papastër (xhunub). Kriteri dhe kufiri fillestar i marrëdhënies seksuale që i hap rrugë papastërtisë seksuale (xhenabet), është hyrja e pjesës së bërë synet të organit mashkullor në organin femëror. Shkaku i dytë i papastërtisë seksuale (xhenabet) është ejakulacioni i spermës tek mashkulli dhe orgazma tek femra. Ejakulacioni i spermës në gjumë apo zgjuar, në mënyrë të vullnetshme apo të pavullnetshme nuk e ndryshon përfundimin. Për papastërtinë seksuale (xhenabet), ejakulacioni i spermës tek mashkulli dhe orgazma tek femra me epsh është kusht. Ejakulacioni për shkaqe të tilla, si ngritja e peshave të rënda, rrëzimi, sëmundja, etj., nuk është shkak papastërtie seksuale.

Personi i cili, kur zgjohet, megjithëse nuk i kujtohet të ketë ejakuluar, sheh gjurmë sperme në rroba, duhet të bëjë gusl. Në kundërshtim me këtë, megjithëse i kujtohet të ketë ejakuluar, nuk sheh gjurmë sperme në rroba, nuk e ka të detyrueshme të bëjë gusl.

A priset gusli po qe se gjatë bërjes së tij priset abdesi?

Në qoftë se gjatë bërjes së guslit shkaktohet gjakrrjedhje ose, përgjithësisht, një situatë që e prish abdesin e namazit, kjo nuk përbën pengesë për guslin. Por me një gusl të tillë nuk mund të bëhet adhurim pa marrë abdes të veçantë. Situatat që kërkojnë gusl janë të caktuara. Pa u shkaktuar këto situata, gusli nuk dëmtohet. Por nëse gjatë guslit ndodh pa shtrëngim ardhja e spermës ose e një lëngu tjetër, është më mirë që gusli të fillohet nga e para.

Konkluzioni mbi guslin pas mbushjes së dhëmbëve duke qenë me papastërti seksuale

Në shkollën hanefite, larja e pjesës së brendshme të gojës si element i guslit, është farz, në shkollën hanbelite është vaxhib, kurse në shkollat shafiite e malikite është sunet. Nga ky këndvështrim, **larja e pjesës së brendshme të gojës** bart një rëndësi më vete sidomos në shkollën hanefite.

Ndërkaq, këtu, një specifikë që duhet bërë kujdes, është koncepti "**pjesa e brendshme e gojës**". Pra, farz është larja e gojës brenda dhe jo e dhëmbit brenda ose e pjesës së brendshme të

dhëmbit. Prandaj, në gusl është farz takimi i ujit me pjesën e jashtme të dhëmbit, qoftë kjo natyrale ose veshje artificiale, prandaj këtu nuk ka asgjë të veçantë që mund të përbëjë çështje për dyshim.

Por çështja që muslimani nuk duhet të rrijë në gjendje papastërtie seksuale, që, mundësisht, nuk duhet ta shtyjë bërjen e guslit, është një çështje më vete. Prandaj kjo nuk duhet ngatërruar me mbushjen apo veshjen e dhëmbit.

2) Menstruacionet (hajd) dhe lehonja (nifas)

Me ndërprerjen e gjakrrjedhjeve të menstruacioneve ose të të përmuajshmeve dhe të lehonisë, ose me mbarimin e periudhave maksimale të parashikuara për këto dy gjendje, duhet bërë gusl. Meqë gjakrrjedhjet që i kapërcejnë këto periudha vlerësohen si gjakrrjedhje anomalie (istihade), pas ndërprerjes së tyre nuk kërkohet bërja e guslit.

Gjendja e femrës me menstruacione ose lehonie është si gjendja e personit me papastërti seksuale. Veç kësaj, është e ndaluar (haram) që femrat me këto gjendje të hyjnë në marrëdhënie seksuale; edhe agjërimi i tyre nuk është i lejueshëm (xhaiz). Gjendjet e posaçme të femrës dhe konkluzionet përkatëse juridike-fetare do të trajtohen më tej.

3) Rastet e tjera lidhur me guslin

Kufoma e muslimanit të vdekur duhet larë. Kufomat e personave për të cilët konkludohet se janë dëshmorë, nuk lahen. Larja e kufomës së muslimanit të vdekur është, për të gjallët, një përgjegjësi e nivelit farz kifaje siç është edhe falja e namazit të muslimanit të vdekur. Kjo larje është shprehje e vlerës që i jep Islami njeriut dhe e dashurisë dhe respektit për personin që ka jetuar si musliman.

Bërja gusl e një personi të porsakthyer në musliman vetëm për këtë shkak, sipas juristëve malikitë dhe hanbelitë është veprim vaxhib (i domosdoshëm), kurse sipas juristëve hanefitë dhe shafiitë, mendub (etik). Por juristët e të gjitha shkollave janë të një mendimi se, po të jetë i papastër seksualisht, duhet të bëjë gusl. Gusli i një personi të sapohyrë në Islam, për këtë qëllim, bart kuptimin e pastrimit nga papastërtia moralo-shpirtërore dhe mëkatet e së kaluarës dhe fillimit të një jete të re krejt të pastër.

Përveç sa u tha më sipër, gusli para namazeve të xhumasë dhe bajramit, duke hyrë nën ihram me nijet (qëllim) haxhi ose umreje dhe për vakfe në Arafat, është konsideruar sunet.

Kurse gusli për pretekste dhe në gjendje të tilla, si larja e të vdekurit, marrja e gjakut, hyrja në Mekë dhe Medinë, dëshira për t'i gdhirë netët e Beratit dhe Kadrit, pjesëmarrja në një

mbledhje, veshja e një robe të re, pendesa për një mëkat, etj., është konsideruar mustehab (i pëlqyeshëm).

Gjërat haram (të ndaluara) për personat që duhet të bëjnë gusl

Gjërat haram (të ndaluara) para guslit për personat që e kanë guslin farz si dhe për femrat me menstruacione dhe lehoni, janë këto:

1) Falja e namazit, bërja e sexhdes së tilavetit. Këndimi me nijet Kurani qoftë edhe i një ajeti. Është e lejueshme (xhaiz) vetëm këndimi me nijet lutjeje dhe zikri i ajeteve për lavdërimin e Zotit dhe lutje ndaj Tij. Është e lejueshme (xhaiz) që një femër me papastërti seksuale ose menstruacione ta këndojë suren Fatiha me nijet lutjeje.

Gjithashtu, personi në këto gjendje e ka të lejueshme (xhaiz) që t'ua mësojë fëmijëve (nxënësve) ajetet e Kuranit të ndara në fjalë. Gjithashtu është e lejueshme thënia e Fjalës së Dëshmisë, bërja tesbih dhe tekbir.

2) Prekja e Kuranit ose e një ajeti të vetëm ose gjysmë ajeti. Por është e lejueshme të preket dhe bartet Kurani i mbështjellë me një mbështjellëse të pangjitur në të ose i futur në një mbrojtëse, kuti apo arkë.

3) Bërja tavaf e Qabes ose hyrja në xhami (faltore) apo kalimi nëpër të pa qenë i detyruar për këtë. Por mund të hyhet në faltore ose të kalohet nëpër të nëse personi e ka të detyruar ta bëjë këtë gjë. Po qe se dera e shtëpisë (dhomës) së dikujt hapet brenda faltores dhe personi mbetet i detyruar që, në gjendje papastërtie seksuale, të kalojë nëpër faltore për të hyrë në shtëpi me qëllim për të bërë gusl, mund të kalojë. Kjo është një situatë e detyruar. Personi që ejakulon në gjumë brenda në faltore, bën tejemum për të dalë jashtë, vetëm se me këtë tejemum nuk mund të këndojë Kuran e nuk mund të falë namaz.

4) Prekja me dorë e një table ose monedhe mbi të cilën është i shkruar një ajet i Kuranit.

Gjërat mekruh për personat që duhet të bëjnë gusl

1) Prekja me dorë dhe leximi i një libri fetar.

2) Ngrënia dhe pirja pa e larë gojën.

3) Shkrim i një fragmenti nga Kurani mbi një fletë letrë ose tabelë që ndodhet mbi tokë (mbi një sipërfaqe) pa e prekur me dorë. Sipas Imam Muhamedit, edhe kjo është mekruh. Nuk është mekruh shikimi mbi Kuran i personave me papastërti seksuale, menstruacione apo lehoni. Si konkluzion juridiko-fetar, shikimi nuk është i njëvlefshëm me preken.

Sipas Imam Malikut, personi me papastërti seksuale nuk mund të këndojë Kuran, por femra me menstruacione mund të këndojë Kuran, sepse personi me papastërti seksuale mundet të bëjë gusl menjëherë, kurse femra me menstruacione nuk mundet të bëjë gusl para se t'i ndërpriten menstruacionet ose të marrë fund periudha e tyre.

Cili është konkluzioni i mosbërjes së gushit kur duhet bërë gusl?

Kur një besimtari i duhet të lahet, mund të mbetet në atë gjendje vetëm sa për të mos e humbur një kohë namazi. Por ky është limiti i fundit. Sepse humbja (lënia pa falur e namazit) është haram. Esenciale këtu është çlirimi në rastin më të parë nga ajo gjendje.

Në një hadith, Profeti (paqja qoftë mbi të) porositi që, në një situatë të tillë, të merret një abdes si abdesi i namazit dhe të bihet për të fjetur.³¹ Edhe shprehja e Hz. Aishesë në lidhje me mënyrën e veprimit të Profetit, "kur i duhej ujë, hante, pinte dhe ulej", në kritikën e hadithit interpretohet në formën "merrte abdes, lante duart e gojën".

Vetëm një herë, Profeti, mundet për t'i dhënë një mësim ummetit, ka hyrë në faltore, ka dalë gjer në radhën e parë dhe, pastaj, me nxitim, është kthyer dhe ka hyrë në shtëpi. Pastaj, kur është futur sërish në faltore pas një farë kohe, është vërejtur se e ka pasur kokën e lagur dhe se i pikonin pika uji nga flokët.³² Ndoshta, me këtë, i Dërguari i Allahut ka dashur t'u tregojë shokëve dhe ummetit shumë gjëra, ndoshta ka dashur t'u tregojë se mund të ndodhë që njeriu të harrojë e të hyjë në faltore në këtë gjendje.

Një herë tjetër, kur pati ndodhur që Ebu Hurejre, me ta parë Profetin, pati ikur, Profeti e pati pyetur për shkakun dhe Ebu Hurejre i qe përgjigjur kështu: "Isha i pistë, o i Dërguari i Allahut!" Atëherë Profeti pati thënë: "Subhanallah! A mund të jetë besimtari i pistë?"³³ Me këtë, pothuaj theksonte se mund të qëndrohej mes xhemaatit në këtë gjendje.

Siç shprehet Hz. Aisheja (r.anha), kur ndodhej me menstruacione, i Dërguari i Allahut (paqja qoftë mbi të) ulej pranë saj, vinte kokën në gjunjët e saj, mbulohej me rrobën e saj.³⁴

Veç këtyre, dëshirojmë të tërheqim vëmendjen mbi një specifikë që e shohim me shumë rëndësi. Janë disa situata që, për sa u përket shkaqeve materiale, mund ta nxjerrin njeriun nga mbrojtja e Zotit. një nga këto situata mund të konsiderohet gjendja e papastërtisë seksuale të meshkujt. Meqë çlirimi nga kjo gjendje varet nga vullneti i njeriut, shtyrja e larjes mund ta ndërpresë mbrojtjen hyjnore. Prandaj kjo gjendje nuk duhet zgjatur shumë, por duhet çliruar prej

³¹ Buhari, Gusl, 26.

³² Buhari, Gusl, 17.

³³ Buhari, Gusl, 17.

³⁴ Buhari, Hajd, 2.

saj sa më parë. Sepse, siç shprehet edhe hadithi, kjo gjendje është mjedisi më i përshtatshëm për shejtanin dhe qeniet e tjera të ngjashme që vërtiten rreth vendit ku pikon gjaku.

Farzet e guslit

Siç është shënuar edhe në ajetin përkatës (el-Maide, 5/6), gusli është larja trupore e plotë. Meqë edhe goja dhe hunda konsiderohen pjesë të jashtme të trupit, duhen larë edhe këto. Në këto kushte, bëhet fjalë për tre farze ose tri baza themelore të guslit: shpëlarja e gojës, pastrimi i hundës dhe larja e gjithë trupit.

Sunetet dhe etika e guslit

Fillimi i guslit me Besmele dhe nijet, larja në fillim e duarve dhe organeve seksuale e të jashtëqitjes, pastaj marrja e abdesit si për namaz, larja dhe fërkimi i të gjithë trupit pas abdesit, mosshpërdorimi i ujit, larja e organeve seksuale e të jashtëqitjes duke i mbuluar, kryerja e të gjitha veprimeve pa folur janë nga sunetet dhe etika e guslit.

TEJEMUMI

Tejemumi, kuptimi leksikor i të cilit është “synim i diçkaje”, në terminologjinë fetare është një veprim i kryer në kushtet e mungesës ose pamundësisë së përdorimit të ujit, me qëllim për të plotësuar mungesën e abdesit me anë të diçkaje të pastër të llojit të dheut. tejemumi bëhet kështu: Personi që s'ka abdes ose që i duhet të bëjë gusl, fërkon një herë të dy duart mbi dhë të pastër ose mbi një send të llojit të dheut dhe me to fërkon fytyrën. Pastaj fërkon sërish duart dhe me to fërkon parakrahët gjer në bërryla. Ky veprim bëhet me nijetin (qëllimin) për të plotësuar mungesën e abdesit ose për të falur namaz ose për të kryer një adhurim që nuk mund të kryhet pa abdes. Farzet e tejemumit janë nijeti (qëllimi) dhe dy fërkimet.

Tejemumi është nga veçoritë e kësaj bashkësie, është një lehtësi për ummetin (bashkësinë) e kohës së fundit³⁵. tejemumi siguron që muslimani i cili kërkon ta adhurojë, pra, kërkon t'i falet Zotit të tij të lartë, të mundet ta kryejë adhurimin edhe në kushtet më të vështira. tejemumi plotëson një nevojë të ndjerë nga muslimani. Duke e bërë njeriun të kthehet te toka që është baza e krigjimit të tij, ia gjallëron ndjenjat e thjeshtësisë dhe të respektit ndaj krijuesit.

³⁵ Në origjinal: ahir zaman. Përkthyesi.

Tejemumi është legjitimuar në vitin e pestë të hixhretit. Në ditët e para të muajit shaban të vitit të pestë të hixhretit për në Medine, në luftën Beni Mustalik, emri, ky, i një tribuje të fisit Hudhaa, Profeti bashkë me një ushtri prej një mijë vetësh qe gdhirë në një vend pa ujë. Ata nuk gjetën ujë për të marrë abdes për të falur namazin e agimit. Në të zbardhur, zbriti ky ajet: “Po qe se sëmureni ose ndodheni në udhëtim, ose ndonjëri nga ju del nga nevojtorja, ose hyni në marrëdhënie me gratë dhe nuk gjeni ujë, bëni tejemum me dhé duke fërkuar me të sytë dhe krahët. Allahu nuk kërkon t’ju nxjerrë vështirësi, por t’ju pastrojë që të falenderoni dhe t’jua plotësojë dhuntitë!” (el-Maide, 5/6) Pas kësaj, sahabet u gëzuan dhe, pasi bënë tejemum, falën namnazin e agimit. Kështu, tejemumi u bë një lejim i fesë sonë mbi pastrimin.

Kushtet e tejemumit

Si një konkluzion përjashtimor dhe zëvendësues që bëhet në vend të abdesit dhe guslit, tejemumi mund të bëhet vetëm kur ekzistojnë disa justifikime të caktuara që mund të grumbullohen në dy grupe:

- 1) Kur nuk gjendet ujë në sasi të mjaftueshme për abdes ose gusl.
- 2) Kur ekziston një situatë praktike që e pengon përdorimin e ujit ose ekziston një justifikim-pengesë fetarisht e vlefshme për përdorimin e ujit, e cila quhet mungesë konvencionale e ujit.

Për të mundur të bëjë tejemum, personi i ndodhur në këto kushte, në fillim, sipas situatës ku ndodhet, duhet të bëjë kërkime për ujë në mjedisin përreth. Po qe se personi i mbetur pa ujë ndodhet në qytet ose në një vend si qytet (në një vend të urbanizuar), para se të bëjë tejemum, patjetër duhet të kërkojë ujë, sepse në vende të tilla³⁶ ka shumë mundësi të gjendet ujë nëse kërkohet. Kurse kur personi ndodhet në udhëtim, personi duhet të kërkojë ujë nëse ka mundësi që uji të gjendet brenda distancës 1 milje (1609 m.) dhe nëse gjatë kërkimit të ujit nuk i rrezikohen pasuria³⁷ dhe jeta. Ai s’është i detyruar të kërkojë ujë më larg dhe, atëherë, konsiderohet se ujë nuk ka.

Po qe se gjendet ujë por personi, i mbështetur në përvojën e tij, ka frikë se, po të lahej me të, do të sëmurej, ose se sëmundja do t’i rëndohej ose zgjatej, ose një mjek musliman kompetent e konsideron përdorimin e ujit për të, të dëmshëm, bën tejemum, sepse edhe në këto kushte kemi mungesë konvencionale të ujit. Sipas malikitëve, po qe se në këtë rast nuk gjendet një mjek specialist musliman, për çështjen e tejemumit është e mjaftueshme edhe fjala e një mjeku jomusliman por specialist në fushën e vet.

³⁶ Të urbanizauara ose pak a shumë të urbanizuara. Përkthyesi.

³⁷ Që ka me vete. Përkthyesi.

Mungesë konvencionale të ujit ka edhe në këto raste:

* Kur përdorimi i një uji që ndodhet afër përbën rrezik për jetën, pasurinë, nderin dhe amanetin.

* Kur uji që ndodhet në dispozicion, nuk mjafton për abdes ose gusl.

* Kur dihet me një mundësi të lartë se po qe se uji që ndodhet në dispozicion, përdoret për abdes ose gusl, vetë personi, shoku i tij ose kafsha që ka me vete do të dëmtoheshin rëndë nga etja ose, përgjithësisht, nga mungesa e ujit.

* Kur, megjithëse gjendet ujë, mungojnë mjetet për nxjerrjen e tij, si kovë, litar, etj.

* Kur uji që ndodhet në dispozicion, mjafton vetëm për heqjen e ndyrësirave, madje kur edhe për këtë nuk është i mjaftueshëm plotësisht.

* Kur ekziston frika se, po të merret abdes ose të bëhet gusl me ujin që ndodhet në dispozicion, do të humben (do të mbeten pa falur) krejtësisht namazet përkatëse të bajramit ose të të vdekurit. Por po qe se parashikohet se mund të arrihet në një pjesë të këtyre namazeve ose po qe se personi është kujdestari i të vdekurit dhe e di se xhemaati ka për ta pritur, bërja e tejemumit nuk është xhaiz (e lejueshme).

Por nuk është xhaiz (e lejueshme) të bëhet tejemum me frikën e humbjes së namazeve me mundësi kazaje, si namazi i xhumasë dhe namazet e pesë kohëve, sepse po të mos arrihen këto, në vend të namazit të xhumasë mund të falet namazi i mesditës përkatëse, kurse namazet e pesë kohëve bëhen kaza, domethënë, falen më pas.

Siç u tha më lart, para se të bëhet tejemum, duhet bërë nijet, pra, duhet menduar apo shprehur qëllimi për të bërë tejemum. Personi që ka për të bërë tejemum, duke filluar t'i kryejë veprimet e tejemumit, si fërkimi apo vendosja e duarve në tokë dhe fërkimi me to i fytyrës, duhet të jetë i vetëdijshëm se për çfarë po bën tejemum: për t'u pastruar nga gjendja pa abdes, për të falur namaz apo për të bërë një adhurim që nuk është e lejueshme (xhaiz) të bëhet pa abdes. Me një tejemum të bërë pa një qëllim të tillë të vetëdijshëm e të përcaktuar, nuk mund të falet namaz. Vetëm mendimi apo shprehja e qëllimit për të bërë tejemum pa një synim të përcaktuar, nuk është e mjaftueshme. Për rrjedhojë, po qe se personi pa abdes që nuk gjen dot ujë, bën tejemum me nijetin (qëllimin) për ta marrë në dorë Kuranin ose për të hyrë në faltore (xhami), me këtë tejemum nuk mund të falë namaz.

Po qe se personi që i duhet të bëjë gusl, është i detyruar të hyjë në faltore (xhami), bën tejemum dhe hyn në xhami, por me këtë tejemum (të bërë në vend të guslit me qëllimin për të hyrë në faltore) nuk mund të falë namaz.

Nuk mund të falet namaz as me tejemumet e bëra me nijet (qëllim) për të kënduar ezan, për të bërë kamet, për të vizituar varret, për t'iu përgjigjur selamit ose për të kryer një bamirësi.

tejemumi mund të bëhet me një material të llojit të dheut, të pastër nga të gjitha anët. Mund të bëhet tejemum me dhé rërë, zhavor, çakëll dhe allçi, tek të cilat nuk ka prekur ndonjë ndyrësi. Gjithashtu, mund të bëhet tejemum me mermer, tulla, tjegulla, gurë, me dhé të lagësht apo të thatë, me përzierje dheu, me kripë guri (shkëmbore), me murin e lyer me baltë. Nuk është kusht që mbi ta të ketë pluhur. Sipas imam Adhamit, po qe se kihet frikë se mos kalon koha e namazit përkatës dhe balta ka më shumë ujë se sa dhé, mund të bëhet tejemum edhe me baltë. Sipas Ebu Jusufit, me baltë nuk mund të bëhet tejemum pa u tharë.

Nuk bëhet tejemum me hirat e mbetura pas djegies së druve dhe barërave, me metale si hekuri, ari dhe argjendi që kanë ndërruar formë, trajtë dhe fortësi pas shkrirjes, me margaritarë, qelq, tekstile dhe veshje si dhe me postiqe kafshësh, sepse këto nuk konsiderohen lloje apo nënprodukte dheu. Por nëse mbi sipërfaqen e tyre ka pluhur në masë të konsiderueshme, me sipërfaqen e tyre mund të bëhet tejemum.

Sipas imam Esu Jusufit dhe imam Shafiut, tejemumi bëhet vetëm me dhé. Sipas imam Malikut, tejemumi me dhé dhe rërë është xhaiz (i lejueshëm), po, kështu, është i lejueshëm edhe me drurë, barëra dhe borë. Sipas imam Ahmed Ibni Hanbelit, tejemumi mund të bëhet vetëm me dhé të pastër e me pluhur, që nuk është e zhuritur nga thatësira dhe që nuk është e rrëmbyer nga dikush tjetër; tejemumi nuk bëhet me rërë dhe gjëra të tjera.

Që të mund të bëhet tejemum, duhet që të ketë marrë fund gjendja që e pengon pastrimin. Siç nuk mund të merret abdes ende pa u ndërprerë gjaku i dalë nga një vend çfarëdo i trupit, nuk mund të bëhet as tejemum.

Duhet të jenë hequr brumi i tharë mbi lëkurë si dhe gjërat e tjera si luspat e peshkut, të cilat janë pengesë për fërkim. Në të kundërt, do të thotë se fërkimi i tejemumit është bërë mbi pengesat mbi krahët dhe fytyrën.

tejemumi duhet bërë duke vënë dy herë pëllëmbët e të dy duarve mbi një send të pastër të llojit të dheut. Krahas kësaj, personit që ka bërë njet për tejemum, mund t'i bëjë tejemum edhe dikush tjetër.

tejemumi bëhet me dy pëllëmbët ose me tërë sipërfaqen ose pjesën më të madhe të sipërfaqes së një sendi që zëvendëson dy pëllëmbët. Prandaj, tejemumi me dy gishta nuk është xhaiz (i lejueshëm). Por mund të fërkohen me njërin pëllëmbë fytyra, kurse me pëllëmbën tjetër, njëri krah. Në këtë rast, po me atë pëllëmbë, duke e vënë sërish në dhé, mund të fërkohet edhe krahu tjetër.

Personi dorac që nuk mund të përdorë ujë, po të mos ketë ndihmës, mund të bëjë tejemum duke i fërkuar fytyrën dhe krahët për toke. Edhe personi me duar dhe krahë të prera mund të bëjë tejemum duke e fërkuar për tokë vetëm fytyrën. Po qe se në fytyrën e një njeriu në këtë gjendje ka ndonjë plagë që e pengon tejemumin, ai mund të falet pa bërë tejemum.

Fytyra dhe krahët duhet të fërkohen plotësisht. Të gjitha anët e pjesës së quajtur fytyrë fërkohen. Gjërat si unazat dhe byzylykët hiqen ose lëvizën nga vendi.

Kryerja e tejemumit sipas sunetit

1) Duke e filluar tejemumin me Besmele, të bëhet nijet (të mendohet dhe shprehet qëllimi) për t'u pastruar për namaz.

2) Pëllëmbët të hapura me gishtat të shtrirë të fërkohen në tokë me lëvizje para-pas.

3) Pasi të ngrihen pëllëmbët nga toka, po qe se kanë marrë shumë pluhur, të shkunden lehtë duke i përplasur me njëra-tjetrën. Pas kësaj, me to të fërkohet e gjithë fytyra.

4) Të bëhet fërkimi i duarve dhe parakrahëve gjer në bërryla me pëllëmbët të hapura dhe gishtat të shtrirë me gishtin e madh e të vogël të hapur anash për ta përshkuar gjithë pjesën e sipërme të dorës tjetër dhe anën e jashtme të parakrahut gjer në bërryla. Në fillim, me pëllëmbën e majtë fërkohen dora dhe parakrahu i djathtë bashkë me bërrylin, pastaj, me pëllëmbën e djathtë fërkohen dora dhe parakrahu i majtë bashkë me bërrylin.

5) Si fërkimi i dorës së djathtë, të bëhet edhe fërkimi i dorës së majtë.

6) Siç u shpjegua, në tejemum, duke ruajtur radhën e veprimeve, në fillim të fërkohet fytyra, pastaj duart dhe parakrahët pa krijuar pauza ndërmjet veprimeve.

Situatat që e prishin tejemumin

Situatat që e prishin abdesin dhe që kërkojnë gusl, e prishin edhe tejemumin. Po qe se është bërë tejemum për shkak të një justifikimi si sëmundja, rreziku, të ftohtët i madh dhe justifikimi mënjanohet, tejemumi priset. Po qe se dikush është duke falur namaz me tejemum dhe, ndërkaq, sheh ujë ose gjendet ujë, tejemumi i priset.

Situatat e posaçme të femrave

Gjatë gjithë historisë, gjakrrjedhja e menstruacioneve në shumë popuj është interpretuar shumë shtrembër, nën ndikimin e kulturave të ndryshme dhe bestytive, femra me menstruacione është përjashtuar nga shoqëria dhe marrëdhëniet njerëzore. Feja islame i rregulloi këto gabime, nuk e largoi femrën me menstruacione nga jeta e përditshme dhe marrëdhëniet private e shoqërore, bëri të ditur se gjakrrjedhja e menstruacioneve ishte një dukuri e natyrshme e lidhur me krijimin e femrës dhe kërkoi që ndaj femrës në këtë gjendje që e shqetëson atë trupërisht dhe shpirtërisht, të mbahet qëndrim mjaft normal, që kjo gjendje të mos ndikojë mbi jetesën e përditshme dhe marrëdhëniet njerëzore të saj.

Nga organi seksual i një femre të pjekur rrjedh tre lloj gjaku. I pari është gjaku i menstruacioneve ose i të përnuajshmeve i cili, si domosdoshmëri e krijimit të tyre, shkaktohet dhe rrjedh brenda moshave të caktuara dhe me periudha të caktuara. I dyti është gjaku që rrjedh pas lindjes gjatë periudhës së lehonisë. Kurse gjaku i tretë është gjaku i shkaktuar dhe i rrjedhur përgjithësisht nga ndonjë sëmundje, i quajtur istihade.

a) Menstruacionet (hajd)

Menstruacionet emërtojnë gjakun e rrjedhur me intervale të rregullta nga mitra e femrës klinikisht të shëndoshë që ka arritur moshën e pubertetit. Ky funksion fiziologjik merr fund me menopauzën.

Menstruacionet fillojnë në moshën 11-13 vjeç dhe ndërpriten në moshën 45-50 vjeç. Megjithëkëtë, mosha dhe kohëzgjatja e menstruacioneve ndryshon në vartësi të strukturës fizike, gjendjes psikologjike dhe kushteve të mjedisit ku ndodhet femra.

Sipas shkollës hanefite, kohëzgjatja minimale e menstruacioneve është 3 ditë, maksimale, 10 ditë. Rrëfëhet se Profeti ynë (alejhissalatu vesselam), në lidhje me këtë çështje, ka thënë kështu: "Të përnuajshmet më të shkurtra janë tri ditë dhe, më të gjatat, dhjetë ditë."³⁸ Kurse gjaku, rrjedhja e të cilit vazhdon më pas se tri ditë dhe më shumë se dhjetë ditë, është pranuar si gjak anomalie (istihade). Periudha minimale e pastërtisë mes dy menstruacioneve është 15 ditë.

Namazet e lëna gjatë periudhës së menstruacioneve nuk duhen bërë kaza, kurse agjërimet e pambajtura duhet të mbahen pas përfundimit të periudhës dhe pastrimit. Në këtë çështje janë marrë për bazë zbatimet praktike të kryera me dijen dhe miratimin e të Dërguarit të Allahut.³⁹ Hyrja në marrëdhënie seksuale me femrën me menstruacione është haram (e palejuar, e pabekuar, e dënuar). (Bekare, 2/222)

Është e qartë se, në periudhën e menstruacioneve, femrat fitojnë ndjeshmëri trupërisht dhe shpirtërisht dhe se njerëzit në mjedisin rreth tyre duhet të tregojnë më shumë mirëkuptim ndaj tyre. Edhe femrat vetë, në periudhën e menstruacioneve, duhet t'u japin më shumë rëndësi pastrimit të trupit dhe rregullave të shëndetit, të bëjnë banjo mundësisht sa më shpesh dhe të marrin masat e nevojshme për të mos i shqetësuar njerëzit përreth. Femra me menstruacione lejohet të mos falë namaz dhe të mos këndojë Kuran.

b) Lehonja (nifas)

³⁸ Taberani, Muxhemu'l-Evsat, 1/90.

³⁹ Shih Buhari, Hajd, 20; Muslim, Hajd, 69.

Gjaku i ardhur pas lindjes quhet *gjak lehonie* (nifas). Periudha e lehonisë nuk ka kufi të poshtëm, kurse kufiri i sipërm i saj është 40 ditë. Gjendja e lehonisë vazhdon, më e shumta, 40 ditë.

Me mbarimin e lehonisë, fillon kryerja e adhurimeve si namazi dhe agjërimi. Po qe se rrjedhja e gjakut vazhdon edhe pas dyzet ditëve, ky nuk është më gjak lehonie por futet në llojin e gjakut të anomalisë (istihade).

c) Gjakrrjedhja nga një anomali (istihade)

Istihade është emërtimi i përgjithshëm i gjakrrjedhjeve të femrat jashtë gjakrrjedhjeve të menstruacioneve dhe lehonisë. Gjakut të dalë nga enët e gjakut të pjesës së brendshme të mitrës jashtë situatave të menstruacioneve dhe lehonisë dhe jo për shkak të tyre, por për shkak të ndonjë shqetësimi, i thuhet *istihade* ose *gjakrrjedhje anomalie*.

Përcaktimi i periudhave maksimale të menstruacioneve dhe lehonisë, është, në një aspekt, përpjekje për ta dalluar gjakrrjedhjen e anomalisë nga gjakrrjedhja e menstruacioneve dhe lehonisë. Gjaku i dalë si rezultat i një gjakrrjedhjeje anomalie (istihade) është vetëm një situatë anomalie e justifikuar që e prish abdesin sikurse dhe gjakrrjedhja e vazhdueshme nga hunda.

Istihade është një sëmundje që shkaktohet, sipas shprehjes së Profetit, nga "çarja e damarit" dhe që vazhdon pandërprerë gjer në shërim.⁴⁰ Me sa dimë, në shekullin e lumtur janë 3 ose 5 femra të sëmura me istihade. Njëra nga këto është bashkëshortja e Profetit, Zejneb binti Xhahsh. I Dërguari i Allahut (s.a.s) e ka porositur kështu atë në lidhje me sëmundjen: "Kur të ngrihesh në namazin e mëngjesit, bëj gusl. Pastaj, pak para iqindisë bëj përsëri gusl dhe me të fal namazet e drekës dhe të iqindisë. Afër fundit të kohës së mbrëmjes bëj përsëri gusl dhe me të fal njëri pas tjetrit namazet e mbrëmjes dhe jacisë." Siç shihet këtu, femra bën gusl tri herë në ditë dhe çdo namaz e fal në kohë. Pas kësaj, i Dërguari i Allahut i thotë: "Vepron kështu po të kesh mundësi, ndryshe, për çdo namaz merr abdes të veçantë."⁴¹

Siç mund ta pranojë çdokush, këtu, mënyra e parë e veprimit është më me vlerë, por zbatimi praktik i saj është mjaft i vështirë dhe lodhës. Megjithatë, femra e cila, pavarësisht nga gjithçka, zgjedh mënyrën e parë të këshilluar nga i Dërguari i Allahut për të shqen, ka të drejtë të veprojë sipas zgjedhjes së saj.

Përrjashtimi i femrave nga adhurimi në ditët e posaçme të tyre është favor për to

⁴⁰ Nesai, Taharet, 133; Darimi, Vudu, 847.

⁴¹ Ebu Davud, Taharet, 110.

Allahu është i zoti i pronës. Ai vepron si të dojë në pronën e vet. Sipas kësaj, Allahu i ka krijuar femrat (gratë) me një natyrë të caktuar dhe me atë natyrë u ka dhënë një sëmundje në të cilën, në ditë të caktuara të muajit, sundon gjendja e papastërtisë që e quajmë menstruacione ose të përmuajshme dhe ka thënë se, gjatë këtyre ditëve të caktuara, ato nuk duhet të kryejnë disa detyra dhe të vënë në vend disa përgjegjësi të caktuara. Në të vërtetë, konkluzione të tilla kufizuese vlejnë edhe për meshkujt (burrat), për shembull, si ndalimi i prekjes dhe këndimit të Kuranit në gjendjen e papastërtisë seksuale dhe mungesës së abdesit.

Si domosdoshmëri e krijimit të tyre dhe ndarjes së punës në jetën shoqërore, femrat (gratë) janë qenie që përballojnë shumë barrë dhe vështirësi. Në njërën anë, ato janë të ngarkuara me kujdesin për fëmijët dhe kryerjen e punëve të shtëpisë, kurse nga ana tjetër, t'i kryejnë pa të metë adhurimet. Ja, pra, Allahu, në periudhën e të përmuajshmeve ku ndiqen shumë urtësi, ka hequr detyrimin e femrës (gruas) për kryerjen e adhurimeve farz, si namazi dhe agjërimi, dhe të adhurimeve nafile, si këndimi i Kuranit. Megjithëkëtë, në këtë periudhë femra (gruaja) fiton mirësi sikur t'i kryente këto adhurime, natyrisht, nëse kur është e pastër, i kryen. Prandaj, këtu s'kemi të bëjmë me padrejtësi, krejt e kundërta, këtu sundon një drejtësi në kuptimin e plotë të fjalës.

Veçanërisht, në një kuptim, këndimi i Kuranit është ftesë për zbritjen e qetësisë dhe të engjëjve. Kurse gjendja e papastërtisë është pengesë për zbritjen e tyre. Prandaj, në këtë periudhë nuk duhet bërë një ftesë e tillë. Në një hadith të Buhariu dhe Muslimi tregohet se, një herë Usejd b. Hudajri këndonte Kuran ndërsa kishte kalin të lidhur pranë. Në këtë mes kali fillon të turfullojë. Usejd b. Hudajri e ndërpret këndimin. Kur nis të këndojë përsëri, kali përsëri fillon të turfullojë e të egërsohet. Pas kësaj ngjarjeje që përsëritet disa herë, Usejd b. Hudajri e ndërpret krejt këndimin ngaqë i biri Jahja po flinte pranë kalit. Në këtë mes, kur ngre kokën lart, sheh në qiell, brenda një mjegulle si re e bardhë, disa gjëra që ndriçonin me vezullime si kandilë. Pastaj, në mëngjes, kur ia tregoi ngjarjen Profetit, Usejd b. Hudajri mori prej tij këtë përgjigje: "Ata kanë qeanë engjëj të tërhequr nga zëri i këndimit të Kuranit prej teje. Po të kishe vazhduar të këndoje, do të të dëgjonin gjer në mëngjes. Atëherë, edhe njerëzit do t'i shihnin, sepse ata nuk do të fshiheshin nga sytë e njerëzve!"⁴²

A mund t'i japë gji fëmijës një grua me të përmuajshme ose lehonë?

Të përmuajshmet dhe lehonja janë një veçori e vënë nga Allahu në natyrën e tyre. Është e pamundur që gruaja të shpëtojë nga kjo me vullnetin e vet. Kjo është një sëmundje që vazhdon, brenda procesit të vet të natyrshëm, gjer në një moshë të caktuar dhe që ndërpritet kur t'i vijë koha. Gjatë periudhës së të përmuajshmeve dhe lehonisë, gruaja është vazhdimisht e papastër.

⁴² Buhari, Fedailu'l-Kur'an, 15; Muslim, Musafirin, 242.

Në këtë periudhë papastërtie që zgjat në lehonitë më e shumta 40 ditë dhe, në të përmuajshmet, 10 ditë, t'i thuash gruas e cila është e detyruar t'i japë gjithë fëmijës, të marrë abdes për çdo radhë, është në kundërshtim me frymën e lehtësisë të fesë islame. Ndërkaq, edhe me këtë abdes gruaja s'ka për të mbetur e pastër ligjrisht. Feja islame është plot rregulla të vendosura në mënyrë që çdo individ të mund t'i plotësojë me lehtësi përgjegjësitë e veta. Askush s'ka të drejtë ta vështirësojë atë (fenë islame) e ta bëjë të pajetueshme. Prandaj, në këto periudha, gruaja mund t'i japë gjithë fëmijës pasi t'i pastrojë duart dhe majën e gjirit. Kurse pasi t'i mbarojë periudha e sëmurë, pra, në kohët kur ndodhet e pastër ligjrisht, gruaja këshillohet të masë i japë gjithë fëmijës pa abdes. Ka mundësi që kjo ndjeshmëri të bëhet shkas që fëmija të rritet i shëndetshëm dhe të bëhet njeri që të fitojë pëlqimin e Allahut.

Disa nëna pohojnë se nuk i japin gjithë fëmijës pa abdes edhe në periudhat e të përmuajshmeve dhe lehonisë. Ka mundësi që këto të bëjnë tejelum para dhënies së gjirit. Nga ky këndvështrim, nënat që dëshirojnë, në periudhat në fjalë mund të bëjnë tejelum para se t'i japin gjithë fëmijës. Ky nuk është urdhër fetar; nuk është urdhër fetar, por është një praktikë delikate që përmban dobi, e cila bëhet pretekst për mirësi, shëndet dhe begati.

Ç'duhet të bëjnë gratë në gjendjet e posaçme?

Janë disa situata të cilat, për sa u përket shkaqeve materiale, mund t'i nxjerrin njerëzit nga mbrojtja e Allahut. Një situatë e tillë mund të jetë te femrat gjendja me të përmuajshme dhe lehonitë, sepse në këto periudha qëllon që grave t'u bien në qafë krijesa të së keqes. Femrat (gratë) duhet ta ruajnë veten në këto periudha. Qysh prej kohësh është këshilluar që, në këto periudha, femrat (gratë), për shembull, mund të marrin abdes namazi dhe, edhe pse nuk mund të falin namaz, brenda kohës së namazit përkatës mund të ulen dhe rrinë mbi sexhade të kthyer në drejtim të kibles, të bëjnë tesbih dhe të këndojnë lutje.

NAMAZI

PËRKUFIZIMI I NAMAZIT, NATYRA DHE RËNDËSIA E TIJ

Përkufizimi i Namazit

Si elementi përbërës më i rëndësishëm i Islamit pas Fjalës së Dëshmisë, namazi është, në pesë fragmente të veçanta kohore, detyrë për çdo musliman mashkull dhe femër.

Në Kuran, me raste të ndryshme, bëhet e ditur se profetët para Hz. Muhamedit (paqja qoftë mbi të) kanë qenë urdhëruar të falin namaz.⁴³ Siç kuptohet nga kjo, adhurimi i namazit nuk është i posaçëm vetëm për ummetin, bashkësinë e Muhamedit, por i pranishëm edhe në fetë e tjera.

⁴³*shih.* el-Bakara, 2/83; Junus, 10/87; Hud, 11/87; Ibrahim, 14/37, 40; Merjem, 19/30-31, 54-55; Taha, 20/14.

Po të kujtohet se namazi ka qenë urdhëruar edhe në fetë e mëparshme, kuptohet se namazi ka për funksion edhe tregimin e rezistencës ndaj vështirësive. Kështu, në një ajet thuhet: “O besimtarë, kërkonin ndihmë me durim dhe namaz!” (el-Bekare, 2/153)

Namazi është preteksti më i madh i kujtimit të vazhdueshëm të Allahut. Kështu, në ajet urdhërohet: “Fal namaz për të më kujtuar mua!” (Taha, 20/14) Fakti që urdhrin për namaz Allahu nuk e dërgoi mbi tokë me anë të një engjëlli, por ia njoftoi Profetit (paqja qoftë mbi të) vetë natën e miraxhit kur ai doli para Tij⁴⁴ tregon rëndësinë dhe kuptimin e këtij adhurimi për jetën fetare dhe shpirtërore të muslimanit. Prandaj, në literaturën fetare, për të treguar këtë aspekt të adhurimit të namazit, për të treguar se namazi është një mjet i rëndësishëm për afrimin e njeriut të Allahu dhe për bashkimin me Të, është thënë se “namazi është miraxhi i robit” duke u përmbledhur pothuaj në këtë fjali vetëdija dhe vlerësimi i përbashkët i ummetit mbi namazin.

Ç'u përfton namazi individit dhe shoqërisë

Namazi disiplinon jetën e besimtarit

Namazi i falur pesë herë në ditë luan rol të madh në disiplinimin e jetës së besimtarit. Kryerja e vazhdueshme e namazit në kohë të caktuara e mëson besimtarin me disiplinë shpirtërisht dhe trupërisht, materialisht dhe kuptimisht. Veçanërisht lidhja pas imanit në namazet me xhemaat u mëson besimtarëve një disiplinë ushtarake. Kur imami të thotë "Allahu Ekber", atëherë është ai që flet dhe që i lutet Zotit me zë të lartë. Në të njëjtën kohë, ai kryen detyrën e dorëzansisë për besimtarët. Tekbiret e imanit, si direktiva, e bën tërë xhemaatin të ulet e të ngrihet. Nga ky këndvështrim, në xhemaat ka një disiplinë morale e shpirtërore të lartë e sublime. Format e disiplinimit të lartë të një xhemaati ideal dhe të shoqërisë besimtare mund të gjenden vetëm në namazin e falur pesë herë në ditë. Pa dyshim, kjo disiplinë është, para së gjithash, një disiplinë shpirtërore, ideore dhe morale. Në disiplinën e namazit mungon ftohtësia e disa disiplinave të tjera. Çdo veprim adhurimi i jep njeriut një ndjenjë të ngrohtë dhe disiplinë. Ky veprim vazhdon gjatë gjithë jetës.

Namazi e pengon njeriun nga teprimet

Allahu (xh.xh.) thotë në Kuran: "... me të vërtetë, namazi pengon nga paturpësitë dhe të këqijat." (Ankebut, 29/45) Me aspektet e tyre negative, teprimet, veprimet e turpshme dhe mohimet e largojnë besimtarin nga afërsia ndaj Allahut. Në çdo mëkat në vetvete ka një rrugë që shkon për në mohim. Mëkati i kryer në mënyrë të përsëritur ia lehtëson njeriut mohimin. Vetëm namazi, meqë është afrim dhe afërsi ndaj Allahut, e mbron njeriun nga të gjitha llojet e mëkateve,

⁴⁴ Buhari, *Salat*, 1; Muslim, *Iman*, 263.

krejt si një rrufepritëse. Natyrisht, nëse namazi është namaz me kuptimin e plotë të fjalës. Siç shprehet edhe në ajetin e mësipërm, namazi i falur në përshtatje me kuptimin e vërtetë dhe frymën e tij, e pengon njeriun nga çdo lloj e keqe, paturpësi dhe teprim. Kurse në adhurimin e kryer në mënyrë të pavetëdijshme, nuk mund të bëhet fjalë për një fuqi të tillë parandaluese.

Kështu, në suren Maun, Allahu (xh.xh.) thotë: "... sa keq për ata që falin namaz por që janë indiferentë ndaj namazit të tyre!" (Maun, 107/4-5) Domethënë se në namaz është një fuqi që e mbron njeriun nga të këqijat dhe se kur namazi nuk falet si duhet, njeriu e ekspozon veten ndaj mëkateve. Meqë e përfaqëson afërsinë, namazi kërkon edhe një besnikëri të lartë. Kuptimi i kësaj është kështu: Besnikëria që tregon njeriu ndaj namazit, bën që edhe namazi të tregohet besnik ndaj tij në përpjestim të drejtë me dëshirën e njeriut për namaz dhe përparësinë që i jep ai namazit, dhe t'ia verbojë njeriut ndjenjat e së keqes të hapura tek ai ndaj teprimit dhe mëkatit. Pra, në namaz kemi të bëjmë me besnikëri të dyanshme.

Namazi siguron qetësinë e zemrës

Kryerja e vetëdijshme e namazeve nga besimtari do të sjellë rregull në jetën e tij të parregullt dhe ekuilibër në zemrën e tij të çoroditur; duke ia ngritur në këmbë ndjenjat e rrënuara, do t'u lëshojë një dritë aspekteve të tyre të turbullta. Për rrjedhojë, njeriu do të gjejë mundësinë për të parë drejt, për të menduar drejt dhe për të folur drejt. Namazi i falur në mënyrë të vetëdijshme duke dalë pesë herë në ditë para Allahut, ka cilësinë për t'ia përftuar të gjitha këto njeriut me lejen e Allahut. Namazi edhe i bart, edhe i përfaqëson këto kuptime.

Namazi i falur nga besimtari me seriozitet dhe përsëritshmëri do të jetë namaz i vërtetë. Ndërkaq, për sigurimin e përsëritshmërisë janë disa kushte që duhen plotësuar. Së pari duhet qetësia e zemrës, pastaj konceptimi i çështjes dhe, pastaj, lidhje pas Allahut me frikë dhe shpresë dhe, në fund fare, vajtje në audiencë para Allahut i turpëruar dhe i shqetësuar.

Para së gjithash, ç'është qetësia e zemrës? Qetësia e zemrës është të mos dilet jashtë të gjitha këtyre kuptimeve të thëna dhe të shprehura në namaz. E shprehur me gjuhën e popullit, ashtu siç bartet kuleta me vete kur dilet në treg, ashtu dhe duhet të bartet zemra me vete kur shkohet në namaz. Sepse, nëse ka diçka tonën që ka vlerë para Allahut, ajo është zemra. Ju do t'ia jepni zemrën Allahut dhe, si shpërblim, do të merrni mëshirën dhe pëlqimin e Tij!

Namazi është një adhurim shoqëror

Sa ç'është një adhurim individual dhe shpirtëror, namazi ka edhe aspektin e tij socializues. Veçanërisht domosdoshmëria e faljes së namazeve farze me xhemaat është me rëndësi për sa i përket faktit që tregon dimensionin e përmbajtjes shoqërore të tij. Në Islam, xhamitë kanë kryer një rol dhe shërbim të madh në bashkimin e individëve muslimanë në shoqëri, në formimin tek

ta të vetëdijes së kolektivit, sepse xhamitë nuk janë ndërtuar vetëm që individët të kryejnë aty adhurimin e namazit. Kur Profeti (paqja qoftë mbi të) ndërtoi në Medinë faltoren e tij pasi emigroi aty, të gjitha planet dhe projektet e muslimanëve dhe të gjitha problemet që kishin të bënin me lidhjet dhe marrëdhëniet individuale, familjare, shoqërore e ndërkombëtare (mes fiseve arabe dhe mes shteteve të tjera dhe shtetit të Medinës) diskutoheshin, konsultoheshin dhe përfundoheshin me vendimet përkatëse në faltore. Ndoshta faltorja do të ngjitej në pozitën edhe të qendrës së rretheve dhe veprimtarive shkencore që do t'u vinin vulën shekujve të mëvonshëm. Mund të thuhet se aty u hodhën farat e para të shkencës dhe qytetërimit. Qytetërimi islam mund të quhet edhe qytetërim faltoreje. Faltore do të thotë vend faljeje, por mjediset e adhurimit që kryhet kolektivisht, në formë xhemaati ose, me fjalë tjetër, bashkësie, në të njëjtën kohë, kanë kryer funksione themelore në shoqërizimin e individëve muslimanë. Prandaj, në Islam, namazi nuk është vetëm një adhurim. Në Islam, namazi ka luajtur në rol qendror në shoqërizimin e individëve dhe formimin e qyteteve. Siç dihet, qytetet e para në Islam janë organizuar përreth faltoreve (xhamive).

Namazi siguron barazinë mes njerëzve

Njëri prej qëllimeve të sistemit Islam-adhurim është që, duke refuzuar grupet e statuseve shoqërore të ndryshme mes njerëzve dhe strukturat klasore, të formohet një model shoqëror që krijon një barazi të mbështetur në thjeshtësinë dhe modestinë; i varfër-i pasur, zotëri-shërbëtor, dijetar-injorant, aristokrat-qytetar i mesëm, kryetar i shtetit-nënshtetas i zakonshëm vihen në të njëjtin status sikur të viheshin në radhë të shkuar në pé. Si u kanë shpërbyer konfliktet klasore në historinë e njerëzimit ngjarjeve të përgjakura, formimit të getove politike, kulturore, dhe etnike? Këtë e dimë nga historia e Perëndimit. Në historinë e Islamit nuk mund të bëhet fjalë për ndonjë konflikt apo diferencim të këij lloji apo në këtë kuptim. Njëri dhe ndoshta më i rëndësishmi prej shkaqeve të kësaj është fryma e barazisë dhe vëllazërisë që u kanë përfutur individëve namazet e falura në kolektiv (xhemaat). Sepse pavarësisht nga pozita kulturore dhe shoqërore që gëzon, çdo besimtar, në sajë të këtyre namazeve e përfton idenë dhe kënaqësinë e bashkimit, unitetit dhe mendimit të përbashkët.

Namazi është miraxhi i besimtarit

Namazi është një spirale drite që e lartëson njeriun në pozitën e njeriut të vërtetë. Namazi është miraxhi i besimtarit. Për ta kuptuar të vërtetën e namazit, vendin e tij në jetën e një muslimani, rëndësinë, përqëndrimin para namazit dhe se ç'lloj miraxhi është namazi, po ju paraqitet shkrimi i të nderuarit Fethullah Gylen me titull "Namazi" duke e shoqëruar me lutjen drejtuar Zotit tonë të lartë që të na bëjë edhe ne të arrijmë horizontin e namazit të përshkruar në këtë shkrim!

Namazi

Namazi është miraxhi i besimtarit, mjeti i udhëtimit dhe drita në rrugën e miraxhit, anija-avionisateliti i zemrave besimtare nëpër rrugë, fushimi më i afërt i udhëtarit të afërsisë dhe bashkimit hyjnor për përtej, çadra e fushimit të tij, njëri prej preteksteve më të mëdhenj të të njëjtit kufi me qëllimin përfundimtar.

Gjithashtu, rruga për të qenë, në ditën e kiametit, me ballin të larë, me vështrimin të ndriçuar, me shenjat e abdesit dhe sexhdes⁴⁵ nëpër gjymtyrë, më në krye të atyre që ndodhen në krye, me duart dhe fytyrën krejt të pastër, me ndërgjegjen të kulluar po aq sa të botëve të brendshme të banorëve të qiellit, nëpër namaz dhe nëpër veprimet e paranamazit kalon. Në të njëjtën kohë, adhurimit të namazit që konsiderohet titull i veçantë i afërsisë ndaj Allahut dhe që ka thellësi shumë të ndryshme, mund t'i themi edhe "lidhje e brendshme shpirtërore"⁴⁶ me kuptimin përqëndrim në mendimin e adhurimit dhe kalim i jetës përballë Zotit.

Abdesi është, në rrugën e namazit, paralajmërimi i parë dhe përgatitja më e parë, kurse ezani është paralajmërimi i dytë dhe një rrugë "tendosjeje metafizike". Njeriu i cili me abdesin e pastron trupin nga gjërat e papastra dhe negativitetet e parandjera apo të paparandjera, me ezanin dëgjon ndërgjegjen dhe përfytyrimet e saj dhe, pastaj, me namazin e parë që do të falë, përpiket ta gjejë zërin dhe frymëmarrjen në esencën e vet dhe vihet të presë startin e lëvizjes së madhe që do të mund të realizohet vetëm me xhemaatin.

Ky adhurim i bekuar me gjerësi miraxhi që e vërtit njeriun nëpër qiejt e amshueshmërisë dhe e çon gjer në botën e engjëjve, është si një përrua i kulluar që rrjedh nga mali ku zhytëmi pesë herë në ditë e lahem, dhe që në çdo zhytje na pastron ne edhe një herë tjetër nga gabimet, na merr e na bart për në oqean dhe na përsjell vazhdimisht mes kreut dhe fundit, gjë që do të thotë për ne stërvitje lartësimi shpirtëror dhe përjetësimi jashtë dimensioneve tona.

Me namazin, dita dhe nata i nënshtrohen një përpjesëtimi të fshehtë, jeta rregullohet sipas një mendësie kohore me bosht adhurimin, për rrjedhojë, sigurohet rrjedha e mirë e sjelljeve tona nën kontrollin hyjnor dhe, ndërkaq, edhe lëvizjet tona jashtë adhurimit marrin formën e adhurimit, vishen me ngjyrën e adhurimit dhe jeta jonë e përkohshme mbi tokë nis të ngjyhet me ngjyrën e banorëve të qiellit.

Në çastin kur ezani shpërthen nga brenda zhurmave fizike ose qetësisë së përgjithshme, me t'u dalluar, me anë të kontrollit të zërit që bëjnë muezinët para se të nisin këndimin e ezanit dhe zhurmës karakteristike të altoparlantëve, akrepat e orëve, ndërrimi i vendit nga dielli, shtimi i zërave dhe frymëmarrjeve në mjedisin e xhamisë, përjetimi në çdo anë i emocionit të përjetësisë, fillojnë të dëgjohen bisedat e heshtura nëpër gjokse, përçartjet brenda çrregullimit të zgjimit të njerëzve të porsangritur nga gjumi, fjalë që i kapërcejnë dimensionet tona si të jetohej një intermexo mes kësaj bote dhe përjetësisë; veç kësaj, dalin në

⁴⁵ Që këtu e gjer në fund të kësaj pjese përmenden me trajtën origjinale të tyre terma specifike të namazit, kuptimin e të cilave do t'i gjëni në vendet përkatëse të kapitullit të namazit, ku ato trajtohen. Përkthyesi.

⁴⁶ Në origjinal: ribat. Përkthyesi.

shesh manevrat e mendimeve për të kërkuar një pikëpërqëndrimi të ri dhe, megjithëse ende nuk është hyrë për në namaz, dalin në shesh një sërë ndjenjash të tjera me mendimin e rrugës së namazit, pëshpëriten gjëra sa një botë e tërë dhe kërkohet tensionimi metafizik dhe përqëndrimi në emër të adhurimit të planifikuar për t'u realizuar pak më pas dhe, me të gjitha aftësitë shpirtërore, bëhen përpjekje për të arritur konsistencën e duhur.

Ecja drejt faltores (xhamisë), mendimi gjatë rrugës, tendosja dhe akordimi i parë të realizuar me abdesin mund të quhen të gjitha nga një përpjekje më vete për të fituar konsistencën e duhur. Ezani, pothuajse ftesa për të na marrë brenda rrethit të intimitetit të vet, është si një zë hyjnor që na përgatit për përqëndrim në thellësitë e shpirtit tonë dhe si një heshtë që ngulet e shkulet mbi ndjenjat tona. Edhe nëse veshët na janë mësuar me të ngaqë përsëritet çdo ditë, edhe nëse logjika jonë e zakonshme ndjen ndaj saj një ngopje, në çdo kohë ezani shfaqet përnjëherësh krejt si një hënë pas majave mes botëve përtej dhe nesh, buçet si vetëtimat dhe, brenda një çasti, vështimet tona tokësore i kthen nga qielli; ndërkaq, në të katër anët fillon një akt qiellor krejt i ri që zhurmon lehtë-lehtë si shatërvanet dhe që gjëmon me madhësi dhe shkëlqim si ujëvarat dhe që sapo fillon, na zbraz në shpirta muzikën më të bukur, më prekëse dhe më ringjallëse të botës. Dhe s'mbetet me kaq, por na tërheq ne në klimën e atllastë të asociacioneve dhe na pëshpërit në zemra magjite e epokave të ndritura. Përfytyrimet tona të hapura ndaj mbikohësisë na i entuziazmon duke na i gjetur dhe kthyer prapë gjërat që kemi humbur në kthesat e ndryshme të historisë dhe për çdo radhë na dhuron neve një tufë zërash krejt të freskët, një tufë poezish, një tufë melodish. Ezanin ne e dëgjojmë në çdo kohë me të gjithë qenien tonë dhe në çdo dëgjim, me një magji të pakuptueshme për ne, zgjohemi me një tjetër shije, me një tjetër delikatesë, me një tjetër shije. Ky dëgjim dhe ky ndijim na zgjon neve shumë herë një ndjenjë sikur të ngjiteshim drejt qiejve me një spirale magjike ose sikur të vërtiteshim shumë lart me një balonë. Pa le kur ezani ekzekutohet në përputhje me mënyrën e duhur dhe si zëri e frymëmarrja e ndërgjegjes! Sa të nurshme e plot ndjenjë janë, atëherë, minutat e ezanit kur qiejt mbyten në dritë, kur shpirti rrjedhës muhamedian çel ngjyra dhe kur gjuha ahmediane bën të jehojnë qiej e tokë. Po që se në ato minuta njeriu do të mund të zbriste në thellësitë e shpirtit e t'i vinte veshin ndërgjegjes së e vet, ç'kuptime të pazbuluara t'i rridhnin brenda dhe burimin e ç'asociacioneve në thellësitë e veta do të dëgjonte!

Ndërgjegjet e gjalla që, duke e rinuar veten vazhdimisht, munden të mbeten të freskëta për nga jeta e zemrës dhe e shpirtit, në çdo kohë ezani ndjejnë delikatesën dhe ëndjen e kohës së zbritjes së parë të ezanit nga qielli dhe brenda zërit që ngjitet lart nga minaretë, dëgjojnë thirrjet e profetëve, në zemër arrijnë korin e tekbitit, tehlilit dhe shehadetit të engjëjve dhe pothuajse bëhen sikur dëgjojnë frymën ringjallëse të Xhebrailit, frymëmarrjet jetëdhënëse të Israfil!

Pas plotësimit me ezanin të tendosjes dhe ngopjes së jashtënamazit, ende pa u hapur shumë gjerësive të afërsisë shpirtërore të vërtetë, kontrollohet edhe një herë përqëndrimi i thelluar hap pas hapi gjer në atë çast me anë të namazit të parë nafie që konsiderohet etapa e rrethimit të shpirtit nga frymërat e mëshirës hyjnore valë-valë dhe, pas tij, të ikametit, kalohen nëpër sy edhe një herë tjetër masat paraprake të kthimit kah prehja përfundimtare dhe vetë ky kthim dhe ecet për në namaz sikur të ecej për në miraxh. Zërat, fjalët dhe sjelljet që na përplasen zemrës gjer atë çast, që na i kalojnë në gjendje alarmi aspektet tona njerëzore

dhe që na orientojnë ne drejt mihrabit të përjetshëm, janë si një veprim akordimi në telat e ndërgjegjes me qëllim për të gjetur tingujt e vërtetë të zemrës. Kurse zëri i vërtetë në adhurim fillon me lëvizjet, sjelljet dhe veprimet e përbashkëta të xhemaatit që, përballë atij mihrabi të vetëm, ka arritur unitetin e ndjenjës dhe mendimit dhe ka qëndruar me duart të lidhura gatitu pas imamit, të xhemaatit i cili përkulet dhe shpreh nderim dhe respekt, ngrihet dhe qëndron gatitu para të Vërtetit, bie në tokë dhe, duke i bashkuar kokën dhe këmbët në një pikë, ecën drejt Allahut. Me atë që na ndjejmë vetëdijen e xhemaatit, bëhemi sikur po e dëgjojmë dhe ndjejmë tërë bukurinë dhe harenë e epokave të ndritshme të jetuara me profetët.

Sigurisht, për ata që janë bërë një me harmoninë qiellore të namazit, çdo lëvizje pas imamit dhe çdo fjalë japin për njeriun një zë malli dhe përpjekjeje në emër të parajsës së humbur, valëzohen me një shpresë dhe me një ndjenjë bashkimi. Pothuajse për çdokënd që e lëshon veten në atmosferën me dimensione miraxhi të namazit, harmonia qiellore e namazit u ngjan majave ku zbardh drita të ditëve të periudhës sonë parajsore dhe të ditëve përkëdhelëse e ëndërrimtare të parajsave përtej. Në dimensionet e vendit që zë bota jonë ndjesore në hapësirë, në çdo qëndrim në namaz, ne gëlltitim kthjelltësinë dhe qetësinë e një brezi të tërë drite që zgjatet nga bukuritë e parajsës gjer në epokën tonë të artë, dhe ngremë kryet lart me hare. Si rrjedhojë e kësaj, mendjet tona të hallakatura nga një mijë e një përplasjet dhe shqetësimet e kësaj bote, e mbledhin veten, shpirtrat tanë çlirohen nga atmosfera tërë ankth e materiales dhe bota jonë ndjesore shkumëzon edhe një herë tjetër me mendimin e bashkimit me Zotin. Edhe nëse jo në çdo kohë namazi dhe në faljen e çdo farzi, njerëzit e shpirtit e të zemrës të paktën çdo ditë, disa herë në ditë, shkojnë e vijnë mes pafillimshmërisë dhe pafundësisë, e përshkojnë shpesh të kaluarën e të ardhmen nëpër filtrin e mendimit dhe i vështojnë fragmentet e arta të kohës së dukur si e shkuar, së bashku me majat e blerta prej smeraldi që përvojohen me shpresën e së ardhmes, ne i ndjejmë dhe i jetojmë në të njëjtin çast jetën e jetuar nga të tjerët dhe jetën tonë dhe, si të pinim gllënjë pas gllënjke eliksir, gjejmë brenda vetes kujtimet e një mijë e një kënaqësive dhe lumturive. Krejt siç ndodh në ëndrra, kapërcejmë largësi, përsillemi në botët tejkohore, ndjejmë tërë kënaqësitë e jashtëzakonshmërive, kalojmë nga ndjenja në ndjenjë e nga mendimi në mendim dhe çdo çast e kalojmë brenda një tufani intuitive të veçantë, konfidence të veçantë dhe kënaqësie të veçantë. (Këto konsiderata janë për ata që u arrin gjer në këtë pikë horizonti i kulturës shpirtërore.)

Pa le kur shpirti dhe zemra njësohen me namazin, është kjo cilësi dritësore që zotëron dhe që në vend të aktit tonë të zakonshëm, sjell dhe vendos harmoninë e vet, poezinë e vet dhe qielloren e vet.

Disa herë në ditë, lëvizjet dhe veprimet enigmatike dhe magjike të namazit që na i ushqejnë mendimet dhe përfytyrimet, gjejnë një rrugë dhe një pikëkalim që do të mund të na bartte ne në çdo kohë për përtej, dhe na i bëjnë zemrat të shprehen siç shprehet poeti Nesimí:

Vendi im në hapësirë u zëvendësua,
I tërë trupi në shpirt m'u shndërrua,
Vështrimi i Zotit qartaz u dallua,
Veten e pashë të dehur në bashkim!

Dhe, kështu, adhurimi e nxjerr në pah edhe një herë tjetër në tërë thellësinë e vet që nuk e nxënë dot dimensionet, burimin e asaj bukurie të fshehur në zemra, të fshehur e të njohur si thesar, dhe të të gjitha arritjeve. Është për këtë arsye që brenda namazit, më shumë se specifikat që njihen hapur dhe duken qartë, përjetohet një vorbull dhe tufan ndjenjash madhështie dhe impresionimi tejsasiore e tejcilësore. Në namaz na e mbështjellin horizontin e shprehjes gjithë po ato gjëra që s'thuhen, ndjenja të pamundura për t'u shprehur na i pëshpërisin shpirtit një muzikë të çuditshme, ndijime dhe mendime të thella që nuk i nxënë dot gjuha e përditshme na e pushtojnë vetveten dhe një fshehtësi që i kapërcen kufijtë e arsyes materiale e të logjikës së zhveshur, një zgjuarsia shumëngjyrëshe hap dyert e një mendimi amshueshmërie⁴⁷ të linjës profetike. Edhe nga ky këndvështrim mund të themi se për njeriun nuk ka adhurim më të madh se namazi dhe gjendje më të shëndoshë e të gjerë se përfytyrimet dhe ëndërrimet që fryhen e shkumëzojnë brenda në namaz!

Horizonti i namazit në pikën e fshehtësisë së të cilit arrin shpirti njerëzor me anë të ndijimeve dhe parandjenjave duke e kapërcyer konkretin dhe materialin e trupit, ia thotë atij të gjitha malltet, vuajtjet dhe nostalgjitë e ndarjes të shpirtit që e dëgjojnë atë. Në të njëjtën kohë, ia thotë kënaqjen e zemrës, ëmbëlsinë dhe gjallërinë e ndjenjave njerëzore, aventurën e pafund të ekzistencës, soditjen e yjeve mbi tokën, enigmat e qiellit, dritat e botës tjetër, majat e parajsës, pemët me shtatin hedhur përperjetë në ato maja, lumenjtë që gurgullojnë përherë nën pemët...; na i thotë përmes elementëve përbërës⁴⁸ të tij, përmes Kuranit brenda tij, përmes lutjeve, dhe, ato që na i thotë, ua përsërit me një formë dhe mënyrë krejt të re shpirtit tanë sikur t'u jepte për të pirë eliksir...

Pas kijamit, këta skllëvër besnikë të mbërthyer pas adhurimit, kërkojnë t'i thonë me të madhe edhe një herë tjetër nga katedra e rukusë dridhjet e mendimeve të orientuara. Ata përkulen pothuaj si një shkop me një ndjenjë të prodhuar nga aliazhi i madhështisë dhe ashpërsisë me mëshirën dhe favorin dhe brenda një forme të veshur me impresionim, përkulen dhe, me një vetëdije adhurimi të ndjerë gjer në palcë, mërmërisin gjithë po madhështinë hyjnore dhe, me anë të një rukuje e cila konsiderohet mënyra se si i drejtohen Allahut disa banorë të qiellit, shtyjnë dyert e parajsës dhe, me aq sa të hapen ato dyert, arrijnë në thellësitë e botës së vet shpirtërore. Ashtu siç ndodh që në haxh dhe në udhëtimet e tjera, ngjitja në kodra e maja, varja teposhtë dhe arritja në rrafshinë të shoqërohen me zërin e etapave të tekbirit dhe tehlilit, edhe udhëtimi për në miraxh i shpirtit nën titullin e namazit, gjithë po me të njëjtat ndjenja dhe mendime të bekuara dhe gjithë po me të njëjtat fjalë të bekuara shprehet gjatë kalimit nga një fragment në një fragment tjetër. Pothuaj në çdo ruku, me anë të tekbireve dhe tahmideve që thuhën për të shprehur në mënyrën më të mirë synimin për të qenë respektues ndaj Allahut, si dhe me konsideratat bashkëshoqëruese të këtyre fjalëve, preken tokmakët e derës së audiencës së lartë, pastaj kalohet në pritje me vëmendje, syçelësi dhe maturi të lartë dhe, me ndjeshmërinë e një maceje dhe durimin e një merimange që presin gjahun, bëhen përpjekje për të rrokur produktet dhe shfaqjet hyjnore.

⁴⁷ Në origjinal: meâdî, eskatologjik. Përkthyesi.

⁴⁸ Në origjinal: rukn, shtyllë, pjesë përbërëse themelore e namazit. Përkthyesi.

Në namaz, rukuja lëshon mbi ne frymën e vet një hap më tej se kijami dhe sa e sa gjëra më të bukura se jeta, më të shijshme se kënaqësitë fizike dhe se një ëndërr të pamundur për t'u realizuar në këtë botë të kufizuar, se një ëndërr në përmasa të papërfytyrueshme na u pëshpërit shpirttrave tanë. Dhe na u premtonte zemrave tona ditë, orë dhe minuta të smeralda përtej sendeve që kërkojmë e presim ne. Fundja, a nuk jemi ne pak edhe fëmijë të shpresave, meditimeve, iluzioneve dhe pritjeve tona? Pothuajse të gjithë ne, pasi plagosemi nga tersllëqet e së sotmes, na hapen sytë për ta parë të vërtetën, e kapërcejmë kohën ku ndodhemi dhe, me shpresën e jetës dhe lumturisë që do të arrijmë më pas, themi “e ardhmja” dhe, me buzëqeshje, vështrojmë si nëpër mjegull majat e parajsës!

Me dimensionin e kuptimit për t'u thyer më dysh para Zotit, rukuja merr nga të gjithë ata që përkulen, domethënë, që bëjnë ruku, një zë, i cili herë i shprehet Zotit se ka pësuar dëm dhe herë i thotë se vetëm Atij ia hap dhe ia tregon hallin dhe neve na vjen një gurgullimë nga lumi i jetës dhe një kundërmim i erës së këmishës së Jusufit dhe na entuziazmon ne me harenë që do të shfaqet nga gjërat e mrekullueshme që do të vijnë gjithë po nga përtej të të vërtetave. Dhe ashtu na entuziazmon, sa na bën ta drejtojmë belin me një tufan lavdërimi e falenderimi për Zotin që na shpërthen nga vetvetja, dhe t'i paraqesim Atij edhe një etapë tjetër mirënjohjeje. Ky qëndrim shumë i shkurtër në këmbë⁴⁹ është i ndryshëm nga i pari si dhe është një liman i veçantë i ecjes drejt Zotit. Në këtë liman tërë dritë, kijamin, kiraatin dhe tesbihet e rukusë i përshkojmë edhe një herë tjetër nëpër thellësitë e zemrës, pakufishmërinë e ndjenjave dhe pafundësinë e përfytyrimeve përpiqemi ta ndjejmë duke i ngjeshur brenda këtij qëndrimi të shkurtër ndërmjetës dhe të gjithë fuqinë tonë ndjesore e vëmë në dispozicion të rrokjes së përfitimeve shpirtërore dhe, me anë të rrezeve të “thesarit të fshehtë”⁵⁰ që i kapim, e lëshojmë veten në një rrymë të re ndijimesh më të gjerë e me ngjyra afërsie hyjnore. Është e vështirë për ta saktësuar se ç'shije dhe kënaqësi arrijnë, se me ç'frikë dhe respekt përpëliten dhe se me ç'shpresë forcohen e me ç'frikë rrëqethen ata që e ndjejnë namazin në ruku dhe e dëgjojnë në kijam. Ky ndijim e ky dëgjim janë i pari i hapave më seriozë që hidhen drejt bashkimit me Zotin, kurse sexhdeja është i dyti.

Sexhdeja është trualli i falenderimit për dhuratat dhe produktet brenda namazit, është pota e konfidencës dhe intimitetit ku zemrat e shkrira derdhen plotësisht në kallëpin e adhurimit, është pranimi i Zotit me anë të lutjeve drejtuar Tij, është vija e drejtë mes dy pikave në mes të saj, është gjiri detar i bashkimit dhe trualli tokësor i takimit të ndjenjave dhe mendimeve ndaj Individualitetit që do të gjendet dhe njihet, që do të njihet dhe duhet. Pasi ne të kemi ndërë dhe dëgjuar sexhden brenda pozitës së saj të vërtetë, ndjejmë se si një esencë e kulluar nga Islami dhe mirësia⁵¹, duke përshkuar nëpër kijamin, rukunë dhe tërësinë përbërëse të namazeve tona, rrjedh për në majat prej smeraldi të zemrave tona!

⁴⁹ Mes rukusë së parë e të dytë. Përkthyesi.

⁵⁰ Në original: kenz-i mahfi. Përkthyesi.

⁵¹ Në original: Islam, ihsan; ihsan që është koncept dhe term i mistikës islame, përgjithësisht përkthehet me “mirësi”, ndërkaq që ka një kuptim më të gjerë e më të përcaktuar se kjo. Përkthyesi.

Duke i bashkuar, në sexhde, kokën me këmbët në një pikë, ne bëhemi lëmshe, tendosemi si hark, bëhemi një zë e një frymë dhe rënkojmë dhe e bashkojmë dhe e bëjmë një me besimin tonë gjerësinë e mjaftueshme për çdo gjë të shpresave tona përballë akteve tona, përparësinë e mëshirës hyjnore që qëndron para çdo gjëje; duke kaluar nën këtë kurbë qiellore që i përngjet pothuaj një ylberi me njërin skaj në këtë botë e me tjetrin në botën tjetër, përqipemi ta ndryshojmë fatin tonë.

Në këtë pikë ku, duke parë nga maja e fatit ku ndodhet i lartësuar nga ndijimet dhe parandjenjat e përjetuara në sexhde, e vëzhgon të vërtetën, njeriu, duke përdorur gjuhën e zemrës, duke derdhur në shesh të gjitha fjalët e ndjenjave, duke e e orientuar pak botën drejt jetës së pasme, ahiretit, duke i bërë edhe botët përtej të reflektohen brenda botës së vet shpirtërore, mund të ndjejë dhe të përjetojë aftësinë për t'iu dukur sikur po këndon epopenë e adhurimit të tij!

Po, kur lutjet e njeriut të cilat ngrihen peshë me anë të vetëdijes së pozitës së robit ndaj Zotit dhe adhurimit ndaj tij, përballen me rrymat e mëshirës dhe favorit hyjnor, rrjedhin në njëri-tjetrin dhe lutja me përgjigjen ndaj saj takohen, ndjenjat fillojnë të na marrin vrull të bukura si jeta paraajsore dhe të gjera si bashkimi hyjnor. Shija e këtyre bukurive për ata që kuptojnë, është aq e mprehtë dhe e folura e tyre është aq magjepsëse, sa ata që e ndjejnë dhe e përjetojnë një herë, nuk e dinë se si të falenderojnë për këto dhunti dhe se si ta falenderojnë të zotin e këtyre dhuntive.

Njeriu i afërsisë hyjnore i cili e thellon afërsinë e tij ndaj Zotit me kokën në tokë dhe duke u ngjitur me një spirale prej drite në majat më të paarritshme, me një udhëtim qiellor, për ta bërë edhe më shumëgjyrësh me një dimension tjetër bashkimit e tij me ndjenjën, vetëdijen dhe turbullinë e arritjes së paraajsës, duke ia paraqitur Zotit nderimet e tij të thella duke e madhëruar dhe shenjtëruar Atë, ngre kokën nga sexhdeja dhe me tërë edukatën dhe etikën e ndodhjes në audiencën hyjnore, duke thënë “et-tehijjat...”, ekzaltohet dhe, tashmë, sikur të mos ish një qenie tokësore, vishet me një gjendje, me një kuptim dhe me një magji mbinatyrore.

Heroi i namazit i cili entuziazmohet me këto kënaqësi të gjera, me një ndjenjë që s'di të ngopur dhe sipër kufijve të sasisë e cilësisë, në emër të pasurisë, jetës dhe të të gjitha dhuratave hyjnore që i thelloi dhe i bëri të pafundme me nijetin dhe që me njohjen e tij faktike, i lidhi me Zotin dhe i bëri të përjetshme me kthjelltësinë e vet shpirtërore, drejtohet për ta plotësuar detyrimin e mirënjohjes ndaj Zotit, e kujton Allahun me të gjithë ndjeshmërinë e zemrës dhe rënkon... E kujton Profetin dhe shpirti i mbushet me prehje... Mendon njerëzit që ndajnë të njëjtën lumturi me të dhe thotë me zë të lartë lutje për të mirë. Më në fund, këtë udhëtim miraxhi që e filloi me tekbiere, e mbyll me dëshmi⁵² të cilat konsiderohen themeli i fesë...

Njerëzit që janë mësuar me namaz dhe që ushqehen me të, kurrë nuk ngopen me të. Jo që s'ngopen, por, në mbarim të çdo namazi, thonë “a s'ka më?”, vrapojnë nga nafi-ja në nafi-je, me mesditën lartësohen si

⁵² Në origjinal: shehadet. Përkthyesi.

diell, me evvabinin shkojnë e prekin tokmakun e afërsisë hyjnore, me tehexhjudin dërgojnë dritëra në errësirën e varrit⁵³, përpigën ta thurin jetën si një dantelë mbi shallin e adhurimit dhe kurrresi s'duan të ndahen nga dritërat brenda të cilave jetojnë dhe nga kuptimet që ua mbështjellin shpirtin. Nuk duan të ndahen, prandaj vrapojnë pandërprerë drejt bukurive të premtuara nga adhurimi!⁵⁴

Llojet e namazeve

Sipas hanefitëve, namazet janë tre llojesh: a) farz; b) vaxhib; c) nafile.

a) Namazet farz

Namazet farze ndahen në *farz ajní* dhe *farz kifaí*. Namazet farz ajní janë detyrim (farz) për çdo musliman që ka arritur moshën e pubertetit dhe plotëson kushtet e personit përgjegjës. Çdo musliman i tillë e ka për detyrë personale t'i falë namazet farz. Namazet farz ajní janë namazet e përditshme të pesë kohëve dhe namazi i xhumasë që falet një herë në javë ditën e xhuma (e premte). Namazet e përditshme farz përbëhen nga 2 reqate namazi i agimit, 4 reqate namazi i mesditës (drekës), 4 reqate namazi i pasditës (iqindisë), 3 reqate namazi i mbrëmjes (fill pas perëndimit të diellit) dhe 4 reqate namazi i jacisë, gjithsej 17 reqate. Namazi i xhumasë falet ditën e xhuma në kohën e namazit të mesditës (drekës), falet me xhemaat dhe përbëhet prej dy reqatesh. Po të falet namazi i xhumasë, nuk falet namazi i mesditës.

Farz kifaí është namazi i të vdekurit musliman, që e kanë për detyrë ta falin në radhë të parë njerëzit e familjes, të afërmit, fqinjët dhe të njohurit. Po qe se ky namaz falet nga një grup muslimanësh, muslimanët e tjerë nuk mbajnë përgjegjësi pse s'e kanë falur, domethënë çlirohen nga përgjegjësia, kurse të mirat dhe vlerat e namazit i marrin ata që e falën.

b) Namazet vaxhib

Namazet vaxhib ndahen në dy grupe: a) në namaze, detyrueshmëria e të cilave ka prejardhje jopersonale (vaxhib li ajníhí) dhe b) në namaze, detyrueshmëria e të cilave ka prejardhje personale (vaxhib li gajríhí). Në grupin e parë futen namazi prej tre reqatesh i vitrit që falet pas namazit të jacisë dhe namazet e bajrameve të ramazanit dhe kurbanit.

Në grupin e dytë futen namazi i kushtimit (nedhr) dhe kazaja e namazit nafile të prishur. Namazi i kushtimit që në fakt nuk është detyrë dhe i domosdoshëm, bëhet i detyrueshëm po qe se personi e ngarkon veten me përgjegjësi duke premtuar se do ta falë për një pretekst të caktuar.

⁵³ Në origjinal: berzah. Përkthyesi.

⁵⁴ Fethullah Gylen, Yeşeren Düşünceler, f. 74.

c) Namazet nafile

Namazet veç farzeve dhe vaxhibeve, quhen nafile. Namazet sunet që falen para ose pas namazeve farze, përfshihen te namazet nafile. Ka edhe dijetarë që i trajtojnë namazet nafile si një kategori jashtë namazeve sunet. Sipas tyre, namazet ndahen në katër lloje: a) namazet farz; b) namazet vaxhib; c) namazet sunet; d) namazet nafile.

Namazet sunet shprehin sunetet që falen rregullisht pranë namazeve të pesë kohëve (revatib), kurse namazet nafile shprehin namazet që nuk falen rregullisht, por, me pretekste të ndryshme, me qëllim për t'iu afruar Allahut, për të fituar mirësi (regaib).

Përgatitja për namaz, ezani dhe ikameti

Ezani dhe ikameti që simbolizojnë thirrjen (ftesën) për në namaz, bartin një rëndësi të veçantë si në jetën adhurimore të muslimanëve, ashtu dhe në kulturën dhe qytetërimin islam nga muzika gjer në arkitekturë dhe letërsi. Si fjalë, "ezan" do të thotë "lajmërim, njoftim". Kurse në ilmihal, ezani është një tekst i posaçëm që këndohet në kohë të caktuara për të lajmëruar namazet farze. Ai që këndon ezanin quhet muezzin.

Në kohët e para të Islamit nuk thirrej ezan siç e njohim sot. Megjithëse në periudhën e Mekës falej namaz farz, gjersa Profeti (paqja qoftë mbi të) shkoi në Medine, nuk u mendua ndonjë mënyrë për të njoftuar kohët e namazeve; ndoshta për këtë nuk u ndje nevoja meqë falja nuk bëhej me xhemaat. Pasi Profeti u vendos në Medine, për një farë kohe u përdor mënyra e lajmërimit nëpër rrugë me fjalët "es-salah, es-salah" (namaz, namaz) ose "es-salatu xhamia" (të gjithë në namaz), por kjo mbeti e pamjaftueshme. Në vitin e parë të hixhretit, në Medine, kur përfundoi ndërtimi i xhamisë profetike dhe kur muslimanët filluan të grumbullohen rregullisht e të falin namaz me xhemaat, Profeti nisi të diskutonte me shokët se ç'duhej të bënin për të lajmëruar se kishte hyrë koha e një namazi dhe e faljes së tij me xhemaat. Më në fund, duke u mbështetur në të njëjtën ëndërr të parë në të njëjtën kohë nga disa sahabe, teksti i pranuar për ezan u këndua për herë të parë për të lajmëruar namazin e agimit nga zezaku Hz. Bilal i ngjitur në çatinë e një shtëpie të lartë të një gruaje nga të bijtë Nexhar, duke u bërë, kështu, shenjë e Islamit.

Me anë të ezanit i njoftohet popullit se ka hyrë koha e një namazi dhe se do të falet namaz me xhemaat, shpallet madhështia e Allahut, njoftohet se profeti Muhamed (paqja qoftë mbi të) është i dërguari i Tij dhe se namazi është porta e rrugës së shpëtimit. Meqë kohët e namazeve janë rregulluar sipas rrotullimit të tokës rreth vetes, kohët e namazeve në vende të ndryshme rastisin në çaste të ndryshme, gjë që ndodh me një vijueshmëri suksesive, prandaj e vërteta e pohuar më lart lajmërohet me anë të ezanit çdo çast, natë e ditë, pa pushim.

Fjalët e ezanit janë kështu:

Allahu Ekber,

Allahu Ekber,

Allahu Ekber,

Allahu Ekber.

Esh'hedu en la ilahe il'lallah,

Esh'hedu en la ilahe il'lallah.

Esh'hedu enne Muhameden Resulullah,

Esh'hedu enne Muhameden Resulullah.

Hajje ale's-salah,

Hajje ale's-salah.

Hajje ale'l-felah,

Hajje ale'l-felah.

Allahu Ekber,

Allahu Ekber,

La ilahe il'lallah.

Kuptimi shqip:

Allahu është më i madhi,

Allahu është më i madhi,

Allahu është më i madhi,

Allahu është më i madhi.

Dëshmoj se s'ka zot tjetër veç Allahut,

Dëshmoj se s'ka zot tjetër veç Allahut.

Dëshmoj se Muhamedi është i dërguari i Allahut,

Dëshmoj se Muhamedi është i dërguari i Allahut.

Ejani në falje,

Ejani në falje.

Ejani në shpëtim,
Ejani në shpëtim.
Allahu është më i madhi,
Allahu është më i madhi.
Nuk ka zot tjetër veç Allahut!

Në namazin e agimit, pas fjalëve “Hajje ale’l felah” shtohen fjalët “Essalatu hajrun mine’n-neum” (namazi është më i dobishëm se gjumi) që përsëriten dy herë.

Ikameti këndohet kur meshkujt falen individualisht ose me xhemaat. Në ikamet përsëriten fjalët e ezanit, me ndryshim që, pas fjalëve “Hajje ale’l-felah”, thuhet dy herë “Kad kameti’s-salah” (është koha për falje).

Për çdo namaz bëhet një ezan dhe një ikamet. Vetëm namazi i xhumasë ka dy ezane. Ezani dhe ikameti në namazet e kohëve është sunet. Meqë ezani dhe ikameti janë sunet jo i kohës, por i namazit, këndimi i ezanit dhe ikametit edhe në namazet kaza është pranuar si sunet.

Për sa i përket përqëndrimit për në namaz, ezani përbën shkallaren e dytë pas abdesit. Me abdesin, muslimani hedh hapin e parë për t’u çliruar nga ndjenjat dhe mendimet djallëzore, kurse me ezanin thellohet më shumë në përqëndrim, arrin prehjen e duhur dhe brenda tij nisin të fryjnë flladët e parajsës. Për ezanin, i Dërguari i Allahut (paqja qoftë mbi të) thotë kështu: "Kur fillon këndimi i ezanit për namaz, shejtani kthen shpinën e ikën..."⁵⁵

Kjo do të thotë se ezani është diçka që bëhet pretekst që djalli dhe shpirtrat djallëzorë të bien në shqetësim. Është me shumë rëndësi që njeriu të dëgjojë një ezan të kënduar në mënyrë të vetëdijshme e të singertë, në mënyrë që, duke u zhveshur nga djalli dhe mendimet djallëzore, ta falë namazin me lot, me një përqëndrim të plotë në të. Shpesh herë, kur vinte koha e namazit, i Dërguari i Allahut (paqja qoftë mbi të) nuk i thoshte Hz. Bilalit drejtpërdrejt "këndo ezan", por, "na qetëso, o Bilal!"⁵⁶ Pra, me këto fjalë, ai deshte t'i thoshte: "Këto punët e kësaj bote, preokupimet me familje e fëmijë na mërzhitën; spërkatna ujë në shpirt që t'i hedhim këto barrë nga supet e të qetësohemi, të pastrohemi nga lëkundjet djallëzore që na pëshpëriten në shpirt..."

Zëri i minareve

⁵⁵ Muslim, Salat, 15.

⁵⁶ Ebu Davud, Edeb, 86.

Zëri i minareve është bërë prej shekujsh zëri i popullit tonë. Ne lindëm dhe u rritëm në një botë ku zëri i minareve na u derdh sipër si përrua. Me ato zëra të arta e filluam ditën, me to e jetuam tërë ditën, me to u ngritëm e u ulëm dhe ende me to ngrihemi e ulemi. Në fakt, ato zëra na e kujtojnë neve pesë herë në ditë se kush jemi dhe se në ç'pozicion ndodhemi; edhe ne me to mblidhemi dhe me to drejtohemi kah qëllimi i ekzistencës sonë, kah horizonti i vërtetë njerëzor!

Qysh nga çasti kur kjo thirrje qiellore zbriti nga qielli në botën tonë, vazhdimisht buçiti me origjinalen e vet, kurrë nuk heshti dhe pavarësisht nga zhurmat e pavend kundër saj, përgjigjja pranuese ndaj saj nuk u pre aspak. Kështu arriti ajo gjer në ditët e sotme dhe, edhe pas kësaj, në dashtë Zoti, kështu do të vazhdojë sa të jetë jeta!

Në çdo kohë, i kulluar gurgullon zëri i minareve të botën tonë. Në çdo buçitje të tij, ky zë e ka rregulluar zemrën e shumë besimtarëve, kurse shumë fole djallëzore i ka shkatërruar. Po, kur dëgjohet zëri i minareve, bashkë me shpirtrat zbresin në tokë edhe kënaqësia dhe prehja, ndërkaq që shpirtrat e ndyrë e fusin bishtin ndër shalë dhe kërkojnë vrimë ku të fshihen. Kur dëgjohet zëri i minareve, gjëmojnë tokë e qiell dhe dikush vrapon drejt atij zëri e dikush tjetër ikën prej tij; lakuriqët e natës shqetësohen, kurse pëllumbat ia mbajnë kohën; zemrat ngrihen peshë plot entuziazëm, kurse egot gëlltiten me dëshpërim.

Sipas vendit ku ndodhen, minaretë disa herë janë të vetmuara dhe ia fillojnë thirrjes të vetmuara. Por sapo të hedhësh disa hapa djathtas e majtas, dëgjohen zëra të tjerë që u bëjnë shoqëri. Dhe disa herë, minaretë, sikur të donin ta shpërblenin qenien pranë njëra me tjetrën, sapo të bjerë koha, gjëmojnë të gjitha menjëherë dhe, si instrumenta të veçantë, nxjerrin zëra të ndryshme nga njëra-tjetra. Zërat janë të ndryshme nga njëra-tjetra, por prapë ato përbëjnë një bashkësi brenda tërësisë harmonike të korit. Të paktën kështu e dëgjojmë ne, kështu e ndjejmë dhe e kuptojmë ne!

Ndryshe në mëngjes, ndryshe në mesditë e ndryshe kur bie mbrëmja janë ato zëra të brishtë e të singertë të minareve. Me efektet e tyre magjike mbi shpirtrat dhe zemrat na zbrazen gjithmonë nga kryet poshtë këto zëra dhe frymëmarrje qiellore si të ishin intermexo muzikore të ndryshme. Dhe sapo dëgjohen ato - të paktën kjo është kështu për zemrat besimtare - na ndodh sikur të na shpëputeshin këmbët prej toke, ndërkaq, drejt një thellësie të magjishme sikur të mos na kishte mbetur lidhje me kohën dhe vendin ku ndodhemi. Dhe ecim për në faltore duke i mërmëritur e mërmëritur ato zëra sikur të ecnim drejt parajsave. Dhe, gjer në çastin kur do të qëndrojmë me duar lidhur gatitu para Zotit, zemrat na rrahin gjithë me këto zëra ndërsa gjuha dhe buzët u bëjnë vazhdimisht shoqëri atyre!

Në të njëjtin çast, zërat e minareve, duke na u përplasur veshëve, nga njëra anë, na thërresin për tek qiellorja, nga ana tjetër, duke u reflektuar drejt thellësive të qiejve, sipas dekretit “te Ai lartësohet fjala më e pastër e më e bukur”, i kapërcejnë portat e qiellit dhe shkojnë e arrijnë gjer përtej e më përtej. Ndërkaq, në çdo portë nga kalojnë dhe në çdo pikë që arrijnë, fillon një aktivitet i dendur: njerëzit vrapojnë turma-turma për në abdes, ecin për në namaz me tadhim dhe tekrim dhe çdokush jeton një lloj bashkimi me Zotin. Si përgjigje ndaj kësaj, edhe banorët e qiellit mundet që, në përputhje me thellësinë e pastërtisë së tyre të kulluar, mes një kujdesi dhe përshpirtshmërie mundësisht sa më të madhe, drejtohen për atje dhe ia

paraqesin Zotit konsideratën e tyre të lartë... Ja, kështu, me magjinë e këtyre zërave, pothuajse çdokush kalon për në një qëndrim të ndryshëm nga ai që ka dhe në të cilin ndodhet, dhe vihet t'i vëzhgojë më me kuptim botët përtej me një ndijim të ri dhe me një parandjenjë të re, ashtu që pothuaj çdo vend ku arrijnë këto zëra, shndërrohet në vend tavafi të shpirtërorëve. Gjithsesi, edhe banorët e qiellit nisin të ndjejnë zili për ata në tokë.

Ai refren qiellor i zgjatur që lartësohet nga minaretë, disa herë na vjen neve si një zë briri e na paralajmëron të gjithëve për jetën materiale që po jetojmë, ato fjalë magjiplote na reflektohen gjuhës dhe buzëve, të njëjtat gjëra i pëshpërisim të gjithë së bashku dhe një kor i magjishëm formohet në brezin ku ndodhemi. Titulli profetik hap flatra pranë përmendjes së Zotit. Këta zëra të artë shndërrohen në një flamur që dallgëzohet në qiell. Në gjoksin tonë shfaqet ndjenja e nisjes për përtej nën hijen e tyre dhe sa herë që të ecim për në faltore, na duket vetja si zogj që kanë hapur flatrat e janë nisur drejt thellësive të qiellit.

Zërin e minareve disa herë e dëgjojmë si thirrje për në parajsën që kemi humbur dhe vrapojmë për ta gjetur humbjen tonë mijraveçare, drejt shpëtimit nga ai mall vrasës. Minaretë thonë "Allahu është më i madhi" dhe ne ecim për në faltore sikur të shkonim për në parajsën Firdeus. Minaretë buçasin me Fjalën e Dëshmisë, edhe ne themi "ja, ky është synimi" dhe shkumëzojmë nga zemra. Ato e thonë me zë të lartë atë Dritë të Pasosur dhe neve na reshon dritë në sy e në zemra nga përtej! Pas kësaj, minaretë rënkojnë: "Ecni drejt horizontit të mëshirës së Zotit, drejt rrebeshit të pendesës së engjëjve!" Dhe ngrihemi peshë plot entuziazëm ne edhe një herë tjetër dhe ecim për t'u pastruar nga mëkatet. Dhe rrëqethemi nga zërat që thërrasin "ejani në shpëtim", ndejmë harenë dhe lehtësimin e pandjerë, vrapojmë për në namazgjah me gëzim si fëmijët...

Edhe pse minaretë thonë gjithmonë të njëjtat gjëra, zërat e tyre kuptohen me fjalë shumë të ndryshme nga njëra-tjetra. Foshnjat i dëgjojnë si ninanana, të sëmurët dhe të gjymtuarit i interpretojnë si ftesë për t'u drejtuar kah Zoti, pleqtë i kuptojnë si paralajmërim për t'u përgatitur për një botë që përvijohet përtej me mëshirë, të rinjtë i dëgjojnë këto zëra si thirrje kujtese për vullnetet e tyre. Po, edhe pse fjalët dhe zërat janë të njëjta, përplasja dhe reflektimi i zërave të minareve në shpirtra është i ndryshëm sipas mënyrës se si dëgjojnë e se si vlerësohen. I fërkojnë dhe përkëdhelin me butësi kokat e njoma si të ishin zëra nëne, i marrin në prehër me dhembshuri ata që përpëliten nga dëshpërimi, buçasin si rrufetë në majat shkumëzuese të ndjenjave dhe çdukujt i ofrojnë mesazhe me aq sa ta kenë horizontin; këto gjëra që ato ua ofrojnë zemrave, ua ngulisin në mënyrë që askush të mos ketë mundësi t'ua shkulë më, dhe pothuaj me thumba të florinjtë. Këto melodi qiellore që nisin me sinjalet prej drite të agimit të parë dhe vazhdojnë gjer në kohën e rënies për të fjetur, u ofrojnë zemrave besimtare gotë pas gotë eliksir muzikor dhe, kështu, intermexo kënaqësie përjetohen një pas një gjatë tërë një dite...

Disa herë, zërat e minareve na lëshohen mbi zemra si shkëndija dhe pastaj shndërrohen në imagjinatën tonë në pishtarë që s'shuhen; duke i ndriçuar të gjitha distancat mes vendit ku ndodhemi dhe horizontit ku do të arrijmë, na i fshijnë, na i pastrojnë me fshesë e na i hedhin tutje të gjitha drojtjet e frikërat dhe na nxisin në zemra ndijimin e rrugës së bardhë e të dëshirës për synimin. Madje, ndonjëherë na marrin e na

shëtisin gjer në epokën e ligjvënies dhe na çojnë te faltorja e Profetit (paqja qoftë mbi të), na takojnë me zërin e Bilalit (radijallahu anh) dhe pothuaj na bëjnë të ndjejmë kënaqësinë e qenies mbikohore. Atëherë duket sikur zërat e minareve i ndjejmë gjer në palcë dhe pëshpërisim me vete: “Ky zë është zëri i palcës sonë, ky gjësim është gjësimi i saj, domethënë se kjo duhet ta ketë vazhdimin e vet!” Dhe pastaj, sikur koha dhe hapësira t’i kishin humbur dimensionet dhe kuptimin, ato ditë ndriçimi me tërë freskinë e tyre i ndjejmë të ndërthurura me kohën që jetojmë dhe falenderojmë edhe një herë tjetër Zotin për këtë fat të bardhë!

Shumë herë, zëri i minareve na e kujton neve marrëveshjen që kemi bërë me Zotin, fjalën që i kanë dhënë shpirtrat tanë Atij në replikën: “A s’jam unë Zoti juaj?” “Po, Ti je Zoti ynë!”. Pastaj ne vrapojmë për në një pikë vëzhgimi ku besojmë se do të jemi më pranë Tij, i rinojmë premtimet dhe betimet tona me rënkimet dhe ngashërimet më të brendshme duke nisur me emrin e Allahut edhe një herë tjetër një etapë të re besnikërie.

Disa herë, zëri i minareve arrin një harmoni aq prekëse, aq të thellë dhe aq magjepsëse, saqë edhe zemrat më të ngurta, madje, nuk durojnë dot dhe, qoftë edhe përkohësisht, i hapin portat aty për aty dhe rrjedhin për në të gjitha gjokset e etura vargjet melodike të thurura me fjalët qiellore më të bukura dhe si të ishin shpirtra, i vënë nën ndikim të gjitha ndjenjat njerëzore. Ndërgjegjet na marrin jetë sikur të kishin dëgjuar zërin e bririt, vullnetet na ringjallen dhe vrapojmë për ta përdorur të drejtën e pajisjes me një privilegj të tillë!

Disa herë, zëri i minareve përhapet valë-valë në çdo anë me butësinë e një flladi; ndërkaq, aty për aty, shndërrohet në re të ngarkuara me shi mbi ne dhe, pastaj, na derdhet nga kryet poshtë në formën e pikëzave të lagështirës të kthyer në vesë. Përballë këtij rrebeshi tingujsh dhe dritash që na zbrazet nga kryet teposhtë si të ishte përzierë me zhurmat e flatrave të engjëjve, e pandehim veten pothuaj brenda një ujëvare drite. Dhe kjo ujëvarë drite na rrëmben e na çon ne në kthesën e rrugëve të hapur për në parajsë, na i vë në lëvizje dëshirat, na u lëshon entuziazëm gjokseve, ne bëhemi sikur i kapërcejmë kufijtë e vetoetes dhe hapim flatrat drejt parajsave, ekzistencën e të cilave e kemi ndjerë në ndërgjegjet tona!

Sa herë që i dëgjojmë zërat tejet të ëmbla, të singerta dhe pak edhe në formë të dhimbshme të minareve, bëhemi sikur ndjejmë frymën që kundërmon dhembshuri të nënave tona dhe dëgjojmë ato ninananat e tyre tejet të buta, e lëshojmë veten në atë dhembshuri të gjerë të formuar nga vetë imagjinata jonë dhe, pastaj, rrimë të derdhim dhimbjet e ndarjes të zemrave tona, heqim në shpirt si fëmijët dhe kridhemi në ëndrra nga më të çuditshmet!

Për ne, ezanet janë bërë në çdo kohë nga një shprehje e magjishme më vete që bisedon me zemrat tona. Sa herë që minaretë gjëmojnë me ezanet, na i tërheqin shpirtrat në klimën e tyre, na i shëtisin nëpër botët e tyre, bisedojnë me çdo njeri duke përdorur një gjuhë të kuptueshme prej tij dhe, bëjnë si bëjnë, ia shprehin veten atij. Ata që e dinë, e dinë se ç’kuptim kanë këto zëra, se për çfarë bëjnë thirrje, se pse bëjnë thirrje, dhe gjithmonë i duan ato. Prandaj, sa herë që minaretë të buçasin me ato zërat e tyre qiellore, ata mbajnë frymën dhe, me një impresionim të thellë, rrinë t’i pëshpërisin ato. Këto zëra ndikojnë seriozisht edhe mbi ata që nuk janë kaq të mësuar e kaq të afërt me to. Pa le sikur ato thirrje të ekzekutohen me një zë të brendshëm,

të singertë, mjeshtëror dhe me harmoninë zemër-gjuhë; ja, pikërisht atëherë, siç shprehet edhe në vargjet e mëposhtme të poetit Jahja Kemal, rënkojnë qiej e tokë:

Qielli mbytet në dritë nga qindramijra minare

Me të hapur flatrat shpirti muhamedian...

Tërë shpirtrat e shohin “Allahu Ekber”-in

Me t’u reflektuar në arsh pohimi muhamedan!

Qiej e tokë rënkojnë dhe shumë herë ne imagjinojmë se si këto zëra të vdekshme marrin një trajtë mbinjerëzore me zellin për t’u shprehur ca gjëra botëve përtej dhe bëhemi sikur në këto frymëmarrje dëgjojmë një dialekt amshueshmërie. Ky zë dhe ky dialekt i përfytyruar na i ngacmon e na i zgjon të gjitha ndjenjat tona të fjetura, na tërheq ne nga kënaqësia në frikë, nga vetëdija e detyrës në horizontin e impresionimit me aliazh kënaqësie dhe na bën të ndjejmë kënaqësitë më të pafajshme të kthjelltësisë së ninananave që përshpëriten në kokë të djepit!

Dhe vjen një çast që për nga fragmenti kohor ku ndodhemi, të gjitha minaretë t’i presin zërat; por muezini, me qëllim që entuziazmi ynë shpirtëror të mund të vazhdojë edhe pak, vazhdon të thotë, në etapa të ndryshme, të tjera gjëra nga gjuha e zemrës: me anë të ikametit na thërret të qëndrojmë duarlidhur e gatitu para Zotit, kur i vjen vendi, e shoqëron imamin në tekbir dhe tahmid. Me “Allahumme ente’s-salam”-in, thotë me zë të lartë se besimtarët i premtojnë çdokujt paqe e shëndet, me tesbihet, hamdet dhe tekbiret, na i ngre peshë zemrat edhe një herë dhe na hap dritare shpirtërore krejt të reja që do të na e merrnin mendjen dhe ashtu na hap, që shumë persona që ia kanë lëshuar veten kësaj ujëvare, me instinktet e veta të brendshme, menjëherë bien në gjunjë para Fuqiplotit dhe kalojnë në përgjërim.

Zërat dhe fjalët brenda faltores nga ikameti gjer në etapën e një përgjërimit të tillë, janë tejet të buta, të imta, delikate, me pamje impresionimi dhe gjithmonë shumëngjyrëshe sikur të kryheshin brenda kuadrit të haremit. Pa le kur këto zëra dhe fjalë janë rënkime të shpirtrave të zgjuar dhe të zemrave të hapura për botët përtej.

Sa herë që ne t’i dëgjojmë këto melodi nazemadhe ku vende-vende shton zërin e vet edhe xhemaati, pandehim se shpirti dhe kuptimi i qiejve derdhet mbi ne krejt si ujëvara, sikur jemi pastruar pas banjës me zemzemin e këtyre hamdeve, tesbihve dhe tekbireve dhe kemi fituar lehtësi.

Këto zëra të cilat me anë të ezanit dhe ikametit, vazhdimisht gjejnë dhe thonë disa gjëra sikur të mos ishin ngopur duke e shpallur Zotin, ndonjëherë, me virdet dhe zikret, me lutjet dhe lavdërimet që këndojnë, si dhe me shkallët dhe vijat melodike të vjetra e të reja që përdorin sipas secilës prej këtyre, sa herë që e hapin gojën, bëhen sikur na dhurojnë konsiderata të arta sa tërë botët, na shëtisin ne në majat e të kaluarës sonë të famshme, na vendosin në atllasin ideor të botës sonë të mendimit dhe, duke e përzjerë dialektin e sotëm

*me stilin e djeshëm, ç'buqeta të bukura na ofrojnë nga tufat e zërave dhe fjalëve të ndryshme që na i magjepsin zemrat!*⁵⁷

Namazet nafile

Një tjetër element tjetër që bart rëndësi për sa i përket përqëndrimit për në namazin farz, janë namazet sunet që falen para namazeve farz. Namazet sunet përbëjnë hapin tjetër të hedhur me qëllim që në namazin farz, zemra e njeriut të arrijë maturinë e plotë. E shprehur ndryshe, namazet sunet janë, para se të arrihet në gjerësitë e afërsisë së vërtetë me Zotin me anë të namazeve farz, rrethimi edhe një herë tjetër i shpitrave me frymërat e mëshirës hyjnore dhe kontrollimi edhe një herë tjetër i përqëndrimit të thelluar gjer në atë çast me anë të abdesit dhe ezanit. Kështu, me anë të suneteve që falen para namazeve farz, njeriu kapërcen edhe një largësi tjetër dhe afrohet edhe më shumë me Zotin!

Siç dihet, të gjitha namazet e tjera veç namazeve farz, quhen *nafile*. Një pjesë e këtyre falen në vartësi dhe të lidhura pas namazeve ditore të pesë kohëve dhe janë: suneti i namazit të agimit, suneti i parë dhe i fundit i namazit të mesditës, sunetet e pasditës (iqindisë), mbrëmjes dhe jacisë. Në hadithe të ndryshme, i Dërguari i Allahut (paqja qoftë mbi të) qëndron mbi këto sunete duke treguar gjerë e gjatë për rëndësinë e tyre. Këto namaze nafile të quajtura edhe *revatib*, përmenden së bashku në një hadith profetik, ku thuhet: "Atij që vazhdon çdo ditë me dymbëdhjetë reqate, Allahu do t'i ndërtojë një shtëpi në xhenet!" Pastaj, i Dërguari i Allahut i numëron kështu këto dymbëdhjetë reqate: "Dy para agimit, katër para mesditës dhe dy pas mesditës, dy pas mbrëmjes dhe dy pas jacisë."⁵⁸ Kurse në hadithet e tjera i përshkruan veç e veç vlerat e këtyre namazeve. Për shembull, në lidhje me sunetin prej dy reqatesh të agimit, thotë: "Namazi nafile prej dy reqatesh që do të falet para namazit të agimit, është më i mbarë e më i dobishëm se tërë bota!" Dhe, për ta bërë të ditur se sa i rëndësishëm dhe i vlefshëm është, thotë: "Të mos i lini pa falur ato dy reqate edhe sikur t'ju ndjekë kalorësia!"⁵⁹

Gjithashtu, për namazet nafile të mesditës, Profeti (paqja qoftë mbi të) thotë: "Atë që fal katër reqate para mesditës dhe katër pas mesditës, Allahu e mënjanon nga zjarri!"⁶⁰ Në të njëjtën mënyrë, për namazin nafile të pasditës (iqindisë), thotë: "Allahu e bëftë të bollshme mëshirën e Tij për atë që fal katër reqate nafile para iqindisë!"⁶¹ Dhe duke folur për sunetin e mbrëmjes, thotë:

⁵⁷ M.Fethullah Gylen, Örnekleri kendinden bir Hareket, f. 205.

⁵⁸ Tirmidhi, Salat, 206; Nesei, Kijamu'l-lejl, 66.

⁵⁹ Buhari, Tehexhxhud, 27; Muslim, Salatu'l-Musafirin, 96.

⁶⁰ Ebu Davud, Salat, 296; Tirmidhi, Salat, 317.

⁶¹ Ebu Davud, Salat, 297; Tirmidhi, Salat, 318.

"Atë që fal pa bërë ndërprerje (me të folur) dy reqate pas namazit të mbrëmjes, namazi i falur e ngre në botën qiellore!"⁶²

Kurse namazet nafile që nuk falen në vartësi dhe të lidhura me namazet e pesë kohëve, janë namazi *tehexhahud* (i pasmesnatës), namazi *duha* (i sillës), namazi *evvabin* (i adhuresit), namazi i *teravive* që falet gjatë gjithë muajit të ramazanit, namazi *kusf* (i eklipsit të diellit), namazi *istiska* (i lutjes për shi), namazi *tahijjetul mesxhid* (i respektit për faltoren), namazi *istihare* (i ëndrrës), namazi *haxhet* (i nevojtarisë), namazi *tesbih* (i madhërimit të Allahut), etj. Këto namaze do të trajtohen hollësisht më tej.

Namazet nafile plotësojnë namazet farz

Në të vërtetë, namazet nafile janë legjitimuar si "xhebren li'n-noksan". Kuptimi i kësaj është kështu: namazet nafile falen për të plotësuar ndonjë mangësi të krijuar në namazet farz. Në vetvete, *xhebr* do të thotë *mbështjellëse mbi plagë*. Prandaj, falja nga ne, bashkë me namazet e pesë kohëve, e suneteve revatib të caktuara për to, do të na i mjekonte plagët e ndryshme që na shfaqen në jetën tonë morale e shpirtërore, do të na shërbente si dëmshtëpërlim për mëkatet dhe në kiamet, duke u numëruar në vend të namazeve farz të mangëta, do të na bëhej pretekst që të hyjmë në xhenet. Një hadith të të Dërguarit të Allahut (paqja qoftë mbi të) që e shpreh këtë të vërtetë, e përcjell Hurejth bin Kabitha (r.a.): "Erdha në Medinë dhe u luta: "Allahu im, më jep një shok të mirë!" Ndërkaq, u ula pranë Ebu Hurejres (r.a.). Atij i thashë: "Tu luta Allahut të më japë një shok të mirë. Më thuaj një hadith që e ke dëgjuar nga i Dërguari i Allahut. Mund të ndodhë që Allahu i Lartë ma bën të mundur të përfitoj prej tij!" Atëherë, Ebu Hurejre më tha: "Unë e kam dëgjuar të Dërguarin e Allahut të thotë kështu: "Në ditën e kiametit, personi do të japë në fillim, ndër punët e tij, llogarinë e namazit. Po të dalë mirë me këtë llogari, do të thotë se ka shpëtuar. Por po qe se kjo llogari i del keq, do të thotë se ka rënë në disfatë. Po qe se i dalin mungesa në farzet, Zoti i lartë do të pyesë: "Pa shihni, a ka nafile (të shkruara në librin e punëve) robi im?" Kështu, mungesat e farzit i plotësohen me nafiletë. Pastaj, në këtë mënyrë, i kërkohet llogari edhe për punët e tjera!"⁶³

Namazet nafile bëhen pretekst për afërsinë hyjnore

Një tjetër kuptim i namazeve nafile është se ato bëhen pretekst për afërsinë hyjnore (afrimin ndaj Allahut). Fitimi i afërsisë ndaj Zotit do të thotë hyrje në rrethin e dashurisë së Tij. I Dërguari i Allahut (paqja qoftë mbi të) e shpreh kështu këtë të vërtetë në një hadith: "Allahu i Lartë

⁶² Fejzu'l-Kadir, 6/167.

⁶³ Tirmidhi, Salat, 305; Nesei, Salat, 9.

urdhëron: "... robi im nuk e meriton afërsinë time me asgjë tjetër më shumë se ç'e fiton me gjërat që ia kam bërë të detyruara. Kurse me nafiletë robi më afrohet aq shumë sa unë filloj ta dua dhe, atëherë, unë bëhem veshi i tij që i dëgjon, syri që i sheh, dora që i prek dhe këmba që i ecën (shkurt, dëgjimi, shikimi, prekja dhe ecja e tij fillojnë të veprojnë drejtpërdrejt në rrethin e dëshirës volitive hyjnore). Një rob i tillë, po të kërkojë ndonjë gjë prej meje, i ja jap patjetër. Po të mbështetet te unë, e marr atë nën mbrojtjen dhe ruajtjen time!"⁶⁴ Po, njeriu me namazet nafile i afrohet Allahut dhe meriton dashurinë e Tij. Kur Allahu e do një njeri, ua bën të dashur edhe të tjerëve.

Namazet nafile lartësojnë gradën

Gjithashtu, namazet nafile, duke qenë për njeriun kundërshtpërblim për mëkatet, i përftojnë atij disa gradë. Prandaj, çdo nafile e kryer në kohën e vet, ka vlerën e vet të veçantë. Në një hadith lidhur me namazin e sillës, Profeti (paqja qoftë mbi të) thotë: "Çdo ditë, çdo njeje të trupit tuaj i takon një sadaka. Çdo tesbih (subhanallah) është një sadaka. Çdo tahmid (elhamdulil'lah) është një sadaka. Çdo tehlil (la ilahe il'lallah) është një sadaka. Urdhërimi për të mirë (emri bil maruf) është një sadaka. Ndalimi i së keqes (nehji anil munkar) është një sadaka. Namazi dy reqatesh që fal personi në kohën e paradites (sillë) barazohet me këto!"⁶⁵

Kjo do të thotë se në çdo frymëmarrje dhe frymënxjerrje, Allahu (xh.xh.) na e fal jetën dy herë. Atëherë, a nuk duhet ta falenderojmë Allahun që çdo herë na e kthen jetën prapë nga platforma e ekzekutimit? Ja, pra, namazi të cilin Allahu e ka formuluar dhe vënë në një trajtë të caktuar, dhe, veçanërisht, nafiletë, na e fal neve mundësinë për ta bërë një falenderim të tillë ndaj Tij.

Farzet dhe vaxhibet e namazit

Çdo rukn (shtyllë ose element kryesor përbërës) i namazit ka urtësi të veçanta. Çdo veprim i bërë nga tekbiri që shprehet për fillimin e namazit e gjer te selami që jepet për të dalë nga namazi, është një rukn dhe secili prej tyre ka kuptimin e vet të posaçëm. Prandaj të gjitha ruknet duhen zbatuar me kujdes të veçantë ose, sipas gjuhës së fikhut, të drejtës islame, me zbatimin e të gjitha rregullave dhe kërkesave. Për shembull, po qe se mendojmë një sallon gjimnastike, personi që drejton lëvizjet dhe ushtrimet fizike, jep komandat e duhura duke siguruar kryerjen e lëvizjeve në përputhje me teknikën e gjimnastikës. Ta shohësh namazin si një kompleks lëvizjesh gjimnastikore është gabim, por edhe në ushtrimet gjimnastikore ka një sërë elementësh përbërës që duhen kryer me kujdes dhe përpikëri.

⁶⁴ Buhari, Rikak, 38.

⁶⁵ Muslim, Musafirin, 84; Ebu Davud, Salat, 301.

Për t'u falur në mënyrë të saktë, të vlefshme e të patëmetë, namazi ka një sërë farzesh, vaxhibesh (kushtet e vlefshmërisë), sunetesh dhe etikën e tij. Mosrespektimi i farzeve shkakton prishjen e namazit.

Po qe se një vaxhib lihet pa kryer gabimisht për harresë (sehv), për të duhet bërë sexhdeja e gabimit të harresës (sexhdeja sehv). Po qe se është lihet me qëllim, namazi duhet zëvendësuar, domethënë, duhet përsëritur duke u falur nga e para.

Suneti është veprimi i kryer rregullisht (muvadhebe) nga Profeti (paqja qoftë mbi të) pa u lënë pa justifikim. Këndimi në namaz i Subhaneke-s është, në këtë kuptim, sunet. Kryerja e sunetit pasohet me mirësi (thevab), kurse moskryerja nuk pasohet me ndëshkim (ikab), por vetëm me qortim (itab) dhe dënim moral.

Etikë (edeb, shum. adab) janë aktet e kryera nga Profeti jo rregullisht, por vetëm herë pas here. Farzet, vaxhibet, sunetet dhe etika e namazit do të shpjegohen më poshtë me radhë.

Farzet e namazit

Namazi ka dymbëdhjetë farze. Farzet e namazit ndahen në dy grupe: farze brenda namazit dhe farze jashtë namazit. Farzet jashtë namazit, meqë kryhen para namazit dhe janë përgatitje për të, quhen *kushtet e namazit*, kurse farzet brenda namazit, meqë përbëjnë vetë namazin, quhen *elementët përbërës* ose *shtyllat e namazit*. Këta janë elementët që e përbëjnë namazin. Mungesa e njërit çfarëdo prej farzeve të namazit e bën namazin të pavlefshëm. Sipas kësaj,

a) *Kushtet e namazit janë*: pastrimi konvencional, pastrimi material, mbulimi i pjesëve intime të trupit, orientimi kah kiblja, koha e namazit dhe nijeti ose qëllimi i namazit.

b) *Shtyllat e namazit janë*: tekbiri i fillimit (iftitah), qëndrimi në këmbë (kijam), këndimi nga Kurani (kiraat), përkulja (ruku), sexhdeja (sexhde) dhe ndenja e fundit (ka'de-i ahire).

Kushtet e namazit

1. Pastrimi konvencional

Gjendja e mungesës së abdesit të namazit dhe gjendja e papastërtisë seksuale-gjinore quhen në literaturën fetare papastërti konvencionale (hadeth) dhe pastrimi nga papastërtitë e quajtura hadeth quhet pastrim konvencional (*taharet* ose pastrim nga hadethi). Pastrim nga hadethi do të thotë që personi që nuk ka abdes namazi, të marrë abdes, kurse personi që ka nevojë të bëjë gusl, të bëjë gusl, domethënë, të bëjë larje trupore të plotë. Edhe pse ky lloj pastrimi përmban shumë dobi, si mënjanim i papastërtive ose fëlliqësive materiale dhe mbrojtje e shëndetit të trupit, në thelb është pastrim me përmbajtje fetare dhe adhurimore mbështetur mbi urtësi të tjera.

Mungesa e abdesit të namazit emërtohet *hadeth i vogël* (papastërti konvencionale e vogël), kurse gjendjet si papastërtia seksuale, menstruacionet dhe lehonja që kërkojnë bërjen e guslit, emërtohen *hadeth i madh* (papastërti konvencionale e madhe).

Personat me papastërti seksuale nuk mund të falin namaz pa bërë abdes trupor (gusl ose larje trupore të plotë). Po kështu, femrat me menstruacione ose në lehonj nuk mund të falin namaz gjatë gjithë periudhave dhe gjendjeve përkatëse. Pas mbarimit të këtyre periudhave dhe gjendjeve, për të falur namaz, femrat duhet të bëjnë abdes trupor. Personat që nuk mundën të gjejnë ujë për këtë qëllim ose që nuk kanë mundësi ta përdorin ujin që gjendet, bëjnë *tejemum*. Kjo vlen edhe për të gjithë personat (meshkuj dhe femra) që, për të marrë abdes namazi, nuk mund të gjejnë ujë ose nuk mundën ta përdorin ujin që gjendet. Pastërtia konvencionale, domethënë abdesi dhe gusli janë parë si kusht edhe për veprime të tilla si sexhdeja e tilavetit dhe sexhdeja e falenderimit që janë forma të ngjashme të namazit (fragmente namazi).

Në situatat e posaçme (menstruacione dhe lehonj), femrat çlirohen nga detyrimi i adhurimeve të tilla si namazi dhe agjërimi. Në Kuran bëhet e ditur se menstruacionet janë një gjendje e sëmurë, e shoqëruar me mundime dhe shqetësime dhe ndalohen burrat të hyjnë në marrëdhënie seksuale me bashkëshortet në këtë gjendje (Bekare, 2/222). Profeti ka shpjeguar se femrat me të përmuajshme nuk mund të falin namaz dhe nuk mund të agjërojnë. Ndërkaq, nuk janë të detyruara t'i falin kaza namazet e pafalura, por janë të detyruara t'i agjërojnë kaza ditët e paagjëruara.

2. Pastrimi material

Taharet nga nexhaseti që do të thotë *pastrim nga ndyrësitë materiale*, është pastrimi nga papastërti të konsideruara fetarisht ndyrësi, si gjaku dhe jashtëqitjet e njeriut, jashtëqitjet e kafshëve si kuajt, dhentë, etj. Nexhaseti (ndyrësitë) janë dy llojesh:

a) Nexhaseti i rëndë (galidh)

b) Nexhaseti i lehtë (hafif)

Ky dallim bëhet jo sipas pranisë në sasi të madhe ose të vogël të ndyrësisë, por sipas sasisë që bëhet ose jo pengesë për vlefshmërinë e namazit. Në vetvete, rrobën e fëlliq edhe ndyrësia e rëndë, edhe ndyrësia e lehtë. Për shembull, po të bjerë pak ndyrësi në ujë, ai ujë bëhet i fëlliqur (nexhis) dhe marrja abdes me të nuk është e lejueshme (xhaiz).

Cilat gjëra quhen nexhaset i rëndë?

Materialet që quhen nexhaset i rëndë mund t'i radhisim kështu:

* Çdo gjë që del nga trupi i njeriut dhe që kërkon marrje abdesi ose bërje gusli, si: urina, feçet, sperma, gjaku, qelbi, lëngu i verdhë, e vjella me gojën plot, gjaku i të përmuajshmeve dhe lehonisë, etj.

* Urina, jargët dhe feçet e kafshëve që nuk u hahet mishi. Por jashtëqitjet e shpendëve si shqiponjës, fajkoit dhe skifterit nga kafshët që nuk u hahet mishi, konsiderohen si nexhaset i lehtë.

Nga kafshët që nuk u hahet mishi, vetëm jargët dhe feçet e maces janë konsideruara të pastra. Meqë macja jeton së bashku me njerëzit, prek vazhdimisht sendet dhe rrobat e shtëpisë, ua lëpin njerëzve duart, etj., për të mos u nxjerrë vështirësi njerëzve, feja jonë nuk i ka konsideruar të pista gojën dhe jargët e saj. Kështu, në një hadith, Profeti (paqja qoftë mbi të) ka thënë: "Macja nuk është e pistë. Ajo përsillet shumë rreth jush." (Ebu Davud, Taharet, 38; Tirmidhi, Taharet, 69)

* Gjaku i rrjedhur i të gjitha kafshëve.

* Nga kafshët që u hahet mishi, feçet e kafshëve të furrikut, si pula, rosa, pata dhe gjeli i detit.

Feçet e zogjve nga kafshët që u hahet mishi, si pëllumbi dhe trumcaku, të cilët defekojnë në ajër, pranohen si të pastra.

* Kërmat, domethënë kafshët tokësore jo të therura me besmele, por të ngordhura, si dhe lëkurët e tyre të paregjura.

Po qe se kafsha theret por therja nuk bëhet sipas udhëzimeve fetare, konsiderohet kërmë, e papastër dhe nuk i hahet mishi. Kështu ndodh kur kafsha theret qëllimisht pa besmele. Por po qe se kafsha theret pa besmele për harresë, nuk konsiderohet kërmë, e papastër, dhe mishi i hahet.

* Pirja e pijeve alkoolike (vera, etj.) që japin dehje është haram (e pabekuar, e ndaluar); po kështu, nuk është mirë që trupin ose me rrobën të spërkatur apo të lagur me to të falet namaz, sepse pijet alkoolike konsiderohen të pista (nexhis). Veç kësaj, kolonja ose alkooli farmaceutik janë konsideruar papabtërti e rëndë meqë përmbajnë alkool dhe sasia e tyre më e madhe se një pëllëmbë e bën namazin të pavlefshëm. Avullimi i kolonjës apo alkoolit farmaceutik nga vendi që e ka lagur me nxehtësinë e mjedisit apo me anë të erës është i pamjaftueshëm për ta pastruar atë vend. Është kusht që ai vend të lahet. Rruga më e mirë është shmangia nga lëndët që përmbajnë alkool.

Sasia e papastërtisë së rëndë që bëhet pengesë për vlefshmërinë e namazit

Sasia e papastërtisë së rëndë që bëhet pengesë për vlefshmërinë e namazit, ndryshon sipas gjendjes së thatë ose të lëngshme të papastërtisë përkatëse. Nëse papastërtia e rëndë e emërtuar nexhaset i rëndë (galidh), është një lëndë e ngurtë në masën gjer në një derhem, domethënë, tre gram, nuk bëhet pengesë për vlefshmërinë e namazit, kurse po qe se është mbi këtë masë, e prish namazin. Kurse po qe se është një lëndë e lëngshme, nuk duhet të jetë përhapur në një sipërfaqe më të gjerë se pëllëmba e dorës. Papastërtia e lëngshme që ka fëlliqur një sipërfaqe më të madhe

se pëllëmba e dorës, bëhet pengesë për namazin. Për të falur namaz, është kusht që vendi i fëlliqur me këto papastërti në këtë masë, të pastrohet. Papastërtitë në këto masa nuk përbëjnë pengesë për vlefshmërinë e namazit. Ndërkaq, është sunet që, po të ketë mundësi, edhe papastërtia në masë të vogël të pastrohet.

Cilat janë lëndët që konsiderohen nexhaset i lehtë?

* Urina dhe feçet e kuajve si dhe kafshëve të buta apo të egra si dhentë dhe kaprojtë që u hahet mishi. Feçet e mushkës dhe gomarit janë të diskutueshme. Disa i quajnë papastërti të rëndë, kurse disa të tjerë, papastërti të lehtë.

* Nga kafshët që s'u hahet mishi, feçet e zogjve dhe shpendve të egër, si shqiponja, skifteri dhe fajkoi që defekojnë në ajër. Kurse më sipër u tha se feçet e zogjve që u hahet mishi, si pëllumbi dhe trumcaku, janë të pastra.

Sasia e papastërtive të lehta si pengesë për vlefshmërinë e namazit

Në papastërtitë e lehta, masë është fëlliqja e një të katërtës së rrobës apo trupit që ndot papastërtia. Po qe se sipërfaqja e ndotur është më e vogël se një e katërta, nuk bëhet pengesë për namaz, kurse po të jetë më e madhe se një e katërta, bëhet pengesë për vlefshmërinë e namazit. Pastrimi i vendit të ndotur është i detyruar. Ndërkaq, pastrimi nga çdo lloj papastërtie të rëndë apo të lehtë qoftë edhe në masën që s'bëhet pengesë për vlefshmërinë e hamazit, është një sjellje në përputhje me frymën e fesë. Duke thënë se "pastërtia është gjysma e besimit"⁶⁶, Profeti ka aluduar për faktin se ata që i kushtojnë kujdes pastërtisë, e kanë besimin të fuqishëm. Nisur nga kjo, edhe nëse papastërtia është nga lloji i lehtë, edhe nëse është nga lloji i rëndë, përpigemi me sa të kemi mundësi ta pastrojmë vendin e fëlliqur dhe, pavarësisht nëse masa e papastërtisë nuk bëhet pengesë për namazin, kërkojmë të bëjmë adhurim me trup dhe rrobë krejtësisht të pastër. Prandaj duhet të pastrohet edhe papastërtia e pakët që nuk bëhet pengesë për namazin.

3. Mbulimi intim (setr-i avret)

Vendet intime të trupit të njeriut quhen *avret*. Avret janë ato pjesë të trupit të njeriut, shikimi i të cilave nga një njeri tjetër konsiderohet turp. *Setr-i avret* do të thotë mbulim i vendeve të trupit të quajtura avret, intime, të turpshme, ose, shkurt, *mbulim intim*. Ashtu si në namaz, edhe jashtë namazit, pjesët ose vendet e konsideruara avret, duhet të mbulohen me qëllim që të mos u tregohen të tjerëve dhe të mos shihen nga të tjerët.

⁶⁶ Muslim, Taharet, 1.

Për meshkujt, avret, domethënë vend ose pjesë e trupit që duhet mbuluar, është pjesa mes kërthizës dhe kupës së gjurit. Edhe kupa e gjurit konsiderohet vend intim dhe nuk është e lejueshme (xhaiz) të tregohet.

Për femrat (gratë), avret konsiderohet e gjithë pjesa tjetër e trupit veç fytyrës, duarve dhe këmbëve. Ashtu siç e mbajnë zbuluar fytyrën në namaz, femrat mund t'i mbajnë zbuluar fytyrën, duart dhe shputat e këmbëve. Kurse kokën bashkë me flokët, krahët dhe këmbët i mbajnë të mbuluara.

Po të mbahen parasysh hadithet e Profetit (paqja qoftë mbi të) që thonë se "Allahu nuk e pranon pa mbulesë koke namazin e femrës që ka arritur pjekurinë seksuale"⁶⁷ dhe "Pasi femra të arrijë moshën e pjekurisë seksuale, nuk është hallall (e lejuar dhe e bekuar) që pjesët e tjera të trupit veç fytyrës dhe duarve t'ia shohin të tjerët"⁶⁸, kuptohet se namazi i falur pa mbulesë koke nuk është i vlefshëm.

4. Orientimi kah kibla

Orientim kah kiblja do të thotë kthim në drejtim të kibles (pikës ose objektit të orientimit) gjatë namazit. Kiblja e muslimanëve është Qabeja, e cila ndodhet në Mekë. Kur thuhet Qabe, bëhet fjalë jo vetëm për ndërtesën e quajtur me këtë emër, por dhe kryesisht, për vendin ku ndodhet kjo ndërtesë. Personi që e sheh Qaben me sy, drejtohet drejtpërdrejt kah ajo, kurse personi që ndodhet larg, drejtohet jo kah vetë Qabeja, por drejtohet, domethënë e kthen fytyrën, dhe trupin nga ana e horizontit ku ndodhet ajo. Qëllimi i namazit është të kthehet vetëm kah Allahu duke e shkëputur dhe ndarë zemrën prej çdo vaniteti. Sigurisht, Allahu nuk është i kushtëzuar dhe i kufizuar me një kahje çfarëdo. Por, për të siguruar qetësinë dhe kënaqësinë e zemrës, duhet që të përcaktohet dhe caktohet një kahje nga duhet të orientohet çdokush gjatë namazit. Ashtu siç në pamje të jashtme dhe formalisht e kthejmë fytyrën kah Qabeja që e quajmë figurativisht "shtëpi të Allahut", në pamje të brendshme dhe esencialisht, duhet që zemrën, e cila është vendvështrimi i Allahut, duke e pastruar nga gjërat e tjera, ta drejtojmë vetëm kah Allahu!

Pasi t'i ketë plotësuar të gjitha përgatitjet për namaz, besimtari kthehet në drejtim të kibles, sepse ai e ka për detyrë që, me përjashtim të disa situatave detyruese, në të gjitha namazet të kthehet në drejtim të Qabes. Kjo detyrë është e fiksuar me ajetet që thonë: "Nga çdo anë që të dalësh në rrugë, ktheje fytyrën nga Qabja. Kudo që të ndodheni, kthejeni fytyrën drejt saj!" (Bekare, 2/149, 150) Sepse Qabja është një tempull i ndërtuar vetëm për pëlqim të Allahut. Edhe faltoret e tjera mbi tokë janë orientuar drejt saj. Duke e pasur fjalën për faktin që Hz. Ibrahim dhe i biri, Ismaili, e kanë ndërtuar gur mbi gur Qaben, e cila është vendorientimi i njerëzimit gjer në

⁶⁷ Ibn Maxhe, Tahare, 132; Tirmidhi, Salat, 160; Musned, IV, 151, 218, 259.

⁶⁸ Ebu Davud, Libas, 31.

kiamet dhe vendi i tavafit të engjëjve gjer në Sidretul Munteha, Kurani thotë: "Ne ua bëmë njerëzve Shtëpinë (Qaben) mjedis për t'u mbledhur dhe vend të sigurt. Edhe ju bëjini vetes nga vendi i Ibrahimit një vend për t'u falur (faluni atje). Ibrahimin dhe Ismailin i patëm urdhëruar: "Mbajeni pastër Shtëpinë për ata që bëjnë tavaf, për ata që adhurojnë dhe për ata që përkulen në ruku dhe bien në sexhde!" (Bekare, 2/125)

Duke u kthyer në drejtim të Qabes e cila zotëron këtë shenjtëri, besimtari përfytyron sikur po qëndron në këmbë para Allahut pasi i ka derdhur jashtë të gjitha të këqijat e brendshme dhe, duke hedhur edhe një hap më tutje, sikur po shkon në ahiret dhe atje, në këmbë, po qëndron i gatshëm për të dhënë llogari për jetën e vet!

5. Koha e namazit

Namazi është një detyrim (farz) që duhet kryer në pjesë të caktuara të ditës. Prandaj, për namazet farz, koha është kusht. Gjithashtu, koha është kusht edhe për namazet sunet të lidhura pas çdo namazi farz, si dhe për namazet e vitrit, teravive dhe të bajrameve. Një namaz farz nuk mund të kryhet as para se të hyjë, as pasi të dalë koha e tij. Falja e një namazi farz brenda kohës së vet quhet eda, kurse pasi të ketë dalë koha e vet, quhet kaza (kada).

Kaza bëhen (falen) vetëm namazet e pesë kohëve dhe namazi i vitrit. Namazi i xhumasë, namazet e bajrameve dhe namazet sunet nuk mund të bëhen kaza.

6. Nijeti ose qëllimi i paracaktuar

Si në të gjitha adhurimet, nijeti ose qëllimi i paracaktuar është kusht edhe në namaz. Në thelb, nijeti është vendosmëri dhe vullnet i përfundimtar. Nijet do të thotë vendim i zemrës për diçka, vetëdijshmëri e plotë dhe e qartë mbi veprimin që kërkohet të bëhet dhe pse kërkohet të bëhet.

Në çështjen e namazit, nijeti është kërkesa për të falur namaz me thjeshtësi për hir të Allahut dhe vetëdijshmëri mbi namazin që ka për t'u falur. Rëndësia dhe përfitimi shpirtëror (sevab-thevab) i punëve që bëhen, varet nga nijeti ose qëllimi i paracaktuar i tyre. Nijeti i njeriut duhet të jetë i thjeshtë, vetëm për pëlqim të Allahut. Njeriu duhet ta bëjë adhurimin në mënyrë të vetëdijshme. Me punën që do të bëjë, njeriu duhet të synojë një qëllim të lartë siç është pëlqimi i Allahut, dhe jo të ndodhet në gjendje indiferentizmi.

Nijeti është çështje e zemrës. Nijeti i bërë me gojë në mungesë të nijetit me zemër është i pavlefshëm. Nuk është kusht që, duke filluar namazin, nijeti të bëhet me gojë, domethënë të shprehet me fjalë se ç'namaz do të falet. Vendi i shprehjes së nijetit është zemra. Nijeti është synimi me zemër i veprimit që do të kryhet. Dijetarët hanefitë të fikhut (të drejtës islame) e kanë parë si mustehab që gjuha të jetë interprete e nijetit të ndjerë me zemër për një adhurim të caktuar.

Ndërkaq, imam Rabbaniu ka një pikëpamje mbi këtë çështje. Ai thotë: "Në këtë periudhë kur sundon indiferentizmi, nijeti nuk duhet bërë me gjuhë, shprehja me fjalë duhet braktisur, sepse, ndërsa gjuha të jetë duke e shprehur nijetin, zemra, synimi i të cilës është esencial, mund ta braktisë.

Duke u nisur nga kjo, nuk ka ndonjë të keqe që, ata të cilët, duke e shprehur nijetin me gojë, do ta bëjnë këtë edhe me zemër duke i qëndruar synimit të tyre gjer në fund të namazit, të shprehen arabisht apo shqip. Në të kundërt, po qe se, duke e shprehur nijetin me gjuhë, zemra mbetet indiferente, gjendja bëhet e rrezikshme, sepse, duke kërkuar të kryhet një mustehab, nijeti farz braktiset dhe namazi bëhet i pasaktë e i pavlefshëm.

Nijetet përkatëse të namazeve

Përcaktimi i namazit që do të falet është kusht për namazet farz, namazin e vitrit dhe namazet e bajrameve. Për shembull, bëhet nijet "për namazin e agimit të ditës së sotme" ose "për namazin e xhumasë së sotme", "për namazin e vitrit të sotëm", "për namazin e bajramit të sotëm". Është e pamjaftueshme të bëhet nijet vetëm për namazin farz, sepse namazi farz mbetet i papërcaktuar. Por brenda kohës, është e mjaftueshme edhe të bëhet nijet "për ta falur namazin e kësaj kohe" me kusht që të dihet se cila kohë është ajo. Nijeti për numrin e reqateve nuk është i domosdoshëm. Namazi i xhumasë nuk falet me nijetin e farzit të kohës, sepse koha është e namazit të mesditës (drekës), jo kohë e xhumasë. Në namazet nafile është e mjaftueshme vetëm bërja e nijetit për namaz. Megjithatë, namazet nafile falen edhe duke bërë nijet për sunetin e parë ose të fundit të kohës. Gjithashtu, nuk është e domosdoshme që të përcaktohet nëse këto namaze janë muekked ose jomuekked. Vetëm se, në namazin e teravive, duke u sjellë me kujdes, duhet bërë nijet për faljen e namazit të teravive ose të sunetit të kohës.

Personi që e arrin xhemaatin dhe nuk e di nëse imami po drejton faljen e farzit apo teravive, lidhet pas imamit duke bërë nijet për farz. Po qe se imami është duke drejtuar faljen e farzit, farzi i këtij personi të lidhur pas imamit në këto kushte, bëhet i vlefshëm. Po qe se imami është duke drejtuar namazin e teravive, namazi i këtij personi vlen si nafile. Namazi i tij nuk mund të vlejë si teravi sepse teravitë nuk mund të falen para namazit të jacisë.

Namazi bëhet xhaiz (i lejueshëm) duke bërë nijet për kaza ndërsa është duke u falur namaz farz dhe duke bërë nijet për farz ndërsa është duke u falur namaz kaza. Për shembull, po qe se një person bën nijet të falë farzin e namazit të mesditës (drekës) me mendimin se nuk ka dalë ende koha e namazit të mesditës dhe, pasi ta ketë mbaruar faljen e farzit, ta kuptojë se koha e namazit të mesditës ka pasë dalë, namazi që fali duke bërë nijet për farz, vlen si kaza.

Po qe se një njeri, brenda kohës së namazit të mesditës, bën nijet edhe për namazin e mesditës, edhe për namazin e pasditës (iqindi), ky nijet vlen për namazin që i ka hyrë koha. Namazi që nuk i ka hyrë koha, nuk bëhet pengesë për këtë.

Po qe se fillohet namazi duke bërë nijet për farzin e një kohe të caktuar, por, pastaj, kryhet dhe përfundohet namazi me pandehmën se po falet nafile, namazi vlen si farz i asaj kohe, sepse nuk është kusht që nijeti të kujtohet gjer në fund të namazit.

Po qe se një person, pasi të ketë bërë nijet për nafile dhe të ketë marrë tekbir, bën nijet për farz dhe merr sërish tekbir, konsiderohet se ka filluar farzin. Kështu ndodh edhe anasjelltas. Gjithashtu, po qe se një person, pasi bën nijet për farzin e mesditës (drekës) dhe fal një reqat, bën nijet për farzin e pasditës (iqindisë) ose për një namaz nafile dhe merr sërish tekbir, namazi i mesditës (drekës) i prishet dhe konsiderohet se ka filluar namazin sipas nijetit të dytë.

Duhet bërë nijet edhe kur bëhet lidhja pas imamit në kushtet e xhemaatit. Dhe thuhet: "Bëra nijet për pëlqim të Allahut për të falur farzin e namazit të mesditës së sotme, u lidha pas këtij imami". Po s'u bë nijet në këtë formë, lidhja pas imamit mbetet e pavlefshme.

Po qe se një person i cili ka filluar namazin individualisht, bën nijet të lidhet pas imamit dhe thotë tekbirin me gojë, namazi i filluar individualisht i prishet dhe kalon në gjendjen e namazit i lidhur pas imamit.

Sipas pikëpamjes së parapëlqyer, është e pamjaftueshme që personi i cili lidhet pas imamit, të thotë vetëm "u lidha pas këtij imami" pa e përcaktuar namazin që do të falë. Ai duhet të bëjë nijet për namazin e caktuar që do ta falë bashkë me imamin.

Po qe se një person bën nijet të lidhet pas imamit dhe e fillon namazin kur imami ende s'e ka filluar, kjo lidhje pas imamit nuk është e vlefshme. Madje edhe sikur fjalët "Allah" ose "Ekber" t'i mbarojë së shqiptuari para imamit, lidhja pas tij bëhet e pavlefshme. Por po të marrë tekbir sërish, lidhja e tij pas imamit realizohet.

Tekbiret e xhemaatit duhet të jenë pranë tekbirit të imamit. Edhe personi që merr tekbir dhe lidhet pas imamit kur imami nuk e ka mbaruar ende Fatihanë, e arrin mirësinë (sevabin) e tekbirit të fillimit.

Nuk është e domosdoshme që të dihet se kush është imami pas të cilit lidhet. Po qe se merret vesh se imami që pandehet se është Hasani, është Beqiri, kjo situatë nuk përbën pengesë për lidhjen ndaj imamit. Por po qe se lidhja pas imamit bëhet duke e përcaktuar emrin e tij dhe pastaj kuptohet se s'është ai por një tjetër, lidhja pas imamit mbetet e porealizuar, sepse mbetet i paplotësuar kushti i lidhjes.

Personi që është imam, nuk e ka të domosdoshme të bëjë nijet për kryerjen e detyrës së imamit. Por po qe se mes atyre që janë lidhur pas tij ka femra (gra), duhet të bëjë nijet për detyrën

e imanit edhe për to. Prandaj, po qe se bën nijet në formën "bëra nijet të bëj detyrën e imanit për ata që janë lidhur pas meje", edhe lidhja e femrave (grave) pas tij bëhet e vlefshme.

Kohët e namazeve

Caktimi i namazit në pesë kohë

Fakti që namazi përbëhet nga pesë kohë në ditë, mund të kuptohet edhe nga ajetet e Kuranit, edhe nga suneti i Profetit. Në fillim ne do të përmendim shenjat nga ajetet e Kuranit mbi përbërjen e namazit prej pesë kohësh, pastaj zbatimin e kësaj do ta shohim në hadithet profetike.

a) Pesë kohë namaz në Kuran

Si domosdoshmëri e qenies njerëz, ne i harrojmë menjëherë gjërat që kemi merituar dhe s'i kujtojmë më. Zoti që na njeh ne më mirë se ç'e njohim ne veten tonë, meqë e di shumë mirë këtë indiferentizmin tonë, e ka ndarë njëzetekatërorëshin ditë-natë në fragmente kohore dhe ka dashur që, gjatë këtyre fragmenteve kohore të dalim para Tij me duar lidhur në një atmosferë llogaridhënieje dhe t'i kujtojmë të mirat dhe dhuntitë që kemi në dispozicion. Kjo sepse për sa kohë që robi ndodhet pranë mjedisit hyjnor, habia dhe mahnitja e tij vazhdojnë, kurse, për sa kohë që mbetet larg atij mjedisi, ndjenjat shtazore s'e lënë të qetë. Ja, pra, me qëllim që ne ta thyejmë këtë indiferentizëm, thotë se "Namazi u është bërë farz besimtarëve në kohë të caktuara" (Nisa, 4/103) dhe na fton ne të falim namaz në kohë të caktuara.

Kurse në një ajet tjetër, Zoti thotë: "Dhe, kur të vijë mbrëmja dhe kur të arrini në mëngjes, në fund të ditës dhe në mes të ditës, bëjeni Allahun tesbih (falni namaz) se në qiej e në tokë falenderimi i përket vetëm Atij!" (Rum, 30/17-18) Me këtë ajet, Zoti bën të ditur se namazi është pesë herë në ditë. Nafi Ibni Ezrak është njëri prej atyre që e kanë dëgjuar mendësinë komentuese të Kuranit nga Ibni Abbasi. Ai thotë: "Kur e pyeta Ibni Abbasin se a flitet në Kuran për pesë kohët namaz, ma lexoi këtë ajet dhe, duke ma shpjeguar se fjala tesbih që përdoret në Kuran, tregon namazin e pesë kohëve."⁶⁹ Po, ajeti tregon në mënyrë të hapur se namazi njëzetekatërorësh është në pesë kohë dhe duhet falur pesë herë në kohët përkatëse. Jo vetëm Ibni Abbasi, por edhe shumë sahabe të tjerë, të njëjtin kuptim kanë nxjerrë nga ky ajet.

Kjo do të thotë se namazi duhet të jetë pesë herë në ditë (gjatë një njëzetekatërorëshi) dhe robi duhet të dalë pesë herë para Allahut në mënyrë që të përparojë në përkryerje. Ai duhet të japë llogari për jetën e tij pesë herë në ditë që, duke e eliminuar indiferentizmin, ta ringrejë lidhjen me Zotin e vet. njeriu duhet ta dijë se si të qëndrojë para Allahut në mënyrë që tek ai të

⁶⁹ Kurtubi, el-Xhamiu Liahkami'l-Kur'an, 14/14.

mbisundojnë cilësitë e larta shpirtërore, t'i hedhë nga shpina veçoritë shtazore e të mos bartë një barrë të kotë.

b) Pesë kohë namaz në hadithe

Caktimi i namazit në pesë kohë nuk ka mbetur vetëm në formën siç përmendet në ajete, por Zoti ia ka mësuar vetë Profetit me ndërmjetësinë e engjëllit. I Dërguari i Allahut (paqja qoftë mbi të) e njofton këtë të vërtetë në një hadith të përcjellë nga Ibni Abbasi (r.a.): "Xhebraili u bë për mua imam dy herë pranë Shtëpisë së Allahut. Herën e parë ma fali drekën kur hija ishte sa lidhëset e këpucëve. Pastaj ma fali iqindinë kur çdo gjë ishte sa hija e vet. Mbrëmjen ma fali kur dielli perëndoi dhe i agjëruari hap agjërimin, jacinë, kur ndriçimi në horizont qe humbur dhe mëngjesin, kur nisi të zbardhte dhe të agjëruarit i ndalohet të hajë. Herën e dytë, drekën ma fali në kohën e iqindisë së një dite më parë kur çdo gjë ishte sa hija e vet, pastaj, iqindinë, kur hija e çdo gjëje u bë sa dyfishi i saj, mbrëmjen, në kohën e një dite më parë, jacinë, kur kishte kaluar një e treta e natës dhe mëngjesin, kur zbardhi. Pastaj, duke m'u drejtuar mua, më tha: "O Muhamed! Këto janë kohët e profetëve para teje. Kurse koha e një namazi është koha mes dy kohëve nga këto!" (Tirmidhi, Salat, 1; Ebu Davud, Salat, 2) Kështu, ne shohim se namazet e pesë kohëve pohohen në fjalët dhe sunetin e Profetit në mënyrë shumë të hapur e të qartë nga këndvështrime të ndryshme.

Shkurt, ashtu siç forma e kryerjes së pesë kohëve namaz ka vazhduar gjer më sot në atë mënyrë siç na e ka mësuar Profeti, ashtu kanë vazhduar edhe kohët e namazeve. Për rrjedhojë, siç janë të rëndësishëm për një musliman pesë kohë namaz, ashtu është e rëndësishme për të edhe falja e tyre në kohët e caktuara. E thënë ndryshe, siç është farz (detyrim) falja e namazit, është detyrim edhe falja në kohë. Gjithashtu, siç është haram lënia pa falur e namazit, është haram edhe shtyrja për një kohë më pas. Prandaj duhet që të gjitha namazet të falen në kohët e përcaktuara nga Profeti. Kur sahabet e kanë pyetur të Dërguarin e Allahut se cili është akti më i virtytshëm, njëri nga tre aktet e përmendura nga ai ka qenë "namazi i falur në kohë".⁷⁰ Pra, zbukurimi i kohës me anë të namazit është që koha fiton vlerë me anë të namazit.

Urtësitë e caktimit të namazit në pesë kohë

Kuptimi që shpreh koha e agimit

Intervali kohor nga feksja e vërtetë e dritës, e quajtur edhe *fexhri sadik*, që është feksja e dytë, gjer në lindjen e diellit ose, më saktë, gjer pak para lindjes së diellit, është koha e namazit të agimit.

⁷⁰ Shih. Buhari, Mevakit, 5; Muslim, Iman, 137.

Feksja e vërtetë është ndriçimi që përhapet në horizontin e lindjes në tërë gjerësinë e tij. Në këtë çast mbaron ose del koha e namazit të jacisë dhe fillon ose hyn koha e namazit të agimit. Ky çast është, gjithashtu, çasti kur mbaron koha e syfyrit (imsak) dhe fillon agjërimi.

Së bashku me zbardhjen e dritës, ne hyjmë në kohën e mëngjesit mes hareshë së arritjes së një dite të re e të ndriçuar dhe themi se edhe ne lindëm si kjo ditë. Sepse kjo ditë e re na njofton ne edhe për ditën kur ramë në barkun e nënës, edhe për ditën e parë të gjashtë ditëve gjatë të cilave u krijua gjithësia. Ne ngjitemi nëpër një shirit të caktuar drejt orës së madhe, domethënë, nga agimi i një dite që na lind mbi krye, në çastin kur ramë në barkun e nënës dhe, prej aty, kalojmë në ditën e parë kur u krijua gjithësia, dhe, në emër të faktit që Allahu na e ka mbushur prehrin me të mirat e Tij, kujtojmë se Allahu i ka krijuar këto ditë. Pastaj, megjithëse jemi aq larg prej Tij, dalim para Tij duke e madhëruar Atë që të jetë pranë nesh me afërsinë e Tij. Ja, pra, ç'adhurim me vend është namazi i agimit i falur me këtë kuptim!

Kuptimi që shpreh koha e mesditës

Koha e namazit të mesditës fillon pas çastit të quajtur zeval (zenit), kur dielli e kalon zenitin dhe fillon të rrëshqasë drejt perëndimit, dhe vazhdon gjer në kohën kur hija e çdo gjëje me qëndrim vertikal ndaj rrafshit, me përjashtim të hijes më të shkurtër të mesditës (fej-i zeval), arrin dyfishin e gjatësisë (lartësisë) së saj.

Koha e mesditës na kujton çastin kur punët e ditës arrijnë përkryerjen dhe kur të mirat dhe dhuntitë e Allahut arrijnë kulmin. Në kohën e mesditës, njeriu vjen në gjendjen pothuaj të mbytjes nga shqetësimet e punëve të ditës. Në këto kushte, ai vrapon për në faltore me qëllim që, nga njëra anë, duke i hedhur tutje këto shqetësime, të shpëtojë prej tyre dhe, nga ana tjetër, për ta falenderuar Zotin i cili, gjer në atë orë të ditës, e ka mbuluar me të mira; vrapon për në faltore dhe gjen rast për të marrë frymë duke u çliruar përkohësisht nga punët e kësaj bote. Të gjitha këto janë një frymëmarrje e tillë për shpirtin, që njeriu, sikur me të vërtetë ta dëgjojë shpirtin se ç'thotë dhe t'ua vërë veshin rrahjeve të zemrës, pothuajse do të ndjejë në to emocionet e nxënësit që del nga mësimi në pushim! Gjithashtu, vrapimi për në faltore kur kryet ta përvëlojë e nxehta e fortë e mesditës, për të cilën Profeti ka thënë se "të nxehtit e fortë është një bymim xhehenemi"⁷¹, bart lehtësimin e bashkimit me Zotin dhe hyrjes nën hijen e Tij atë ditë kur nuk do të ndodhet asnjë hije, lehtësimin e hyrjes nën flamurin e Profetit! Në këtë kuptim, vajtja në namazin e mesditës është, duke lënë mënjanë përkohësisht truporen dhe materialen, t'ia vësh veshin thirrjes së zemrës dhe ta dëgjosh zërin e shpirtit, gjë që është i njëjti lehtësim dhe e njëjta lumturi.

⁷¹ Buhari, Mevakit, 9, 10; Ezan, 18; Bedu'l-Halk, 10; Muslim, Mesaxhid, 184.

Kuptimi që shpreh koha e pasditës (iqindisë)

Koha e namazit të pasditës ose iqindisë është intervali nga dalja e kohës së namazit të mesditës, gjer në perëndimin e diellit.

Koha e iqindisë është koha kur dielli priret drejt perëndimit. Prandaj kjo kohë na kujton çastin e mplakjes së njerëzimit dhe, bashkë me ardhjen e profetit Muhamed, perëndimin e tij. Duke e falur iqindinë, ne kuptojmë se çdo gjë ka filluar të perëndojë, se pas disa orësh, çdo gjë mbi tokë do të fshihet dhe humbet dhe se, me sëmbimin në këmbët, me dhimbjen e mesit dhe thinjat e kokës, edhe vetja jonë është e vdekshme dhe se po i afrohet dalngadalë perëndimit. Ja, pra, në një kohë kur do të biem në pesimizëm e do të na thyhet zemra, na vjen në veshë zëri i ezanit dhe gëzohemi se e gjetëm rrugën për ta përjetësuar këtë jetë të vdekshme dhe, me këtë gëzim, vrapojmë për në namaz!

Kuptimi që shpreh koha e mbrëmjes

Koha e namazit të mbrëmjes fillon me perëndimin e diellit dhe vazhdon gjer në kohën kur shuhet plotësisht muzgu (shafak) dhe bie errësira.

Sipas imam Adhamit, shafak është ndriçimi i bardhë ose muzgu që pason, në mbrëmje, kuqëlimin e horizontit pas perëndimit të diellit. Sipas Ebu Jusufit, Muhamedit dhe imamëve të tri shkollave të tjera, si dhe sipas një rivajeti tjetër nga imam Adhami, shafak është kuqëlimi që shfaqet në horizont. Me shuarjen e këtij kuqëlimi, koha e namazit të mbrëmjes del.

Është mustehab që namazi i mbrëmjes të falet në kohën e parë. Meqë koha e namazit të mbrëmjes është e ngushtë, nuk është mirë që të shtyhet. Ky namaz nuk duhet të shtyhet gjer në shuarjen e kuqëlimit.

Koha e mbrëmjes është një kohë perëndimi e shuarjeje. Dita mbaron, dielli perëndon dhe ne hyjmë në një pjesë të veçantë kohe. Kjo situatë, bashkë me vdekjen e një dite njëzetekatërorëshe, na lajmëron edhe për vdekjen tonë: do të vijë dita, do të vdesim dhe, të mbështjellë brenda një qefini me këmbë, duar dhe nofullat të lidhura, do të na fusin në varr. Pastaj do të na mbulojnë me dhé, do të na ngulin mbi varr dy gurë si shenja të varrit, do të ikin dhe ne do të mbetemi atje vetëm...

Nga ana tjetër, kjo kohë na tërheq vëmendjen edhe për gërhimat e globit tokësor në agoni. Ashtu siç bashkë me perëndimin e diellit, lëvizja e sekondës na lajmëron për lëvizjen e akrepave të orës, na kujton edhe perëndimin dhe shuarjen e çdo gjëje, shkatërrimin e të gjitha sistemeve dhe ne bëhemi dëshmitarë të të vërtetës së përshkruar në Kuran: "... dhe kur të paloset dielli, kur të derdhen yjet, kur të vihen në lëvizje malet..." (Tekvir, 81/1-3) Dhe ne, për t'i dhënë ngushëllim zemrës sonë të plagosur mes këtij tmerri dhe mahnitjeje dhe për ta qetësuar shpirtin, vrapojmë për në namazin e mbrëmjes.

Koha e mbrëmjes është ose vajtim pranë një perëndimi, ose mbajtje e ritmit të një thyerjeje, ose shprehje e përjetimit të emocionit dhe dridhjes së rregullimit të gjendjes sonë të botës tjetër. Zërat e ezanit që dëgjohen në rrethana të tilla kur të gjitha gjërat, duke i thënë lamtumirë njëra-tjetrës, këndojnë këngët e ndarjes dhe dëshirojnë të shprehin me një rropamë gjëmuese ndjenjën e thyerjes, na lajmërojnë neve brenda perëndimit për një agim të ri dhe ne përjetojmë me të gjithë forcën e shpirtit, bashkë me vdekjen, një ngjallje dhe ekzistencë të re. E shprehur ndryshe, ezani i kënduar në këtë kohë bëhet si zëri i bririt të Israfilut që i fryn për ringjallje dhe, në një çast kur çdo gjë vdes dhe merr fund, neve na thuhet se "ka ringjallje dhe dalje para Zotit"! Gjithashtu, ezani i kënduar në këtë kohë bart kuptimin e braktisjes së gjërave të vdekshme, siç pati thënë edhe Hz. Ibrahim, "... s'i dua ata që perëndojnë..." (En'am, 6/78), dhe kthim kah Allahu që është i paperëndueshëm e i pavdekshëm! Sepse Allahu (xh.xh.) është Ehad (një i vetëm) dhe Samed (i vetëmjaftueshëm dhe vetekzistent), është Ai që tregon shenjë qenieje në mosqenie, që i bën të perëndojnë ata që perëndojnë, që i ekzekuton ata që janë të dënuar me shuarje dhe asgjësim. Prapë është Ai që do ta kthejë mosqenien në qenie, që do të dhurojë fuqi pas shuarjes, që do t'u japë pasion dhe emocion zemrave pas vdekjes dhe mendim mendjeve pas shuarjes së çdo mendimi në to, që do t'u japë jetë zemrave të vdekura!

Kuptimi që shpreh koha e jasisë

Koha e namazit të jasisë fillon nga koha kur shuhet kuqëlimi dhe muzgu i mbrëmjes dhe bie errësira, domethënë nga koha kur del koha e namazit të mbrëmjes, dhe vazhdon gjer në feksjen (fexhrin) e dytë.

Koha e jasisë është koha kur muzgu i mbrëmjes shuhet krejt dhe s'mbetet asnjë shenjë nga drita e diellit (e ditës). Në këtë kohë s'ka asgjë që të mund të na japë ndonjë ide apo mendim mbi ekzistencën e një dite të lënë pas. Sepse, pas ikjes, dita pati lënë si një kujtim të shkurtër të saj një muzg të bardhë ose të kuqërremtë; pas shuarjes edhe të këtij muzgu, çdo gjë mbaron.

Koha e jasisë, na kujton, bashkë me mbarimin e çdo gjëje, edhe mbarimin e jetës së njeriut. Vdekja është gjë tjetër sepse, kur vdes njeriu, pas tij mbeten ata që e qajnë. Por, pasi të kalojë një kohë, nga mendjet shuhet çdo gjë që ka të bëjë me qenien e tij, shpirtrat zbrazen nga kuptimi për të dhe, sipas shprehjes së ajetit Kuranor, njeriu "ikën e harrohet". Domethënë se, me kalimin e viteve, njeriu bëhet sikur s'ka jetuar fare. Ja, pra, koha e jasisë i kujton njeriut atë çast kur çdo gjë të jetë konsumuar e të ketë mbaruar dhe kur ai të mbesë pa asnjë lloj ndriçimi. Ndërkaq, gjëja e vetme që duhet të bëjë njeriu me zemër të thyer në këtë mënyrë, me ndjenjat të shembura e të kthyer përmby, është që, për të kërkuar ngushëllim edhe në atë çast, madje, të vrapojë në namaz për tek Zoti i tij, për ta ndriçuar natën e vet me atë prani hyjnore, për t'i ngulitur në qiellin e vet sërish yjet që i janë derdhur e shpërndarë gjithandej dhe për ta bërë jetën e vet të anuar nga

shuarja, fillim të një jete të re, të mendojë se "këtu morëm fund, por perëndimi bart edhe sihariqin e një lindjeje dhe ne do të ringjallemi", dhe, me këto ndjenja, ta mbështesë ballin në tokë!

Errësira e natës dhe namazi i natës (tehexxhud)

Përballë tmerrit të varrit, bashkë me çastin kur i priten të gjitha shpresat, kur fryma i konsumohet krejtësisht dhe kur i lidhen duar, krahë e këmbë, errësira e natës i kujton njeriut edhe kohën kur tërë gjithësia do të shembet. Përballë këtij tmerri të varrit, njeriu bëhet sikur ta ketë zënë makthi, kërkon të flasë, por nuk flet dot, duart e këmbët s'i lëviz dot, thërret, por s'e bën dot askënd ta dëgjojë dhe, si i vdekur, rri të presë premtimin, ringjalljen e vet. Ja, pra, vetëm ai që është njeri mundet ta kuptojë se ç'veprim i ndritshëm dhe i begatë është për të të ngrihet për të falur namaz mu në këtë kohë, të lërë një "ah" mbi dallgët e errësirës së natës, ta ndriçojë tërë jetën e vet dhe natën e vet të errët!

Kurani qëndron me këmbëngulje mbi adhurimin e natës dhe atyre që kërkojnë t'i bëhen interpretë Profetit dhe mesazhit të tij, u thotë me fjalët e drejtuara Profetit: "O ti i mbuluar! Ngrihu natën dhe, me përjashtim të një pjese të vogël, kaloje me adhurim. Sipas rastit, është e mjaftueshme të bësh adhurim në gjysmën e natës ose në më pak se kaq ose në më shumë se kaq. Dhe këndojë Kuranin fjalë për fjalë duke menduar mbi të!" (Muzzemmil, 73/1-4) Dhe menjëherë pas këtyre ajeteve, duke e urdhëruar si në vazhdim, Kurani cakton kohën e drejtimit ndaj Allahut, gjë, kjo, me rëndësi të madhe për kryerjen e detyrës dhe misionit: "Pa dyshim, ngritja natën dhe adhurimi janë më me efekt dhe sigurojnë një këndim më të rregullt e më të saktë të Kuranit. Kurse ditën është një grumbull punësh që të preokupon!" (Muzzemmil, 73/6-7)

Kohët mustehab

Namazi i çdo kohe, pavarësisht se në ç'fragment të kohës së vet mund të falet, konsiderohet se është falur në kohën e vet.

Është më me vlerë që namazet farz të falen në çastin e hyrjes së kohës së tyre. Kështu, Profeti ka porositur: "Fillimi i kohës është kënaqësia e Allahut, kurse fundi, është falja e Allahut!"⁷²

Krahas kësaj, në sunetin e të Dërguarit të Allahut, falja e disa namazeve më vonë se fillimi i kohës së tyre duke marrë parasysh disa kushte të ndryshme, si stina dhe klima, është konsideruar më me vlerë.

Këto fragmente kohore kur falja e namazeve të kohëve konsiderohet më me vlerë dhe mirësi (sevap), në të drejtën islame (fikh) u thuhet "kohë mustehab".

⁷² Tirmidhi, Mevakit, 13.

Kohët mustehab të faljes së namazeve të kohëve janë këto:

Është mustehab që në namazin e agimit të pritët gjer kur mjedisi të jetë ndriçuar pak. Kësaj i thonë “isfar”. Qëllimi i kësaj është që të marrin pjesë sa më shumë njerëz në namaz.

Në lidhje me këtë specifikë, Profeti ka thënë kështu: “Faleni namazin e agimit kur mjedisi të jetë ndriçuar pak. Mirësia e faljes në këtë mënyrë është më e madhe.”⁷³ Kriteri i faljes në kohën “isfar” është ky: Pasi të falet namazi duke kënduar sipas rregullave 40-50 ajete, të mbetet aq kohë gjer në lindjen e diellit, saqë, po të duhet të falet sërish namazi, të mund të merret sërish abdes dhe të rifalet namazi i agimit së bashku me sunetin para se të lindë dielli. Pra, të ketë mbetur gjysëm ore gjer në lindjen e diellit.

Ndërkaq, për haxhinjtë, meqë në Muzdelife, ditën e parë të bajramit të kurbanit, pas namazit të agimit bëhet vakfe, shpejtimi (taglis) i faljes së namazit në fillim të kohës, menjëherë pas zbardhjes (fexhrit) atëherë kur është ende errësirë, është më i përshtatshëm dhe më i vlefshëm. Kjo quhet “taglis”. Sipas tre shkollave të tjera veç hanefitëve, është më me vlerë që namazi i agimit të falet gjithmonë në kohën “taglis”.

Gjatë verës, është mustehab shtyrja e namazit të mesditës për t’u falur në freski (ibrad), kurse gjatë dimrit është mustehab të falet në kohën e parë.

Shtyrja e faljes së namazit të iqindisë gjer në një kohë kur ai s’e ka ndryshuar ende ngjyrën, por s’i merr më sytë, është gjithmonë mustehab.

Falja e namazit të mbrëmjes dimrit e verës, në çdo stinë, gjithmonë në kohën e parë të tij, pra, sapo i hyn koha, është mustehab.

Shtyrja e namazit të jacisë gjer në një të tretën e parë të natës është mustehab, kurse vonimi gjer në mesnatë është mubah. Vonimi pa justifikim gjer pak para fexhrit të dytë është mekruh, sepse në këtë rast ekziston mundësia e lënies pa falur të namazit të jacisë.

Për ata që kanë besim në vetvete se zgjohen, shtyrja e namazit të vitrit për t’u falur afër mbarimit të natës është mustehab. Në hadithin profetik porositet: “Ata që mund të ngrihen në fund të natës, ta shtyjnë faljen e vitrit. Sepse në namazin e natës janë të pranishëm engjëjt e mëshirës. Kurse ata që nuk do të mund të ngrihen pas rënies në gjumë, ta falin vitrin menjëherë pas jacisë.”⁷⁴

⁷³ Tirmidhi, Salat; Nesai, Mevakit, 27.

⁷⁴ Muslim, Musafirin, 162.

Për ata që e kanë bërë zakon të ngrihen natën e ta falin namazin tehexhjud, është më me vlerë që ta shtyjnë namazin e vitrit. Në lidhje me këtë specifikë, Profeti ka porositur kështu: “Vitri të jetë namazi i fundit që do të falni!”⁷⁵

Kohët mekruh

Falja e namazit është mekruh në këto kohë:

- 1) Koha prej rreth 40-45 minutash nga lindja e diellit gjer në lartësimin e tij.
- 2) Koha kur dielli ndodhet në pikën më të lartë qiellore.
- 3) Koha nga çasti kur dielli zverdhet ose skuqet duke u dobësuar aq sa të mos i marrë më sytë, gjer në perëndimin e tij.
- 4) Koha nga zbardhja e vërtetë (fexhri sadik) gjer në lindjen e diellit.
- 5) Koha qysh pas faljes së namazit të iqindisë gjer në perëndimin e diellit.

Në tri kohët e para kerahet nuk mund të falen namazet farz të mbetura për kaza, namazet vaxhib si vitri dhe namazi i të vdekurit të përgatitur më parë. Gjithashtu, në këto tri kohë nuk mund të bëhet sexhde tilaveti për një ajet të kënduar më parë. Në të kundërt, të gjitha këto veprime duhet të përsëriten nga e para.

Në këto tri kohë nuk mund të falet as namaz nafile. Po qe se falet, vlerësohet i falur me kerahet dhe nuk kërkohet përsëritja e tij. Sepse ky kerahet nuk është pengesë për vlefshmërinë e namazeve nafile. Megjithëkëtë, është më me vlerë që namazi nafile që rastis në njërin prej këtyre tri kohëve, të priset e të bëhet kaza pas kohës kerahet. Këto tri kohë janë kohë adhurimi të adhuresve të zjarrit (zoroastrianëve). Shmangia nga imitimi i tyre është domosdoshmëri e respektit ndaj fesë së vërtetë.

Kurse në dy kohët e tjera kerahet (4-5), domethënë nga zbardhja e vërtetë (fexhri sadik) gjer në lindjen e diellit dhe qysh pas faljes së namazit të iqindisë gjer në perëndimin e diellit, është mekruh vetëm falja e namazeve nafile. Falja e namazeve farz dhe vaxhib, falja e namazit të të vdekurit dhe sexhdeja e tilavetit nuk janë mekruh. Po qe se namazi nafile i filluar në njërin nga këto dy kohë priset për të shpëtuar nga keraheti, duhet të bëhet kaza më pas.

Gjatë perëndimit të diellit mund të falet mund të falet vetëm namazi i iqindisë së asaj dite, por nuk mund të falet namazi i iqindisë i një dite tjetër i mbetur për kaza. Sepse një adhurim i cili është vaxhib brenda një kohe të rregullt, nuk mund të bëhet kaza në një kohë kerahet, sepse koha kerahet është shkak për cënueshmërinë e adhurimeve.

⁷⁵ Buhari, Salat, 84.

Një namaz çfarëdo që rastis në lindjen e diellit, prishet, sepse ka hyrë një kohë e re namazi. Nisur nga kjo, po qe se lind dielli ndërsa është duke u falur namazi i agimit, namazi prishet. Por po qe se dielli perëndon kur është duke u falur namazi i iqindisë, namazi nuk prishet, sepse koha e namazit ka dalë, por nuk ka hyrë koha e një namazi të ri.

Kurse një namaz farz ose vaxhib që rastis mu në kohën zeval (kur dielli është mu në pikën më të lartë qiellore), prishet. Kur koha zeval të mbarojë dhe dielli të nisë të varet drejt perëndimit, me marrëveshje, koha kirahet ka dalë.

Në kohën mekruh mund të bëhet sexhde si rrjedhojë e një ajeti sexhdeje të kënduar në atë kohë. Por është më mirë që kjo sexhde të lihet për më pas kohës kerahet. Gjithashtu, namazi i një të vdekuri të përgatitur gjatë një kohe kerahet mund të falet në atë kohë, sepse është mendub që namazi i të vdekurit të falet menjëherë pa e vonuar.

Eshtë mekruh që, pasi të ketë perënduar dielli, të falet namaz nafile para namazit të mbrëmjes, sepse, kështu, shtyhet namazi i mbrëmjes. Kurse nxitimi në namazin e mbrëmjes është me vlerë.

Ditën e xhuma, fillimi i një namazi nafile pasi imami të jetë ngjitur për hutbe ose pasi muezini të ketë kënduar ikametin, është mekruh.

Eshtë mekruh të falet namaz nafile para namazit të bajramit ose gjatë hutbes, si dhe në po në atë vend ku, pas kësaj hutbeje, falet namazi i bajramit.

Eshtë mekruh të falet namaz nafile gjatë eklipsit të diellit, lutjes së shiut dhe hutbeve të haxhit. Këto hutbe duhen dëgjuar.

Meqë një namaz nafile i filluar në një kohë të rregullt (jomekruh) dhe i prishur, është vaxhib të bëhet kaza, është mekruh të bëhet kaza në kohët nga pas namazit të iqindisë gjer në perëndimin e diellit dhe nga lindja e fexhrit gjer në lartësimin e diellit një hosten. Megjithëkëtë, po të bëhet kaza, është i vlefshëm. Kështu janë edhe kohët e tjera kerahet. Por nuk janë kështu tri kohët e para kerahet. Bërja kaza në njërën prej tyre nuk është e vlefshme. Kazaja duhet përsëritur nga e para.

Me lartësimin e diellit 1-2 dy hostenë me shikim të lirë në kupën qiellore, koha kerahet merr fund. Tashmë mund të falen të gjitha namazet nafile dhe kaza që dëshirohen. Për ta përcaktuar këtë kohë është edhe një mënyrë tjetër e lehtë. Duhet parë dielli duke e mbështetur nofullën në gjoks. Po qe se dielli nuk shihet nga që është lartësuar, do të thotë se koha kerahet ka dalë.

Namazi në pole

Disa bëjnë pyetje të tilla: “Pesë kohë namaz janë farz, detyrim. Kurse në polet ka gjashtë muaj natë e gjashtë muaj ditë. Si do të falet namaz atje?” Kjo specifikë është sqaruar qysh në shekullin e parë me rastin e një ngjarjeje. Në veprat e hadithit përshkruhet një bisedë e zhvilluar mes Profetit

dhe sahabeve. Profeti thotë: "Kur braktiset feja, dexhali del". Dhe vazhdon: "Ai do të dalë nga lindja dhe do ta përshkojë botën nga kreu në fund për dyzet ditë. Një ditë e tij është sa një vit i juaji. Ka edhe një lloj dite sa një muaj i juaji. Një ditë tjetër e tij është sa një javë e juaja, kurse ditët e tjera i ka si ditët tuaja." Sahabet e pyesin: "Në atë ditën e tij që është sa një vit, a mjafton namazi i një dite?" Dhe Profeti u përgjigjet: "Llogariteni dhe gjejeni!" Domethënë kërkon t'u thotë që muajt dhe javët që janë një ditë e natë e plotë, t'i pjesëtojnë për ditët njëzetekatërorëshe dhe ashtu t'i kryejnë adhurimet.⁷⁶

Kohët bëhen shkaqe për namaz. Kur nuk ekziston koha, edhe namazi nuk bëhet farz, detyrim. Për shembull, nëse në një vend të caktuar nuk realizohet koha e jacisë, edhe namazi përkatës i jacisë nuk bëhet detyrim. Por kjo është për ato vende ku mungon një kohë e ditës. Kurse në ato vende ku bëhet natë ose ditë e vazhdueshme një pjesë e madhe e vitit, siç tregohet edhe në tregimin mbi dexhalin, nata apo dita e gjatë pjesëtohet për gjatësinë e ditëve dhe netëve dhe faljet apo adhurimet e tjera bëhen sipas tyre. Me fjalë të tjera, duke i përpjesëtuar natën apo ditën ekzistuese duke përdorur edhe kalendarin e zonës më të afërt, ditën kryejmë adhurimet e ditës, kurse natën, adhurimet e natës. Krejt ashtu siç do të përpjestonim në mënyrë të natyrshme veprimet tona jetësore si gjumin dhe të ngrënët.

Po, ashtu siç do të përuleshim para ligjeve natyrore në vendet ku dielli nuk lind ose nuk perëndon për muaj të tërë, edhe në adhurimet si namazi, agjërimi dhe haxhi jemi të detyruar të respektojmë të njëjtin ritëm e të ruajmë të njëjtën harmoni si të jetës së përditshme.

Shkurtimisht mund të themi se Islami nuk e ka lënë pas dore as këtë specifikë dhe ka vënë parimin që në polet të përdoret kalendari kohor i pesë kohëve të zonës më të afërt.

Këtu do të ishte me vend të sqarohej edhe një çështje tjetër, specifikën që, po s'u realizua koha përkatëse, nuk do të vërtetohet as domosdoshmëria e adhurimit përkatës. Ç'është e vërteta, edhe nëse koha është treguar si shkak për namaz, shkak i vërtetë dhe esencial i namazit është urdhri i Allahut. Për rrjedhojë, edhe në vendet ku nuk realizohet koha përkatëse, falja si kaza brenda kohës së një namazi tjetër i namazit përkatës është një veprim logjik dhe i matur. Të drejtën e kësaj pune Allahu e di!

Shtyllat (rukn) ose elementët përbërës të namazit

1) *Tekbiri i fillimit (iftitah)*

Iftitah do të thotë "fillim, hapje e portës dhe hyrje brenda". Tekbiri iftitah (tahrime) është tekbir i bërë duke filluar namazin dhe përbëhet nga shprehja "Allahu Ekber", "Allahu është më i Madhi!"

⁷⁶ Muslim, Fitn, 110; Ebu Davud, Melahim, 14; Tirmidhi, Fitn, 59.

Ka rivajete që thonë se, duke bërë tekbir, Profeti i ka ngritur duart gjer në nivelin e supeve, por ka edhe rivajete që thonë se i ka ngritur gjer në nivelin e veshëve ose në nivelin mbi veshë. Ndërkaq, është përcaktuar se, duke marrë një mesatare të këtyre rivajeteve, është e përshtatshme që, duke bërë tekbir, koka të përkulet pak para dhe duart të ngrihen aq sa gishtat e mëdhenj të prekin lehtë bulëzat e veshëve.

T'i përfutosh zemrës unitet, të thuash "Allahu Ekber" (Allahu është më i madhi) duke u ngjitur mbi dimensionet ekzistuese dhe duke hyrë në një botë tjetër të veçantë, kjo përbën një fillim për të falur namaz.